COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC

Voința Cerului

Artur Lundkvist

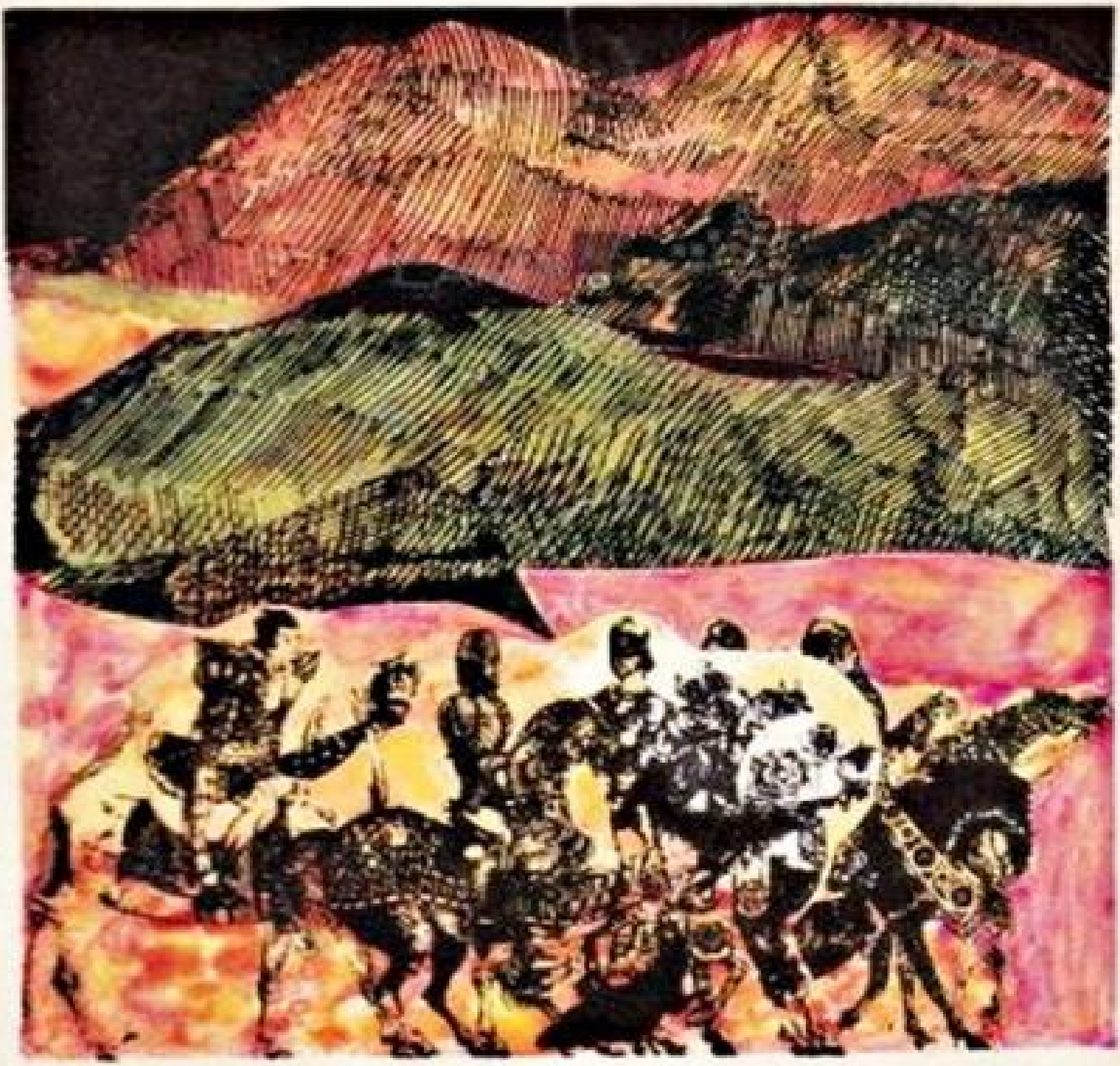

ARTUR LUNDKVIST

VOINŢA CERULUI

Traducere și prefață de Mircea Bucurescu
Coperta de: Emilia B o b o i a

HIMLENS VILJA
En föreställning om Djingis Khan
Albert Bonniers Förlag
Stockholm
(C) 1970, by Artur Lundkvist

Editura UNIVERS
București • 1973

Contents

MAI MULTE FELURI DE A SCRIE ISTORIA
Se întorcea în Karakorum
De fiecare dată primăvara sosea
Iurta Hanului
Tânărul Temugin rămăsese o vreme
După ce ieși din Karakorum
Karaiții fuseseră învinși
Înapoierea Hanului la Karakorum
Țara Katai era împărțită

La marginea orașului Karakorum
Ie-liu, kataiul învățat
Au ajuns la urechile Hanului
La poalele munților înalți
Călărind, călărind, călărind
Unul dintre șamanii
In visele sale de peste noapte
În preajma toamnei
La un an după întoarcerea in Karakorum
Hanul zace în iurta lui

MAI MULTE FELURI DE A SCRIE ISTORIA

Pe Artur Lundkvist, după propriile mărturisiri, a început să-l preocupe cu adevărat istoria abia foarte târziu. Temperamental a fost, și va rămâne, mult prea legat de momentul trăit pentru a încerca să-l evoce pe cel trecut, mult prea fascinat de prospețimea percepțiilor imediate pentru a se lăsa atras de ecourile unor fapte și gesturi consumate cu mult timp în urmă. Și s-a apropiat de vestigii doar în măsura în care le-a putut converti în poezie:

Un fluviu se varsă în mare.
Acolo s-a clădit un oraș și s-au adunat bogății.
.....
Cargouri de grâne, butoaie de heringi, fierăstraie,
unelte vopsite în culori vii: iată comerțul
devenit poezie odată cu îmbătrânirea.
Cândva marea era un zeu care înghițea sori

înainte de a deveni un munte de apă răsturnat.

.....

Pe vremuri s-au construit palate, ca niște poduri
peste prăpastia leilor captivi,
și sclavii orbi se sfâșiau
în grotele de sub nivelul mării.
O trăsură cu două perechi de cai, plină cu strigăte
de femei, a ieșit să salute primăvara oceanului
într-o seară, pe la 1780.
S-a azvârlit o torță în ceață
și o velă adormită a luat foc.
Împușcăturile au lătrat toata noaptea
și metalul armelor a zăngănit
în jurul rugului nocturn
pe când marea, întunecată
și nepăsătoare, urmărea festinul flăcărilor.
(Texte pe zăpadă, XXIII, 1964)

În toamna lui 1972 editura Bonniers scotea de sub tipar un alt roman istoric al lui Lundkvist, Îndoiește-te, cruciatule! (Tvivla korsfarare!). Cartea a provocat reacții dintre cele mai diverse. Un recenzent circumspect și cam rebarbativ nota într-o coloană a cotidianului Expressen (l sept. 1972): „Ideile despre inconștiența fundamentală a omenirii, despre istorie ca o veșnică bâjbâială printre iluziile și amăgirile prezentului și ruinele trecutului, toate acestea nu sunt chiar atât de nevinovate. Chiar dacă puțin tendențioasă și ridiculă, observația e destul de exactă. Pentru Artur Lundkvist istoria e construcția noastră, a acestui moment, țesută din vestigii palide, iluzii și imaginație.

Prin ce anume l-a atras Gengis-Han pe Artur Lundkvist? Gengis-Han e un caz de vocație

istorică, un anumit tip de personalitate Iar vocația istorică, sau poate vocația în general, pare să fie acea calitate de a surprinde valoarea momentului trăit, a duratei individuale de existență, acea intuiție prin care timpul istoric, obiectiv, se sincronizează sau se confundă cu durata trăirii individuale. Din această optică marele cuceritor din stepele Asiei centrale e un admirabil caz de analiză. Și așa îl vede Lundkvist de la început, așa îl vede și așa îl vrea.

„Ce timp domnește acum în lume?“ se întreabă mongolul, intrând triumfător în Karakorum, în amiaza vieții sale, după încă o expediție victorioasă. Și înțelepții lui îi fixează momentul conform diverselor sisteme cronologice, din regatele și țările învecinate sau foarte depărtate. Dar pentru Marele Han e totuna. „Socotirea timpului e unul dintre ultimele lucruri care-i împovărează gândurile, căci pentru el e de ajuns că se găsește în propriul său timp, vremea Hanului, când se petrec cele mai însemnate întâmplări și se împlinește Voința Cerului.”

Există astfel de inși, înzestrați cu o facultate specială, prin care reușesc să pună prezentul între paranteze, să izoleze momentul trăit și să-l potențeze cu valoare unică. Și mai mult decât atât, pentru aceștia timpul e o reprezentare subordonată și derivată dintr-un sentiment copleșitor, absolut: destinul.

Într-un timp omogen „asemănător cu întinderea unei puste, ca o stepă de necuprins”, Temugin simte chemarea Veșnicului Cer Albastru. El este alesul și va trebui să facă ceva care nu s-a mai făcut până atunci. Deplin încrezător în destin și în zodia lui, Gengis-Han izbucnește ca un meteorit incandescent pe cerul istoriei.

Artur Lundkvist a ajuns să guste târziu istoria pentru că până atunci a fost prea angajat în facerea ei. A face istorie înseamnă a fi conștient de ce se petrece în jurul tău, a reacționa, a participa. Prin

firea lui, Lundkvist e un participant. Dar poate mai întîi un deschizător de drumuri. Pentru ca el a scris pentru prima oară cum nu se mai scrisese în Suedia până atunci și istoria literaturii îl consemnează ca pe un pionier al modernismului.

Primul volum de poeme, Jeratic (Glöd), i-a apărut în 1928, în timp ce se afla încorporat pentru serviciul militar pe insula Gotland. 15 exemplare de autor, câteva scrisori încurajatoare de la prieteni și două recenzii: una a lui Anders Osterling, destul de rece, în Svenska Dagbladet, și alta a lui Bo Bergman ceva mai generoasă, în Dacens Nyheter. Revenit la Stockholm, în permisie, are ocazia să citească și comentariile altor doi poeți de primă importanță în acel moment, Sten Selander și Erik Blomberg. „Selander remarca talentul meu de a construi imagini, lucru care m-a bucurat în mod deosebit." (Postfața autorului la ediția a doua, omagială, 1966.)

Reproducem mai departe din declarațiile autorului: , Și totuși eu eram convins că am introdus modernismul în poezia suedeză, chiar dacă în primul moment nimeni nu părea să fi băgat de seamă. Și pentru mine modernismul era o chestiune esențială, mai importantă decât felul în care erau judecate poemele mele în sine. Voiam în primul rând să fiu unul dintre aceia, chiar din cei mai mărunți, care aparțin unei direcții literare pe care o vedeam cuprinzând lumea și aducând sensuri noi."

Ne-am oprit la aceste amănunte tocmai pentru a putea reveni la Gengis-Han. Alegerea unui personaj istoric înseamnă opțiunea implicită pentru un anumit tip de personalitate. Bănuim că poetul suedez a admirat, cu oarecare invidie chiar, vitalitatea extraordinară a acestui nomad cuceritor. Pentru că Artur Lundkvist e el însuși dotat cu temperamentul și vocația cuceritorului. Eșecul parțial de azi poate fi succesul de mâine. Nu e decât faza necesară a începutului. Important e să

crezi într-o idee, într-un rost al tău în lume, întocmai ca tânărul Temugin.

Ce înseamnă a fi nomad? Gengis-Han a fost ultimul mare nomad al omenirii, și pe măsură ce se apropia de capătul zilelor sale își dădea seama cu durere că poporul lui se arăta obosit. Pentru Marele Han statornicirea, stabilirea, intrarea în cadre de existență determinate și fixe însemna cea mai groaznică moarte, stingerea virtuților neamului și o jalnică decrepitudine. Disprețuia orașele de piatră, pe care le distrugea cu o imensă voluptate. Nimicea cetățile cu ardoarea unui sacerdot care îndeplinește un ritual sfânt. Tot ce e fixat și încremenit sufocă viața — aceasta era credința Hanului, cel care se închina doar lui Tengri, Veșnicul Cer Albastru.

Dar nomadismul e o atitudine. Există mari nomazi ai spiritului. Este neastâmpărul, căutarea, mobilitatea, refuzul formelor fixe. Artur Lundkvist e un veritabil suflet nomad. Și ne întoarcem din nou la începuturi, la mărturii. In 1932, când Lundkvist se mai afla încă în plin efort de definire a modernismului, apare culegerea de eseuri Atlantvind (Vântul Atlanticului), în care se găsește următoarea proclamație: „Literatura, teatrul, filmul, artele plastice sunt veșnic pe drum, în continuă mișcare. Și această mișcare își are avangarda ei, cei care niciodată nu-și țintuiesc corturile pe pământ ci se află într-un neîntrerupt marș: moderniștii."

Dar pentru Artur Lundkvist modernismul nu era atât o „atitudine literară", cât mai curând „o atitudine de existență", după cum remarcă și Gunnar Brandell: „Așa cum în filozofia lui Lundkvist literatura e subordonată vieții, tot așa în estetica sa forma e secundară în raport cu trăirea. De la Atlantvind încoace punctele sale de vedere au mai suferit mutații, dar în toată creația poetică a lui Lundkvist «fluxul vieții» (livets flode) e

substanța esențială." (Svensk litteratur 1900—1950).

E oare nomadismul lui Gengis-Han, potențat la rang de program, o subtilă ilustrare simbolică a unei concepții de existență și a unei estetici pe care Artur Lundkvist a promovat-o și apărat-o fără încetare? Avem motivele s-o credem, chiar dacă până acum comentatorii cărții au omis o observație de această natură.

Cine vrea să afle totul despre Gengis-Han poate să consulte un vraf de lucrări istorice, mai vechi sau mai noi. Documentația lui Lundkvist e impecabilă, dar nu e un scop în sine. Sensurile majore ale romanului său sunt de natură simbolică.

Marele Han știa că vigoarea neamului său nu poate fi păstrată decât prin viață nomadă și prin lupte neîncetate. In tot ce face și în tot ce gândește stăruie o idee: vitalitatea.

Artur Lundkvist își propune să „revitalizeze" literatura și întregul climat cultural suedez, într-un moment în care se părea că e într-adevăr nevoie. Nu a fost singur. În jurul lui s-au strâns un grup de avangardiști de elită. Manifestul decisiv al grupului a fost volumul colectiv Cinci tineri (*Fem unga*), în 1929. Printre cei cinci care semnau, în afară de Lundkvist, se mai aflau și Gunnar Ekelof și Harry Martinson, care aveau să devină nume de mare prestigiu în literatura suedeză a acestui secol.

In poemele de debut din Jeratic răsună incantații sălbatice, invocații cu accente dionisiace:

Acum, în clipa cea mare
să alergăm până-n vârf pe treptele furtunii
și strigătele noastre de bucurie, stacojii ca sângele,
să le aruncăm peste lume.
(Către păsările sălbatice)

Tonul se răcește doar în declarațiile de revoltă care, prin expresia directă, crudă, capătă valoare de devize:

Sunt un vagabond jerpelit, cu pălărie boțită și pantalonii roși;

Iubesc libertatea și păsările-n zbor și drumurile lungi, prăfuite

.....

Stau în cafenele zgomotoase, ascult sporovăială și râsetele

.....

Sunt aspru și sălbatic, numai sănătate, tinerețe și putere.

(Tânăr rebel)

După cum notează Ulf Wittrock (Nordens Litteratur, 2 vol. ed. Mogens

Brøndstedt, 1972), „Lundkvist a fost imediat ștampilat ca primitivist, și termenul de primitivism a devenit marca întregului grup Fem ungă."

Revolta pe care o proclamă Lundkvist era una existențială, de esență, cu valoare metaforică: modul de racordare la sensul autentic al vieții. Căci el avea convingerea că „viața e tot timpul revoluționară". El a încercat chiar să formuleze o justificare cultural-filozofică a primitivismului (în același volum de eseuri pomenit mai înainte, Atlantvind, 1932): „Primitivismul nu înseamnă altceva decât o revoltă spontană — chiar dacă deplin motivată ideologic — împotriva unei civilizații care amenință cu sterilizarea, printr-o mutilare a instinctelor, și un efort ca în cadrul unei culturi noi, adaptabile, să se câștige contactul cu impulsurile puternice, originare și cu tot ce există primordial în natura omenească."

Obsesia lui Gengis-Han e tot sterilizarea, degenerarea și stagnarea. El devine o siluetă simbolică a unor idei și îngrijorări care îl frământă pe Lundkvist de foarte multă vreme.

Câteodată utilitatea unei prefețe e îndoielnică. în aceste câteva pagini n-am încercat decât să descifrez, în măsura în care anumite fapte m-au

îndreptățit, motivația mai profundă a unui act de creație literară.

MIRCEA BUCURESCU

Se întorcea în Karakorum, venind de departe, îndelung așteptat, în urma ștafetelor care vesteau izbânzile de la soare-apune și a nesfârșitelor convoaie cu prăzi de război.

Zăbovise atât de mult, prin locuri atât de depărtate, încât se născuse întrebarea dacă nu cumva cuceririle l-au purtat din ce în ce mai departe, până ce-l vor fi împins în cele din urma dincolo de hotarele lumii.

Dar acum s-a întors, a pătruns deodată printre ei și ființa lui se face simțită pretutindeni, se simte ca încordarea unui arc întins, ca suflarea unui vânt puternic și totodată ca binecuvântata prospețime a unui pârâu de munte la vremea dezghețului.

Și mulți se mai întreabă încă: a îmbătrânit, a ostenit, s-o mai fi îmblânzit,

s-o fi săturat de războaie și cuceriri, va rămâne oare în Karakorum pentru un mai lung răgaz de pace?

Sau e neschimbat și de neschimbat, fără vârstă, niciodată mulțumit cu ce a dobândit, gata să pornească de îndată un nou război, să bântuie alte zări, încă nesupuse?'

Nimeni nu-i rostește numele, nici chiar el însuși nu-l folosește, nu e îngăduit a fi scris decât cu slovă de aur, el e Hanul și asta e de ajuns, nimeni nu-l confundă cu alți hani.

Nu e de demnitatea lui să se lase distins cu nume mărețe și titluri deșarte, nu are nevoie să fie numit ceea ce e în realitate: Domnitor peste toți mongolii, Trimisul-pământesc al Veșnicului Cer Albastru și Stăpânul Lumii.

Ce timp domnește acum în lume? înțelepții Hanului, adunați din toate zările pământului, ar putea să-l lămurească, aducându-i mai întîi la cunoștință că timpul nu se socotește la fel în toate olaturile, deși e vorba de unul și același timp.

La apus, în ținuturile închinătorilor la Hristos, lumea a pășit în anul Domnului 1225, dar în țările Islamului se numără acum abia anul 603, în timp ce la răsărit, în China, se socotește anul 265 al dinastiei Sung și s-au împlinit 1500 de ani de la înălțarea Marelui Zid. La miazăzi, în India, sultanul din Delhi intră în al douăzecilea an, în timp ce vremurile de glorie ale regatului Gupta duc cu 700 de ani îndărăt, și s-au scurs mai bine de 2500 de ani de când țara a fost cucerită de arieni.

Dar toate aceste lămuriri n-au darul să-i spună Hanului decât că lumea e mare și plină de

închipuiri, -care pot avea o anume însemnătate într-un anumit loc, dar care sub privirea Veșnicului Cer Albastru sunt doar simple rătăciri, lucru pe care dealtfel l-a înțeles de mult.

Socotirea timpului e unul din ultimele lucruri care îi împovărează gândurile, căci pentru el e de ajuns că se găsește în propriul său timp, vremea Hanului, când se petrec cele mai însemnate întâmplări și se împlinește Voința Cerului.

Câteodată poate că își închipuie timpul ca fiind foarte asemănător cu întinderea unei puste, ca o stepă de necuprins, în mijlocul căreia se află chiar el, în *acum*, în ziua care se scurge, pe când vremea din jur se întinde îndărăt, fără un hotar anume, înspre trecutul stirpei sale, și înainte, către vârsta viitoare a urmașilor săi.

Și mai mult decât atât, dacă ar gândi timpul ca fiind în mișcare, fără îndoială că și l-ar închipui ca pe o călătorie peste întinderile nemărginite, un galop neîntrerupt în care lumea se ivește și crește pe măsură ce se depărtează și se mistuie în urmă.

El, Hanul, a simțit ca nimeni altul cum s-a lărgit lumea: odată cu izbânzile lui, lumea s-a născut și a crescut fără stavilă.

S-a întins mai cu seamă înspre răsărit și apus, o lățire neîntreruptă către soare-apune și soare-răsare, până când cele două zări păreau că s-ar putea întâlni și contopi, o întindere aproape fără margini, care poate fi totuși cuprinsă în goana calului.

A zăbovit pe țărmul mării de la răsărit, un pustiu nesfârșit de apă, unde călărețul e nevoit să se oprească, și poate că de acolo nu mai există decât apă și nimic altceva, o stepă de apă care se unește și se confundă cu Cerul.

Înspre apus a pătruns cu mult dincolo de deșerturi și lanțuri de munți, unde din nou se ivește împărăția apei nețărmurite, și în acea zare lumea se apropie de capăt, deși anumite vești l-au înștiințat

că în dunga amiezii și a soarelui-apune se mai așternîncă alte tărâmuri.

La nord și la sud se desfac zările înfricoșătoare ale frigului și ale arșiței cumplite, unde nu se încumetă nici cal nici om.

Înspre miazănoapte a dat de păduri uriașe, cu zăpadă groasă și ființe omenești aidoma unor fiare, care nu cunosc calul și umblă pe spinarea câinilor, o lume respingătoare și cu totul neispititoare pentru un cuceritor.

În partea de miazăzi a ajuns la brâuri de munți de netrecut, dar e lucru știut că nu e vorba de capătul pământului: el însuși a dat ocol munților și și-a croit drum peste podișurile pârjolite de soare, dar mai departe către sud se află desișuri de nestrăbătut, mlaștini fără fund și o arșiță de neîndurat, într-atât încât pietrele se înroșesc și apa prinde să dea în clocot, iar despre ființele care de bine de rău viețuiesc prin acele locuri se spune că ar fi atât de înnegrite de arsura soarelui, încât cu greu pot fi socotite în rândul oamenilor.

Și tot la miazăzi și miazănoapte (după cum i-au povestit oameni multștiutori) se deschide în cele din urmă marea fără de sfârșit, care încercuiește pământul și se adună cu Cerul: acoperită la nord de gheață veșnică și încețoșată la sud de aburul care se ridică fără contenire.

Dar Hanul nu crede în hotarele lumii, căci dincolo de toate tărâmurile de care au cunoștință cei mai știutori dintre învățați se află poate altele, necunoscute, care așteaptă: asta o poate ști doar Cerul, și numai el.

A văzut, de bună seamă, lumea crescând și lățindu-se, în repetate rânduri, a văzut-o cu ochii lui, a simțit-o, lipit de coama armăsarului cel iute, la lumina zilei și sub pătrarele lunii, străbătând toate anotimpurile, cu privirile când ațintite la pământul fugind de sub copite, când azvârlite ca o săgeată spre dunga depărtată a orizontului.

Se bizuie prea puțin pe ceea ce nu i-a fost dat să afle singur, s-a îndoit întotdeauna de spusele altora, al căror neadevăr nu rareori a ieșit la iveală: de ce n-ar fi același lucru și cu lumea pe care încă n-a văzut-o?

Cu minunare îi zboară câteodată gândurile spre prima sa lume, lumea copilăriei și a înfiripării, mai întîi câteva drumuri de o zi în goana calului spre diferite zări, cuprinzând pășunile învecinate, trecători prin văile dintre crestele muntoase, și tabăra, neamului său, cu iurte negre purtate din loc în loc.

A venit apoi vremea să cunoască alte neamuri și nomade, luptele, înfrângerea și fuga, atacul și izbânda, departe în pustie, printre șirurile de munți, printre popoare din ce în ce mai depărtate și mai străine, în orașe cu locuințe de lemn și piatră.

Lumea creștea, pur și simplu, și se lățea, părea că n-are sfârșit, însemna că trebuie doar să o străbați pentru a ți-o așterne la picioare, era nevoie de oameni și de cai, o voință care să adune semințiile risipite și să le poarte spre cucerire: o voință care să împlinească Voința Cerului și care tocmai de aceea nu putea fi zădărnicită.

Și țelurile creșteau odată cu lumea, el însuși creștea odată cu țelurile, nimic nu-l putea opri, necunoscutul nu-l înfricoșa ci îl ațâța și mai tare, îl împingea înainte.

Nimic nu rămânea neschimbat, nici chiar el însuși, și doar printr-o sforțare a memoriei putea să-și regăsească chipul de odinioară, ca o ființă minusculă sau ca un idol îngropat adânc înlăuntrul său.

Și odată cu lumea s-a lățit și timpul, vremea vieții lui întocmai ca însuși timpul lumii, viața lui a prins să se întindă necontenit, din ce în ce mai îndărăt, de parcă s-ar fi înnodat cu existența întregii semințiii și ar fi prelungit-o, cu toți hanii aceia pe care memoria neamului i-a păstrat alături de amintirea tulbure a faptelor și a gloriilor.

Dintr-un trecut cețos scânteiau legendele întemeierii, despre lupul din munții de miazăzi care s-a împreunat cu căprioara din pădurile de la miazănoapte: Lupul cu Pete Negre și Căprioara Albă, totemuri ale căpeteniilor care au adunat un norod puternic din seminții răsfirate.

Dar Hanului nu i-a fost greu să observe că viața mongolilor era lipsită de timp și de urme, deosebindu-se astfel de aceea a multor altor popoare, era ca vântul pustiei, cu urme spulberate, nimic altceva decât zile adăugate, ani adăugați, un neam fără istorie.

În urmă nu rămăsese nimic statornic: orașe sau însemnări și chipuri, un mormânt care să dăinuiască sau măcar o piatră care să poarte semne făcute de mâna omenească doar iarba care creștea și se veștejea, zăpada care se așternea și se topea, cenușa focului și urmele de copite înghițite de nisip.

Și a mai băgat de seamă că atunci când s-au strâns sub stăpânirea lui, mongolii nu erau cel mai mare popor, ba chiar unul dintre cele mai mărunte și mai sărace, și nu putea să se înalțe spre cârma și puterea lumii decât prin voia și hotărârea Cerului.

In toate zările, în afară de miazănoapte, se aflau noroade numeroase ca grăunțele de nisip și firele de iarbă, care se înconjurau cu ziduri înalte și se adăposteau în cetăți semețe, cu bogată strălucire de podoabe.

Erau popoare care aveau istorie, ale căror morminte și însemnări purtau mult îndărăt, da, cu mult peste aducerea aminte a oamenilor și legendele călătoare; da, dincolo de împărățiile și neamurile care existau acum se aflau mărturii despre regate și noroade încă și mai vechi îngropate în țărână, așternute unele peste altele.

Vremurile trecute se ridicau mai semețe decât puteau fi cuprinse cu gândul, și atunci de ce n-ar fi putut și timpul viitor să fie la fel sau chiar și mai cuprinzător?

Și cu toate acestea umblau zvonuri precum că unele popoare depărtate își făceau adesea socoteala că timpul e în pragul sfârșitului și năruirea lumii se află undeva pe aproape: căci așa era hotărât printre zeii lor, și înțelepții lor le spuneau să aștepte sfârșitul, din zi în zi sau din clipă în clipă.

Dar pentru el, Hanul, poveștile acestea nu aveau nici o însemnătate, căci el era încredințat că se găsește în mijlocul lumii și al timpului, încredințat că puterea lui va dăinui îndelung, potrivit cu Voința Veșnicului Cer Albastru.

Acum s-a întors și intră călare în Karakorum, în fruntea oștirii sale și a unui nesfârșit convoi de prăzi și robi, meșteșugari și învățați, caravane cu mărfuri și herghelii de cai.

Călărește la câţiva pași în fața celorlalte căpetenii de oaste, hanii și orhanii numiți de el, pe spinarea armăsarului său alb de război, cu scări înalte și cu genunchii trași la piept, nemișcat, puțin cufundat în șa, învăluit în singurătatea lui de domnitor, de nepătruns, ca întotdeauna.

Nu se uită în jur, se pare că nu bagă de seamă că intră în propria lui capitală, un cuceritor fără pereche, întâmpinat de mulțimile îngrămădite încă de la primele iurte risipite pe marginea pustiei.

Intrarea lui se petrece într-o liniște adâncă, colbul se învălătucește sub copite și lasă nori în urmă, dar în mulțime nu se simte nici o mișcare și nu se aude nici un strigăt, cei din primele rânduri stau în genunchi, cu frunțile căzute la pământ, toate fețele se pleacă cu smerenie, nimeni nu-l privește când trece.

Poate câte unul e îndeajuns de îndrăzneț încât să-i arunce o privire pe furiș, poate atât de curajos încât să-i treacă prin minte că Hanul arată obosit și îmbătrânit și nu dă semne că s-ar bucura de întoarcere, și nici măcar nu pare să bage de seamă că își întâlnește din nou norodul, după atâta vreme, în propria sa capitală, Karakorum.

Trupul pare îngreunat, umerii aduși, ca sub apăsarea unei poveri, părul brun-roșcat e tighelit cu fire argintii, la fel și barba și mustățile arcuite, fălcile s-au lăsat lățindu-i figura, și ochii i s-au înfundat în orbitele adânci de sub fruntea brăzdată de cute dese.

Când descalecă, încet, și se îndreaptă spre falnicul său cort alb, imperial, se poate observa că șchioapătă, își târăște puțin un picior; e vechea lui rană de la șold, care îl stânjenește din ce în ce mai tare.

Hanul pășește în cort și o singură privire îi e de ajuns pentru a-și da seama că înăuntru nu s-a schimbat nimic, toate au rămas neschimbate, de parcă l-ar fi așteptat: căptușeala de mătase tremură la orice adiere, măsuța de argint de la intrare stă acoperită, pe vatra din mijlocul cortului arde un foc scăzut, hrănit cu mărăcini pitici de stepă, limpede și aproape fără fum, mai mult pentru Lumină decât pentru căldură, ca un semn al vieții și al puterii de purificare.

Hanul se îndreaptă spre pragul de lângă cămin, unde picioarele i se afundă în blana scumpă, lată, își strânge picioarele cruciș sub el, cu mâinile sprijinite pe pulpe, pe jumătate în poziție de călăreț, chiar și acum, când urmează să se odihnească după drumul istovitor.

Căpitanii lui și alți bărbați de vază îl urmează în iurtă, unul câte unul, cu pauza cuvenită, și se așază apoi pe lavițele din jur, după rang și virtute, în deplină tăcere, așteptând o vorbă de a Hanului.

Dar Hanul întârzie să vorbească, cufundat în gânduri, nemișcat, cu ochii îngropați în orbitele scobite, și inelele de argint din urechi scânteiază în răstimpuri; s-ar fi putut chiar să adoarmă dacă n-ar fi stat în capul oaselor, și totuși nu-i scapă din vedere mai nimic căci, ca de obicei, vede tot fără să pară că se uită la ceva anume.

În cort nu se arată nici o femeie, acum e ceasul bărbaților, o tăcere generală după

întoarcere, și femeile nu se amestecă printre războinicii mongoli, pentru că au propriile lor iurte, viața lor separată, cu copiii și îndeletnicirile lor domestice.

Hanul are multe neveste și încă și mai multe femei pe care le stăpânește fără să le fi numit soții, dar dintre toate numai Byrte se bucură de hatârul de a pătrunde în cortul lui de domnitor, Byrte, prima lui soție și prima femeie în rang.

După ce s-a scurs timpul cuvenit, apare și Byrte în despicătura cortului, clipește în limbile de lumină ale focului și se îndreaptă spre stăpânul și bărbatul ei, înclină încet din cap și îl privește, fără ca vreunul din ei să-și schimbe expresia feței sau să rostească vreun cuvânt.

Byrte se așază pe prag, la stingă lui, se așază cu picioarele încrucișate, tăcută și neclintită, întocmai ca Hanul și ceilalți bărbați și deasupra capului ei și al stăpânului ei atârnă un idol din lână roșie și neagră, care se clatină încetișor la cea mai mică adiere.

În cele din urmă Hanul începe să vorbească, în felul lui obișnuit, rar, cu măsură, scurt și apăsat: dă porunci pentru cele trei zile de chiolhan, o petrecere pentru toată lumea, pentru cei rămași acasă cât și pentru cei întorși, și abia în a patra zi va începe să primească mesageri, curieri, preoți, negustători și alții care au așteptat sosirea lui și doresc să i se înfățișeze.

Cuvintele Hanului trebuie urmate de liniște, pentru ca ele să stăruie, să fie pătrunse, până când cei adunați în iurtă încuviințează că au înțeles, și la un semn al Hanului se ridică cu toții, se urnesc, și se înfruptă din fructele, carnea și băuturile care îi îmbie de pe o măsuță de argint.

Și astfel izbucnește petrecerea și liniștea se curmă, și cucernica ceremonie se risipește în *ordu**-ul Hanului, în orașul său Karakorum.

*Sat sau tabără de iurte

Se înjunghie oi și orătănii fără număr, focurile țâșnesc în vâlvătăi printre iurte și înăuntru, în locuințe, băutura se revarsă în șiroaie fără zăgaz, kumisul cel mai tare, rachiul de orez și vinul adus de prin alte meleaguri.

Vocile se alungesc în strigăte și cântece, răsună hohote de râs, oamenii dănțuie și se iau la trântă, se prăvălesc, varsă și apoi își umplu burțile cu bucate și băutură ca de la început, se trag unii pe alții de urechi în sus, crezând că ar putea astfel să îndese mai mult în ei, se prăbușesc și rămân lungiți la pământ, cufundați într-un somn adânc, pentru ca după un timp să se dezmeticească din nou și să continue chiolhanul.

Cam așa arată un adevărat festin mongol, unde domnește peste tot abuzul și lipsa de măsură, unde nici o cumpătare nu-și găsește locul și nimănui nu i se mai cere vreun dram de cuget.

Hanul nu ia parte mai mult decât atât cât e nevoie pentru a onora petrecerea și pentru a-i face o cuvenită deschidere prin prezența sa, căci el nu mai are același chef de desfrâu ca pe vremuri, i se pare că nu mai are nici timp nici putere pentru a se risipi în beție și desfătări ale poftelor, și apoi sunt atâtea lucruri care îl preocupă și care îi muncesc gândurile.

O caută pe Byrte în iurta ei, slujnicele primesc poruncă să plece și cei doi se așază unul lângă altul, singuri doar ei doi pentru prima oară de când s-a întors, își întorc privirile unul către celălalt, și se așterne atunci peste cei doi o mare blândețe, care strălucește în pupilele Hanului, și fața lui pârjolită, brăzdată de cute, pierde ceva din întunecimea ei enigmatică.

Când Hanul rupe tăcerea e pentru a-i spune femeii că s-a îngrijit cum se cuvine de ordu în timp ce el a fost plecat, a păstrat buna rânduire, a îndepărtat necuviința și vrajba, și că de aceea el e foarte mulțumit.

Byrte răspunde că știe de mult care e locul și răspunderea ei ca prima nevastă a Hanului, și că a făcut ceea ce se cuvenea să facă, și că Cerul a fost alături de ea, ca și de el, stăpânul ei.

Cuvintele ei nu trădează nici o urmă ascunsă de amărăciune sau de dojană, căci e prea mândră ca să mai arate așa ceva, nu pomenește nimic de cum au fost anii despărțirii, lungi sau grei, și nici nu vrea să dea a înțelege că bărbatul ei s-a lăsat așteptat cam mult, mai mult decât se părea că ar fi fost nevoie, și nu aduce deloc vorba de *merkita**, care fusese aleasă să-l urmeze pe întreg parcursul campaniei, și cu atât mai puțin de alte femei despre care fusese înștiințată.

Nu, a trecut de mult vremea când suferea de pe urma unor asemenea frustrări, acum îi e prea îndeajuns că e nevastă de han, cu toată puterea și rangul ce îi revin.

El vede acum că femeia a îmbătrânit doar foarte puțin în decursul acestor ani, a devenit doar ceva mai osoasă, mai aspră, ca un copac care crește la marginea pustiei, pielea s-a întins pe pomeții obrajilor și în colțurile gurii au apărut ușoare încrețituri, dar ochii i-au rămas aceiași ca-n tinerețe, cenușii ca granitul, cu țintire limpede și pătrunzătoare: ochi de care el s-a temut puțin întotdeauna, ba câteodată i-a venit chiar foarte greu să le întimpine fățiș privirea.

Hanul o ia de mină pe Byrte și o conduce în locul hărăzit culcușului, se întind unul lângă altul pe blana moale, și rămân așa, odihnindu-se împreună, fără ca vreunul dintre ei să vădească vreo dorință pentru celălalt, orice cuvânt e de prisos, pentru că amândoi știu că între ei chemarea trupească s-a stins demult.

In timp ce se odihnesc în liniște, gândurile Hanului zboară îndărăt, la îndelungata lor convietuire, și se ivesc atunci imagini ale trecutului ca niște zugrăveli, și tihna devine astfel chiar mai adâncă, mai întîi apare conștiința

deslușită a înapoierii acasă, și pesemne că Byrte își călăuzește gândurile în același chip, și astfel aducerile lor aminte se contopesc fără nici o vorbă.

Byrte fusese aleasă logodnică încă de copilă, pe când el însuși era un copilandru și o așteptase mult timp până să ajungă să o ducă în iurta propriului său ordu, înduraseră multe primejdii și neajunsuri împreună înainte de a-și fi statornicit puterea și stăpânirea ca Han, și ea rămăsese neclintită alături de el și îi zămislise patru feciori, care acum erau toți bărbați semeți și mari comandanți de oaste, denumiți Șoimii lui Orluk, crai împărătești, moștenitori ai imperiului mongol.

Fusese o femeie plină de tărie și bărbăție, strălucirea și farmecul jucăuș de odinioară o părăsiseră, dar nu și puterea voinței și ascuțimea vorbei: ea a stat de vorbă cu el pe vremea când nimeni nu îndrăznea s-o facă, și nu rareori îl convinsese de înțelepciunea judecății ei.

Și acum, când privește în adâncurile limpezi ale memoriei, se vede pe sine însuși băiețandru; era de pe atunci în stare să călărească și să azvârle sulița la fel de bine ca mulți bărbați în toată firea, focos ca un pui de fiară, dar totuși ascuțit la minte, dispus să-și domolească într-o clipă pripa tinerească și să judece limpede, ca atunci când fierul încins e cufundat în apă și prin asta se călește de îndată.

---

*Femeie din tribul merkiților

Se numea Temugin, acela fusese numele lui de dinainte de a fi devenit Han și de a primi temutul nume de domnitor, iar tatăl său era Iesugai, supranumit și Bagatur, adică *Puternicul*, cârmuitor peste kiuții cu ochi cenușii și un bărbat de seamă prin ținuturile sale.

Și a sosit apoi și prilejul să plece călare alături de tatăl lui, echipat ca un adevărat războinic, și în sfârșit îi fu îngăduit să meargă cu

oile și alte dobitoace la păscut, împreună cu alți copilandri; putea acum să vadă înfățișarea lumii dincolo de hotarul pășunilor părintești, care erau locurile obișnuite de cantonare pe timp de vară și de iarnă.

Au călărit zile în șir peste întinderi de pustie și au întâlnit în cale caravane și neguțători katai, bărbați cu înfățișări muieroase, la care băiatul se uita cu dispreț; aceștia erau așadar oamenii care locuiau în orașe, închiși și temători?

Au pătruns apoi printre coline și culmi împădurite, în jurul fluviului Onon și atunci a văzut pentru prima oară apa, apa care se rostogolea, tumultoasă, zdrobitor de puternică, și copaci care erau atât de înalți încât păreau că ajung până în nori.

Pe malul unui lac, limpede ca o oglindă, ajunseră în cel mai mare ordu pe care-l văzuse până atunci, cu iurte nenumărate, și trâmbe groase de fum, și le ieși în întâmpinare o ceată numeroasă de călăreți urmați de dulăi gălăgioși; își amintea foarte deslușit de câini pentru că dulăii încă de pe vremea copilăriei îi stârneau dezgustul, ba chiar teama.

Fură înfățișați hanului, căpetenia seminției hungirilor, Dai-Setjen, numit și Înțeleptul, vestit ca războinic și încă și mai vestit pentru înțelepciunea și mintea lui ageră, și acesta l-a primit pe Iesugai ca pe un prieten apropiat și

frate, învrednicindu-l și pe Temugin cu atenția care i se cuvenea unui tânăr războinic și fecior de căpetenie.

În iurtă se afla și o fiică de a Hanului, o fetișcană căreia încă nu-i mijiseră sinii, dar vioaie și jucăușă ca un peștișor într-o apă însorită, la a cărei vedere privirile flăcăului căpătară strălucire și îi căzu dragă de îndată.

Fata se numea Byrte, Cea cu Ochi Cenușii, și atunci Temugin pricepu foarte bine că era cea pe

care voia să o aibă, ea trebuia să-i devină soție atunci când se va fi împlinit sorocul!

Îi împărtăși părintelui dorința lui, și fu ascultat cu bunăvoință, numai că fata era deocamdată prea mică, spusese tatăl, însă peste câţiva ani avea să fie o femeie frumoasă și destoinică, în stare să mulgă o vacă și să argăsească pieile, tocmai bine până când feciorul avea să fie și el un bărbat de însurat în toată puterea cuvântului.

Și Iesugai stătu de vorbă cu Dai-Setjen, care fu încântat de această petitorie, căci îl prețuia mult pe Temugin, îi plăceau ochii verzi-cenușii de pisică și strălucirea limpede care îi izvora din chip, precum și umerii drepți și brațele zvelte, și spuse că în vis i se înfățișase un vultur alb care purta în gheare soarele și luna, un semn bineprevestitor, și era încredințat că Temugin și Byrte erau potriviți unul pentru altul, și în același timp prietenia dintre semințiile lor avea să se întărească și mai mult.

Se hotărî data căsătoriei plănuite, după care urmară petreceri, și apoi Iesugai se așternu la drum înapoi spre casă, Temugin mai rămânând însă un timp ca să slujească pe lângă Dai-Setjen înțeleptul, să-l asculte și să învețe tot ceea ce trebuia să știe un războinic și un viitor domnitor, timp în care n-o slăbea din ochi pe Byrte cea vioaie.

De fiecare dată primăvara sosea pe podișuri ca o furtună și ca o revărsare, sosea cu un vânt fierbinte ca răsuflarea unei fiare sălbatice și pământul prindea să aburească; ultimele resturi de zăpadă se risipeau, sosea cu revărsare de ape, toate fluviile și pâraiele se umflau și torentele se rostogoleau pe povârnișuri și prin viroage.

Văzduhul curățat se umplea de șiruri de păsări în drum spre miazănoapte, cu strigăte și

semnale, animalele se ațineau în turme, ieșeau din păduri și se adunau pe șesuri, cerbi care păreau pătați cu zăpadă zburau cu salturi largi, urșii ieșeau la lumină și ucideau vitele, marmotele își săpau gropile în țărână și rămâneau acolo ca să fluiere.

Iarba țâșnea aproape peste noapte, dacă te culcai în ea de cu seară ți se părea că e mai înaltă când te trezeai a doua zi, vitele și caii precum și multe alte soiuri de dobitoace devorau pășunile cu dinții și cu limbile, fiecare după legea lor, oile aduceau pe lume miei și adunau osânză, laptele șiroia din ugerele pline.

Florile izbucneau ca niște incendii multicolore, se luptau între ele pentru spațiu, se luau la întrecere în înălțime, câmpuri întregi cu narcise albastre ca cerul și zambile violete, begonii și maci care își desfășurau capetele purpurii în lanuri dese, crini pătați ca niște vâlvătăi care se ridicau până la înălțimea pieptului, pintenul cocoșului ca niște dâre uriașe de unt galben topit, clopoței mari cât un cap de copil.

Se ridicau parfumuri sufocante, aroma florilor și polenul erau purtate de vânt până departe, în deșert, minate în turme de nori roșietici sau aurii, bondarii și tot soiul de alte gâze zumzăiau, scânteiau în aer și pe pământ, polenul galben se aduna la margini de ape ca niște hotare de aur și peștii se avântau după el fără încetare, însemnau apa cu cercuri întocmai ca o ploaie cu picături grele.

Pentru nomazi acesta era timpul ospătării, după foamea de peste iarnă, se întremau cu carne și lapte, ceaunele cu carne fierbeau deasupra focurilor, oasele pe jumătate descărnate se aruncau câinilor; oamenii erau puși pe râs și râdeau vârtos, cu guri larg căscate și burțile tresăltând, dar mânia plutea și ea prin apropiere, gata oricând să izbucnească în violență.

Viețuiau laolaltă cu animalele mai mult ca oricând, se zbenguiau împreună cu caii, se

azvârleau pe spinarea lor, galopau în cercuri largi peste pășune, se întorceau și descălecau din goană, bărbații fluierau după iapa care își alăpta mânjii, vitele rumegau și adulmecau fumul molcom care se ridica din focurile aprinse pe câmp.

Se mulgeau și caprele, aveau ugere jucăușe, pătate cu negru, care aproape că măturau pământul, fetițele își începeau pe ele ucenicia într-ale mulsului, sfârcurile stropeau aproape de la sine, iar băiețașii se jucau cu oile, se cățărau pe ele și se cocoțau pe spinarea lor cu genunchii trași spre piept, încercau să le mâne și să le cârmească ținându-le de urechi, sau îi deprindeau pe berbeci să împungă, stăteau în fața lor întorși cu dosul, întărâtându-i să izbească și o zbugheau apoi hohotind de râs pe pășune.

Temugin nu mai era copil, dar nu ajunsese încă nici flăcău, lua parte pe rând când la jocuri când la treburi, călărea cei mai îndărătnici berbeci și se lupta cu ei, se afla prin preajmă când se mulgeau iepele și dădea o mână de ajutor când se băteau sacii mari de piele cu lapte de iapă care trebuia covăsit, ajuta la strângerea baligii de vită, care era adunată în coșuri și lăsată să se usuce pentru a deveni bună de ars pe foc.

Se uita cum vacile și iepele erau scoase la montă, când se fătau viței și mânjii, era gata să apuce de picioarele de dinapoi, de abia ivite atunci când nașterea era anevoioasă, prindea oile și le lega când le venea sorocul tunsului, trecea prin vadul apelor înspumate de revărsare pentru a scoate pești cu plasa, sau zăgăzuia guri adânci de pârâu până când apa scădea atât de mult încât peștii se zvârcoleau pe prund și puteau fi prinși cu mina, era îndemânatic și la prinsul marmotelor cu plasa, se furișa spre vizuinile lor din țărână și strângea plasa când marmotele se iveau din găuri.

Temugin era fiul hanului, de bună seamă, și putea să-și îngăduie mai multe decât ceilalți băieți, avea încă de pe acum calul său propriu și se avânta

cu el pe platourile înverzite, sorbea aerul care-i vâjiia pe lângă urechi și slobozea strigăte înalte de bucurie, nu se rătăcea niciodată, chiar dacă se depărta de ordu într-atâta încât

nu-l mai zărea, nu avea nevoie nici măcar să ia aminte la urme sau la punctele cardinale, pentru că, oricum, știa cum trebuie să se întoarcă.

Și iată că soseau cântăreții, cântăreții rătăcitori, călări și cu scripci cu o singură strună la oblânc, și uneori rămâneau pe cai și își cântau cântecele, în timp ce mulțimea se strângea în junii lor, tot călare, sau descălecau și se așezau pe piei de oaie în jurul unui foc, așa fel încât toată lumea să se poată aduna împrejur și să-i asculte, sau erau poftiți în iurta încăpătoare a hanului pentru a cânta unei adunări alese.

Scripca se sprijinea pe pământ și stătea drept în sus, în fața lăutarului cu picioare încrucișate, gâtul prelung de lemn albicios părea un gâtlej subțiratic de pasăre, și cutia de rezonanță era o bășică de oaie umflată care dădea zbârnâitului de strune un ton estompat, cântau prea bine și pe degeaba, fără măcar să se gândească la plată, în timp ce gurile lor croiau cântece și ochii se umbreau de ceața unor stranii emoții.

Cântecele lor povesteau despre hanii neamului și despre războaie, despre soarta și stirpea hanului ca o scară coborând îndărăt în negura timpului, foarte departe și poate în același timp aproape de tot, despre vremuri cu soare înfricoșător și un frig încă mai înspăimântător, când fluviile erau mai adânci și cu apă mai bogată; pe atunci războinicii prindeau o stea cu mâna pentru a trece prin gerul iernii, femeile hălăduiau goale prin ape, se nășteau copii uriași care pășeau de îndată prin focul aprins și râdeau în mijlocul flăcărilor, născuți biruitori dintru început.

Hanul asculta despre vestita seminție Burchikun, Cei-cu-Ochii-Cenușii, care trăgeau în urmă către împreunarea dintre Lupul Negru și

Căprioara Albă, două neamuri de la miazăzi și miazănoapte care încheiaseră pace între ele și deveniseră stăpâne pe podișuri, între munții de la sud și pădurile dinspre nord, și se războiseră cu alte seminții, le luaseră prăzi bogate și le alungaseră de pe pășunile cele grase, purtaseră război până și cu împărăția Katai și aduseseră dintr-acolo bogății uriașe, cuferele lor se umpluseră cu lucruri scumpe, iar pe pereții iurtelor atârnau veșminte de mătase și căciuli de samur dintre cele mai fine, alături de paloșe aurite și arcuri țintuite-n nestemate, ordu-ul lor era așezat pe malul râului Orkhon, la adăpostul muntelui Burkhan Khaldun, și acolo trăise Batachi, Hanul cel Alb cu mersul apăsat, și Koritchar-Margan cel preaiscusit, și Audan numit și Cenușiul, care semăna cu un lup, și Sali denumit Năbădăiosul pentru că fața lui trăda un neastâmpăr tainic întocmai ca pâraiele de munte la vremea dezghețului, și Ieke-Nidun, Ochiosul, care era neîntrecut în agerimea văzului, și înțeleptul Burdjidigat-Merken cu frumoasa lui nevastă Mongolajn, și Torkoldai cel Bogat, stăpân peste cele mai numeroase turme, și Kabul-Han care năvălise în Katai și îl târâse de barbă pe împărat, o semeție pe care kataii nu putuseră să o răzbune în alt fel, decât punând la cale să fie otrăvit de trădători, și într-un târziu ajungea firul baladelor în timpul lui Iesugai-Bagatur, cel care domnea acum peste acest neam, cel Puternic, cel Neînfricat, cârmuitor peste Mongolii Mari, stăpânul a patruzeci de mii de iurte și turme de vite și herghelii de cai fără număr, domnitorul netăgăduit al tărâmului dintre fluvii, și kumisul nu lipsea niciodată din donițele lui pe timp de iarnă, vitele nu-i muriseră niciodată de foame, lupii nu-i bântuiseră niciodată turmele, lotrii și tâlharii nu îndrăzneau să calce în ținuturile lui, iar primăvara iepele fătau și dădeau belșug de lapte, iar oile fătau și ele și mieii albi zburdau ca niște pete de zăpadă

în iarba înaltă, și tot atunci femeile zămisleau prunci și viața înflorea cu deplină tărie în iurte, închinare și mărire Marelui Han al mongolilor, Iesugai cel puternic și preafericit!

Așa cântau rapsozii pe strunele lor zumzăitoare și printre cei care stăteau cu auzul încordat și sângele înfierbântat era și băiatul Temugin, primul născut al hanului, care de pe acum se hotărâse să devină cel mai mare dintre toți hanii, cel care avea să fie cântat în epopeile fără de număr ale neamului.

Temugin era căpetenia pe care frații mai tineri o urmau în toate, era cel mai înțelept și cel mai destoinic, cel mai îndrăzneț și cel mai puternic, dacă nu-l punem la socoteală pe Kassar, care era mai mic cu doi ani, dar mai răsărit la făptură, și mai voinic și cel mai iscusit la trasul cu arcul, dar îi era foarte devotat lui Temugin și i se supunea întru toate, chiar și când se luau la trântă îl lăsa de bunăvoie pe frate-său să câștige și nu-și punea la bătaie toate puterile, ci numai la trasul cu arcul își arăta destoinicia deplină, căci mândria lui era aceea de a fi numit Kassar Arcașul.

Într-acestea Temugin simțea o admirație lacomă pentru meșteșugul cu care fratele său mânuia arcul, și îl întreba cum făcuse de-l dobândise, căci putea să lovească cu săgeata o piatră azvârlită, putea să doboare o pasăre în zbor și să străpungă un pește în apă, această ultimă ispravă fiind totuși cea mai anevoioasă, după cum dădea el să înțeleagă, pentru că împotrivirea apei era cu totul alta, și de neprevăzut, decât cea a aerului chiar pe vreme vântoasă.

Siguranța țintirii se bizuia pe un simț al lui, dinăuntru, care îi spunea chiar în clipa în care săgeata urma să plece din coarda arcului dacă va nimeri sau nu, niciodată nu dădea greș când acest simț al lui prevedea ce drum trebuie să descrie săgeata pentru a lovi ținta în plin, și atunci săgeata urma acest drum de parcă ar fi fost un făgaș

invizibil în văzduh, și el nu slobozea niciodată coarda înainte de a simți că săgeata va nimeri ținta, fără abatere, în afara de rarele împrejurări când simțul acela al lui șovăia și el lăsa totuși săgeata să plece, așa lămurea Kassar iscusința lui ca arcaș.

Cât despre al treilea frate, Katchiun, acela era prea nevârstnic și fraged ca să mai intre la socoteală, iar mezinul Temugu se mai ținea agățat de poalele mamei, în timp ce surioara Temulun era încă prunc de țâță; dar mai erau și o sumedenie de frați vitregi și cei mai răsăriți dintre ei erau Bektar, Belgutei și Targutai, de bună seamă că nu de același rang cu Temugin și frații săi buni, nu erau viitori moștenitori ai hanului, deși puteau prea bine să ajungă bărbați puternici și oameni de vază în sânul clanului, precum și străluciți comandanți de oaste.

Temugin și Kassar se zbenguiau cu frații vitregi, se încingeau la jocuri și năzbâtii, la trânte și tras la țintă, domnea încordarea între ei dar și ascultare, nu se ajunsese la pizmă sau luptă pentru putere în toată legea, Temugin înțelesese încă de la început că cel mai înțelept lucru era să-și câștige frații vitregi de partea lui și nu să-i respingă, se străduia să se arate drept față de ei lăsându-i în același timp să-i simtă voința puternică, dar mai observase că mama lor le ațâța simțul de independență, fiind sprijinită într-aceasta de șamanul Tebtengi.

Ceilalți frați vitregi aveau mai puțină însemnătate, pentru că deși erau tot fiii lui Iesugai, mamele lor erau de rang umil, ca neveste sau ca țiitoare, și de aceea poziția acelor frați vitregi era nesigură și chiar cu totul ignorată, nu rareori vădeau un cuget întunecat și greu de prevăzut, rea-voință și viclenie, se dedau adesea la șiretlicuri și vicleșuguri murdare, pentru care erau pedepsiți cu bătaia și alungarea dintre ceilalți fii ai lui Iesugai, și într-o zi, pe când erau cu toții la pescuit, Temugin a dat peste un pește neobișnuit de mare și

arătos, care zăcea în apa scăzută, cu înotătoarele aurii întinse și branhiile stacojii tresăltând la fiecare respirație, Temugin s-a furișat prin apă, șuierând încetișor și cu inima zvâcnindu-i nebunește de emoție, și-a întins cangea cu plasa și a cufundat-o grijuliu în dreptul peștelui, a tras-o apoi îndărăt peste cap și branhii, a strâns-o și a simțit și împotrivirea, trupul greu al peștelui se zvârcolea în aer, săltat într-o boltă, dar peștele alunecă din plasă și căzu în iarbă, și până să-l apuce Temugin, șiretul Ossgin, fratele vitreg, se repezi cu o săritură, îl apucă cu amândouă mâinile și o zbughi cu un strigăt ascuțit de triumf, că peștele era al lui, peștele era al lui. Și atunci Temugin fu cuprins de o mânie sălbatică, care-i goni sângele din obraji și-l făcu să-i tremure picioarele, se luă după hoțul de Ossgin cu țepușa în mină, îl fugări prin iarbă strigându-i să dea drumul peștelui, dar Ossgin fugea mai departe, până se prăbuși cu răsuflarea tăiată, fără să lase peștele, pe care-l ținea strâns la piept cu amândouă mâinile, dar Temugin îl ajunse într-o clipă și începu să-l izbească orbește cu țepușa, care se frânse, și el continua să lovească cu partea mai groasă, și lovi în neștire până când Ossgin rămase nemișcat, vărsând sânge pe gură și cu peștele chiseliță în brațe, și atunci Temugin se potoli și se îndepărtă fără să privească în jur, de-abia mai târziu au venit câţiva dintre ceilalți frați vitregi să-i spună că Ossgin e mort. Temugin nu răspunse nimic ci se duse de-a dreptul la taică-său, îl găsi pe Iesugai în iurtă, îngenunche în fața lui și spuse: L-am ucis pe Ossgin! și hanul se întunecă de mânie și urlă: Mi-a furat peștele și tu însuți m-ai învățat că hoții trebuie pedepsiți! și Iesugai ascultă cum s-au petrecut lucrurile, își recăpătă cumpătul, și apoi spuse: De la mine ai moștenit firea aprigă, fiul meu, dar trebuie să te înveți să ți-o stăpânești, căci altfel îți va aduce nenorocire, și acum du-te și să nu mai vorbim nimic despre această întâmplare!

Și Temugin zări o femeie trecând călare prin fâneața înaltă, de una singură, se luă după ea și își struni calul în pas cu al ei, femeia îl privi cu coada ochiului și râse, se putea ghici că e tânără după obrajii rumeni și dinții sănătoși, o întrebă încotro se îndreaptă și de ce umblă singură, și femeia îi spuse fără zăbavă: Mă duc să pescuiesc, bărbatul meu era războinic și a căzut ucis și nici un altul nu s-a mai învrednicit de mine! Și îi mai povesti că avea propria ei iurtă și caii ei, dar copii nu ajunsese să aibă, în răstimpul scurt în care fusese căsătorită, se numea Djuma și știa prea bine cine era Temugin, deși el, firește, nu o luase niciodată în seamă. Şi Temugin îi spuse că are să o însoțească, și vor pescui împreună, dacă ea n-avea nimic împotrivă, la care femeia răspunse că e cum nu se poate mai bine, căci găsise un loc pe unde de obicei nu mai venea nimeni, și săltau în șa, umăr lângă umăr, prin iarba înaltă care gâdila burțile cailor, nu ocoleau nici lejerele de flori înalte, care le aruncau în față străluciri roșii, albastre sau galbene.

Temugin nu era de fel sfios în fața femeilor, le privea drept în ochi și se simțea sigur pe el, știa pentru ce sunt făcute femeile, dar nu încercase niciodată isprava bărbătească, era ceva care îl aștepta undeva, îi ținea calea, și acum o urma pe Djuma, femeia cea tânără care își pierduse bărbatul mai demult, ajunseră într-o mică vâlcea și acolo era locul: un fir de apă care scânteia din iarbă, nu chiar un pârâu în toată puterea cuvântului ci doar un șiroi întâmplător, din cele care apăreau primăvara și nu durau decât scurtă vreme, după care se zvântau din nou, dar pește se putea prinde acolo prea bine, peștele care părea oricând ispitit să se ia după cursul firelor lăturalnice de apă, până când ajungeau să se bălăcească într-o apă atât de scăzută încât spinările le rămâneau deasupra și atunci erau siliți să se întoarcă. Descălecară. Vâna de apă își croise un făgaș prin iarbă chiar la

picioarele lor, Djuma nu avea la ea nici o unealtă de pescuit, în afară de un coș lunguieț cu o plasă rară, Temugin se întrebă cum avea oare să prindă pește și ea îi azvârli o privire prelungă, șugubeață și plină de tâlc totodată, începu să se dezbrace, pur și simplu, fără nici o șovăială, căci doar avusese bărbat și nu mai era o fetișcană, și acum stătea goală în iarbă. Păși în iarbă cu coșul în mână și îi arătă lui Temugin în ce chip prindea ea pește de obicei, se așeză în vâna de apă astfel încât corpul ei forma un zăgaz, lăsând trecere liberă doar într-o latură, unde ținea coșul în așa fel încât apa să curgă prin el, și peștii veneau, se izbeau de trupul ei și căutau o cale de trecere de-a lungul lui, ajungând astfel în coș unde ea îi apuca cu repeziciune, le frângea gâtul și îi arunca în iarbă. Djuma era mândră de acest procedeu de pescuit pe care îl născocise, se uita la Temugin și râdea, îmbujorată de dorință îi făcu semn cu mâna, în a cărei strânsoare se zvârcolea un pește, îi strigă să se dezbrace și el și să-i dea o mână de ajutor. Temugin rămăsese locului puțin uimit și privea, fără să se zgâiască la goliciunea ei, știa destul de bine cum arată femeile pe sub veșminte, dar acum îl prinse pofta de a se așeza și el în apă ca Djuma, spre a-i fi tovarăș de pescuit. Se dezbrăcă și se lăsă în apă alături de ea, dădu de o răcoare plăcută, apa nu era prea rece și îi mângâia pielea, simți cum peștii i se freacă de trup, cu mișcări și zvâcnituri iuți, alunecoase, sau cu vâslituri lungi când erau prinși contra curentului, o ajută pe Djuma să mâne peștii în coș și să-i prindă cu mâna, din când în când mâinile li se întâlneau apucând același pește, și când se străduiau amândoi să-l țină se întâmpla ca peștele să alunece și să scape, și atunci râdeau, cuprinși de dorință, se uitau unul la altul, simți picioarele ei sprijinite de ale lui, reci și alunecoase din cauza apei, peștii pătrundeau printre trupurile lor și se zvârcoleau cu mișcări repezite îi gâdilau atât de plăcut încât izbucniră din nou în râs, și

Temugin începu să prindă peștii care se strecurau între ei, îi închidea, apropiindu-și corpul strâns de al ei și scotocea cu mâna prin apă după ei, printre sânii femeii, din când în când printre coapse, era un joc și totodată un fel de a prinde pește, Djuma era încântată și râdea din plin, mâinile lui Temugin nu apucau numai pești ci și trupul ei, și curând nu mai prinseră nimic altceva decât pulpele ei, coapsele tari, pântecele moale, sânii netezi și alunecoși, și sângele i se aprinse de o altă dorință decât aceea a pescuitului, în trupul lui se strecură o senzație nouă, și totuși reîntâlnită, bănuită parcă, sau poate gustată încă mai dinainte, își aruncă deodată brațele în jurul ei și o ridică, o scoase din apă, făcu câţiva pași în iarbă și se lăsă peste ea, trupurile li se alipiră, ude și răcoroase, până când atingerea se aprinse și simți că pătrunde în corpul ei fără să facă vreo sforțare anume, freamătul lui încordat căutase parcă un fel de ușurare, o eliberare care totuși nu-l potolea ci îi sporea încordarea, lăuntrul ei, moale și aspru totodată, îl sugea și în același timp părea că încearcă să-l respingă, era un fel de luptă în care cei doi erau împreună și împotrivă, până când se ivi descătușarea, pe cât de surprinzătoare pe atât de inevitabilă, care îi făcu o singură ființă și mai târziu, mult după aceea, Temugin își amintea acele clipe ca pe un amestec, nelămurit și ispititor, de răcoare umedă și zvâcnire fierbinte, de pești săltăreți și iarba aspră, de pulpe netede care parcă se confundau cu trupurile alunecoase ale peștilor, în adierea blândă a vântului de sub veșnicul Cer Albastru.

Iurta Hanului, cortul falnic al domnitorului, din postav alb, domină împrejurimile ca un pisc înzăpezit în bătaia soarelui, nepăsător în fața

anotimpurilor, orbește și îngheață privirea, deopotrivă.

La intrare poalele cortului se strâng într-o deschizătură ascuțită, înaltă și largă, ca un portal, decorate cu zugrăveli în culori vii, figuri de animale și păsări, flori și sori, de o parte și de alta stau proțăpiți idoli de lemn acoperiți cu postav, cu gurile mânjite cu lapte și untură, din care sunt îmbiați să se ospăteze în fiecare dimineață și în fiecare seară.

Pe un catarg se înalță flamura albă cu însemnele neamului, înfățișând desene împletite, cu corbi și vulturi, alcătuită din nouă vârfuri așezate unul peste altul și fiecare din ele e împodobit cu o coadă stufoasă de iac: semnul puterii, iar numărul nouă corespunde celor nouă mari comandanți de oști.

Alături se află emblema cortului Hanului, fixată cu patru cornuri de iac, albe și zdravene, deasupra a patru cozi negre de cal: puterea împreunată cu iuțeala și îndreptate către cele patru zări.

Flamura neamului e una singură, ridicată în fața cortului domnitorului și nicăieri altundeva, în timp ce însemnele de cort sunt multe, înălțate în dreptul iurtelor de comandanți care, în ordinea rangului, se înșiră în jurul terenului liber, larg, din fața iurtei Hanului, și toate aceste însemne sunt îndreptate înspre sud, ca un semn de venerație solară, și poate pentru a fi ferite de suflarea vânturilor aspre.

În mijlocul terenului din fața iurtei imperiale ard zi și noapte două focuri vegheate de străji, și orice străin care e înfățișat Hanului trebuie mai întîi să treacă printre aceste focuri, căci dacă are cugetul necurat flăcările se vor umfla și îl vor mistui, iar duhurile care-l însoțesc vor fi alungate de focul purificator.

În acest ocol e un veșnic du-te-vino de oameni, călăreți care sosesc sau pleacă, încalecă

sau descalecă, negustători care poposesc cu animalele lor de povară pentru a-și arăta marfa, preoți și călugări, lama* și șamani care umblă îmbrăcați cu veșmintele lor ciudate, ștafete de solie din olaturi străine care sosesc escortate de ofițeri mongoli și sunt luate în primire de către Magistratul Legilor și al Pedepselor, cel care răspunde și de primirea oaspeților și de ritualurile de protocol.

Iată și o trupă de dansatoare kataie, cu veșminte lungi de mătase, strânse pe corp,

* 1 Ordin de preoți și călugări budiști din Tibet.

care coboară din litiere și pășesc cu mers săltat către cortul Hanului, urmate de scripcari și flautiști, pentru a da o reprezentație, pe placul stăpânului și al marilor dregători.

Sau se mai pot vedea și oameni trăsniți de fulger, cărați acum laolaltă, cu tot cu avutul lor, într-o procesiune care trece printre cele două focuri, pentru ca morții și lucrurile lor să se elibereze de primejdia de care s-au molipsit, veșnica amenințare a focului ceresc.

Jupânițe mongole de viță aleasă, urmate de slujnice, ies din iurte gătite cu broșe, cu tichii din coajă de copac, învelite în mătase și dichisite cu pene, garnisite cu podoabe sunătoare de aur și argint.

Femeile acestea sunt adesea foarte grase și se mișcă molatec, sudoarea li se prelinge pe obrajii boiți în straturi groase și, dacă e vorba să încalece pentru o scurtă plimbare, atunci e nevoie ca cineva să se căznească să le sprijine în șa, și spinarea calului se încovoaie sub povară.

Orice se mișcă stârnește praful, care plutește ca un abur, muștele mișună peste tot, roiesc pe lângă fețele oamenilor și în jurul animalelor, ,în preajma iurtelor, a sălașelor pentru fătat și a ocoalelor pentru adăpat, viermuiesc des, ca o blană

vie, neagră, în orice loc unde s-a vărsat ceva, oriunde mai stăruie o pată de umezeală.

Da, Hanul s-a întors în Karakorum, și poate fi văzut în fiecare zi plecând călare, dincolo ide șirurile de iurte și case; stă puțin înfundat în șa, ca de obicei, s-ar zice că ochii abia crăpați nu văd nimic, pare absent, cufundat în sine, dar poate fi o impresie înșelătoare.

Acum, pe timp de vară, poartă straie ușoare, cu brâu aurit, pe cap o tichie albă de pâslă cu marginile răsucite în sus și un smoc de pene negre de vultur, o panglică roșie, petrecută peste urechi, care atârnă liber pe umeri pentru a fixa tichia la nevoie, când vântul începe să se întețească.

Îi place să călărească de unul singur, și dacă e cumva escortat de vreo suită de războinici, aceia se țin la câteva lungimi de cal în urmă, atâta timp cât Hanul nu-i face semn vreunuia din ei să vână lângă el, și merg așa, în tăcere, până când Hanul rostește poate ceva, dintr-o dată.

Praful care se învârtejește în jurul copitelor e pulberea măruntă, uscată, a verii, care se ridică din nisipurile pustiei și plutește deasupra orașului ca o ceață, așternându-se peste tot ca o făină translucidă.

Hanul are de mers o bucată bună până să iasă din periferiile întinse ale orașului, unde iurtele fac loc hambarelor și staulelor, unde izul acru de oameni, cai, vite, bălegar și lapte smântânit face loc aerului curat de stepă, cu arome uscate de scaieți pitici și ierburi calcinate de soare.

Adesea se oprește Hanul la marginea pustiei, parcă pentru a răsufla mai adânc, în deplină voie, în timp ce scrutează zarea podișului, unde aerul încins tremură ca apa în clocot, într-o unduire care de departe dizolvă toate contururile; o stâncă sau niște călăreți se zăresc de parcă ar pluti deasupra solului, măriți într-un chip caraghios, și Hanul trebuie să ridice capul și privirea pentru a putea

vedea văzduhul, albastru-violet, ca o imensă boltă de cort.

Orașul Karakorum, care înseamnă Nisipul Negru, e ca un nor pe pământ, învăluit în fum și praf, o îngrămădire nesfârșită de case scunde sau corturi albe, câteva ulițe așternute cu nisip, pe care umblă călărețiii și carele trase de boi.

Spre apus, imediat cum ieși din oraș, râul Orkhon își târăște alene apele către miazănoapte, în anotimpul secetos vadul se împuținează, apa e mocirloasă, albicioasă, de parcă ar fi amestecată cu lapte, aproape nemișcată; prin oraș s-a tras un canal săpat care face legătura cu un braț dinspre răsărit al râului și formează astfel o sursă de apă, destul de săracă, protejată de prescripții severe.

Spre nord podișul se înalță din ce în ce mai vălurit, înaintând spre coastele munților care-și desenează crestele zimțate pe canavaua cerului; de la depărtare au o culoare albăstrie, și acolo se adăpostesc viroage cu pâraie răcoroase și păduri dese care se cațără pe coamele povârnite.

E ținutul dintre fluviile care curg și înălțimile podișului, de parcă-s născute din inima pustiei, și se îndreaptă către nord, printre munți, prin râpe și albii adânc săpate: Selenga și Orkhon, Onon și Kerulen, fluvii care trec ca niște fire de argint scânteietoare prin visele nomazilor, cu nume care le răsună în urechi ca o muzică.

Kiuții, strămoșii Hanului, au venit cândva din răsărit, pe pășunile dinspre Onon și Kerulen și i-au supus pe karaiții de la soare-apune, după un timp de înșelătoare prietenie; pământurile și femeile acestora au fost trecute în domeniul Hanului, și orașul lor de căpetenie a devenit reședința noii stăpâniri.

Fusese primul oraș pe care Temugin, ca tânăr vlăstar crăiesc, îl văzuse cu ochii lui; îl umpluse de uimire, îi stârnise curiozitatea, un dispreț neîndoielnic și poate chiar o admirație ascunsă sau pizma: acei pereți cu bastioane și turnuri, cu totul

nefolositoare în ochii lui, ulițe de piatră și case întunecate care îi păreau asemeni unor temnițe înfricoșătoare, flamurile acelea de mătase care fluturau în vânt și leii ciopliți în piatră, palatele acelea trufașe și bibliotecile înțesate de hrisoave.

Karakorum e acum mai mult un ordu imens, desfăcut, decât un oraș închis, cel mai mare ordu din lume, o nemărginită tabără de iurte, unde vechile ziduri ale orașului stau părăsite în ruină, fără nici o însemnătate, întrucât Karakorum nu mai e nevoit să răspundă vreunor atacuri, pentru că în toate zările se află numai dușmani supuși, învinși, și nimeni nu mai poate amenința orașul atâta timp cât va mai dăinui imperiul Hanului.

În timpul campaniei dinspre apus Karakorum a crescut, astfel încât Hanul în bună parte nu mai recunoaște orașul, care s-a întins treptat pe podiș, din ce în ce mai departe, în toate părțile, cu imense terenuri mărginașe pentru grajduri și ocoale, magazii și prăvălii, caravanseraiuri și ateliere.

Prăzile și birurile din ținuturile cucerite s-au scurs fără încetare și s-au adunat grămezi, caravane încărcate cu mărfuri și lucruri de preț din lumea întreagă s-au perindat și continuă să poposească zi de zi, ochii nomazilor nu mai priviseră niciodată până atunci asemenea lucruri și nici tot felul de oameni din cele mai necunoscute neamuri, animale curioase și păsări minunate.

Karakorum nu poate decât să-l pună pe gânduri pe Han, căci după cugetul lui nomad din strămoși, sfâşiat lăuntric între simțăminte și voință, orașul îi face silă și îi stârnește pofta de a-l nimici sau de a-l părăsi, dar în același timp îl împinge într-un fel de ispită nelămurită, ceva din curiozitatea și uimirea pe care o încerca în fața oricărui lucru nou încă din vremea copilăriei, înțelegând limpede totodată, de bună seamă, că orașul acesta e rodul necesității și al fatalității.

Sunt multe lucruri care încântă sufletul Hanului pe când trece călare prin Karakorum, tot

ce îi este familiar: reîntâlnește și recunoaște furnicarul vieții din ordu, și mirosul izbitor, tot ce a mai rămas încă mongol și nomad.

Dar totul i se pare mult prea străin, îi stârnește mirarea și un fel de mânie, o iritare de felul aceleia pe care o muscă i-o poate pricinui unui tigru, lucruri la care instinctul său se strâmbă și cugetul său șovăie: oare nu se ascunde aici o primejdie perfidă, amenințarea degenerării, un început de putreziciune?

Noile bogății și podoabe îi supără privirea la tot pasul, chiar o bună parte dintre oamenii lui cei mai de nădejde vădesc slăbiciune pentru asemenea lucruri, umblă din ce în ce mai mult ca boierii de pe meleaguri străine, cu veșminte de mătase și broderii de aur și tot soiul de podoabe, mai ceva ca muierile, de parcă n-ar fi bărbați și războinici aspri.

Toate îndeletnicirile au fost lăsate treptat pe seama robilor și a sclavilor prizonieri, iurtele devin mult prea trufaș împodobite, câte unul nu se mai mulțumește cu iurta și își clădește și o casă, casele sunt din ce în ce mai înalte și mai semețe, ca palatele pe care le-a văzut în țările străine, și astfel se statornicesc și devin legați de lucruri, ca și cum Karakorum ar fi un oraș ca acelea din străinătate.

Oamenii beau vin străin și preferă bucate rare în loc de kumis și carne de berbec, se înconjoară de femei frumoase și trândave, care își strâng părul cu mare măiestrie și poartă unghii lungi, lăcuite, care împrăștie un parfum mai puternic decât un mănunchi de flori de primăvară și sunt mult mai înclinate spre deșarte desfătări trupești decât spre zămislitul pruncilor.

Hanul mai vede și cum a sporit negoțul, vede mormanele de mărfuri ispititoare, lucruri mai mult sau mai puțin folositoare, până când se va ivi și amenințarea bazarelor, întocmai ca acelea din țările islamice, deși e îngăduit numai schimbul, iar

târguiala și tocmeala riscă să atragă după sine confiscarea mărfii și izgonirea.

Numărul preoților, al călugărilor și al feluritelor soiuri de slujitori ai credințelor crește pe zi ce trece; sunt ocrotiți atâta timp cât nu se stânjenesc unii pe alții, și chiar scutiți de toate taxele: Hanul îi recunoaște în furnicarul de oameni și îi deosebește, nestorienii cei mohorâți, cu odăjdii lungi, negre, islamiții cu turbane largi și straie albe ca niște cămăși, lama cu tichii tibetane înalte, budiști katai cu mantii galben-aurii și scăfârlii rase, și taoiștii cu bărbuțele lor potrivite, cu fir subțire.

Așezămintele sfinte răsar la Karakorum fără încetare, în toate părțile, bisericile cenușii ale nestorienilor, cu turlă și cruce, moscheile islamiților, cu cupole azurii și minarete cu gâturi lungi, spoite în alb, templele budiste cu portalurile lor semețe și sculpturi aurite, mănăstirile lama cu moriști zbârnâitoare de hârtie și clopote care sună la bătaia vântului.

Și de fiecare dată când vede aceste temple, și pe preoți, în mintea Hanului se iscă noi gânduri; caută să judece dacă face bine că le dă atâta libertate, păcătuind sub privirea lui Tengri, Veșnicul Cer Albastru, dar rămâne totuși mai departe cu convingerea că fiecare credință trebuie respectată, toți zeii și toate învățăturile au același preț, știind prea bine că aceasta e o politică înțeleaptă.

Trece pe lângă puzderie de ospătării și hanuri, și întinse tabere de caravane, unde caii își croiesc drum printre cămile și iaci, unde nu lipsesc nici câţiva elefanți, unde se adună oameni din toate colțurile pământului, în straie ciudate și vorbind graiuri neînțelese: da, da, chiar și acești străini sunt inevitabili și în felul lor folositori, și trebuie tratați bine, trebuie să se simtă bineveniți în orașul Hanului, în cea mai mare împărăție a lumii.

Pe Han îl atrage tot ce e muncă și îndeletnicire folositoare în Karakorum, urmărindu-le cu interes, fără a ști totuși mare lucru despre ele; nu e răuvoitor nici chiar față de zidirea caselor, deși crede cu tărie că orice locuință statornică e o zădărnicie fără noimă.

Se bucură la vederea nenumăratelor ateliere și a meseriașilor iscusiți, cărora le-a cruțat viața în campaniile de cucerire și pe care i-a lăsat să se adune din toate părțile, mai cu seamă din țările înstărite pe care le-a supus la soare-răsare sau la apus, perși și katai îndemânatici, turci sau arabi.

Aceștia topesc fier și alte metale, făuresc arme și unelte, lucrează aur și argint, torc lină și țes stofe, bat pâsla și tăbăcesc pieile, le vopsesc și le argăsesc, împletesc funii și cos corturi, croiesc încălțări din piele de bou, precum și scuturi, apărători de gât și coifuri, dulgheresc chibitce, carele acelea mari cu câteva perechi de roți din lemn, cu care se transportă iurtele, și șaretele ușoare în care se cară idolii și obiectele scumpe.

Hanul vede cum se așază noi iurte și orașul se întinde fără contenire, cum se înalță pereții din crengi împletite, mai înalte ca un stat de om, cum prind formă cupolele din șipci lungi, arcuite, și cum postavul gros, bătut, îmbibat cu grăsime pentru a nu lăsa să treacă apa, se întinde pe schelele de lemn, ca pielea pe trupul unui animal.

Podeaua se presară cu paie sau iarbă uscată înainte de a fi așternută cu covoare sau piei și postavuri, în mijloc se clădește vatra, din bolovani și pietriș, răsuflătoarea din acoperiș e formată dintr-un inel de fier care strânge crengile și postavul, pe vatră se așază ceaunul cel mare, pe trepied, ceaunul care adună scânteile, cu pântecele înnegrit de funingine, după care se pot desluși starea vremii și întâmplările de seamă din viitor.

Pe pereți, de jur împrejur, sunt așezate coarne de capră la înălțime potrivită: acolo se atârnă îmbrăcămintea, alături de arcuri și săgeți, oale și

hălci de carne uscată, în timp ce în colțul din dreapta al iurtei ulcioarele înalte de lut stau mai la o parte, încărcate cu provizii, laolaltă cu donițele din trunchiuri de arbori scobiți, umplute cu lapte sau zer.

Așa sunt iurtele mongolilor din moși-strămoși, și așa se înalță și se orânduiesc în continuare și, de fiecare dată când le vede, Hanul capătă un sentiment de siguranță, aproape ca atunci când zărește ongoții, idolii aceia de pâslă atârnați deasupra culcușurilor pentru a veghea munca și tihna, sau când vede oamenii ieșind din iurte pentru a vărsa băuturile de ofrandă către soare, vânt și cele patru zări: deci lumea dăinuie totuși, în ciuda tuturor schimbărilor.

Harul trece mai departe călare, printre hambare și magazii, unde fânul și paiele, meiul și orezul zac în uriașe rezerve, sau printre depozite de bârne și drugi de fier, piei și baloturi de lână, sau printre mormanele de bălegar care constituie combustibilul de căpetenie și hrănește focul în toate iurtele și casele orașului.

Iată și canalele, cu rezervoare laterale, care par acoperite de pleoape încrețite, membrane de culoarea mucegaiului, verde-pal, și jgheaburile joase, pline cu soluții colorante care izbesc vederea, și uscătoarele cu țesături proaspăt vopsite, care se umflă în bătaia vântului, întocmai ca pânzele pe care Hanul le-a văzut pe drumurile de apă din Katai, și apoi grămezile de lână din care se face pâsla, și pieile întinse, jupuite de pe tot soiul de animale, de la pieile aspre și mate de bou până la blănurile cu luciu des sau cu strălucire stufoasă.

La toate astea se mai adaugă mirosurile și zgomotele, care se contopesc într-o unică percepție concentrată a vieții din ordu: mirosuri de felurite animale, de excremente și urină, măruntaie care se curăță și carne de vită proaspăt tăiată, smoală și ceară încinsă, mangal și funingine din fierării, ierburi uscate, stive de cherestea pe sorturi, și

substanțe de argăseală; și-apoi zgomotul atelierelor, tot ce sună, duduie, scârțâie, laolaltă cu strigătele oamenilor, nechezatul cailor și mugetul vitelor, iar zumzetul orașului e un zgomot de fond, murmurul marelui ordu, venind parcă dintr-un imens mușuroi de furnici.

Și în sfârșit, la margine, înainte de a intra în câmp deschis, încep să se înșire grajdurile și staulele, iernaticele și țarcurile cu caii purtând însemnele Hanului sau ale obștei, crestate cu fierul roșu pe crupă, ocoalele cu cirezi de vite, capre și oi îngrămădite burtă lângă burtă, pe întinderi mari, scăldate în aburi de bălegar și pâclă de praf, înconjurate de nori de muște cu bâzâit înfundat.

Mulsul iepelor, caprelor și vacilor nu contenește nici o clipă, orânduit după vechile obiceiuri, astfel încât iepele să fie mulse numai de bărbați iar femeile să mulgă numai capre și oi, vegheați de privirea idolilor așezați în preajmă, care întotdeauna trebuie să guste puțin din lapte și astfel să dea chezășie că laptele se va păstra proaspăt în burdufurile de piele și în donițele de lemn.

Și tot treaba bărbaților e să bată cu ciomege zdravene sacii de piele atârnați, umpluți cu lapte de capră, ca să-i grăbească acrirea și să-l preschimbe în kumis, în timp ce femeile se îngrijesc de laptele de vacă și de capră, din care scot untul și brânza.

Rămâne oricând o desfătare pentru Han să simtă în nări mirosul acru care stăruie în jurul acestor îndeletniciri; atunci se știe aproape de obârșii, de legile de viețuire, vechi și neștirbite, ale mongolilor nomazi.

Dar nu-i scapă nici schimbările, pe care le simte aproape de la o zi la alta; își fac Loc noi deprinderi și obiceiuri, pătrund o sumedenie de oameni și lucruri străine.

Bolile se lecuiesc cu ace înroșite în foc care se implântă adânc în trup, tumorile se taie cu

cuțitul și sunt azvârlite câinilor nerăbdători, uciderea gemenilor nu se mai săvârșește în taină, cu ștreangul, ca ceva rușinos și primejdios, ci a devenit un ceremonial cu spectatori.

Șamanii nu mai pleacă la mari depărtări pentru a alunga duhurile rele din locurile părăsite, caravanele sunt luate în primire de intendenți-dieci și tot aceștia controlează și depozitarea mărfurilor în magazii, prețul mânjilor nu-l mai stabilește proprietarul, ci câte un străin măsliniu la chip, cu mâini de muiere, mulți sunt amețiți de băutură când se apucă să tundă oile și însângerează dobitoacele.

Carnea se frige din ce în ce mai des pe lespezi de piatră sau plăci de fier încinse la foc, un meșter fierar își irosește timpul confecționând pasări de metal mai mari ca vulturii, piticii sunt cruțați pentru a fi folosiți cu anumite misiuni în război, iată că un oarecare a dat peste rășină comestibilă de pin și acum o împarte copiilor.

În locul femeilor care cos ciubote de piele cu ace de os au apărut bărbați care fac aceeași treabă cu ace de metal, au mai rămas doar câţiva care se pricep la cioplitul cârligelor de pescuit din os, sau la diverse jocuri cu bile, zarurile și cărțile de joc se răspândesc din ce în ce mai mult, și mai devreme sau mai târziu vor trebui interzise.

Scoicile au devenit obiecte de atracție, umblă din mână în mână și oamenii ascultă zgomotul de valuri dinăuntru, la care se minunează și se întreabă de o fi adevărată povestea că acele scoici vor fi zămislit și găzduit mici lighioane.

Mai cu seamă bătrânii sunt aceia care se ocupă cu lipitul penelor la săgeți, penele se scot de la rațe sălbatice și se înmoaie în seu pentru a deveni mai flexibile, din ce în ce mai puțini sunt aceia care își dau osteneală să se ducă prin stufărișuri pentru a face rost de ouă bune de mâncat; se mai întâmplă ca vreunul să apară în goana calului cu o femeie răpită, așezată în fața lui

în șa, o târăște în iurtă și o grămadă de gură-cască se strâng să asculte strigătele sau tăcerea.

Maimuțele atrag atenția și stârnesc râsul când îi imită pe oameni, printre katai se spune că creierul lor ar fi gustos dacă se mănâncă crud, acum e nevoie ca femeile care plâng și se tânguiesc peste măsură la căpătâiul unui mort să fie pedepsite cu lovituri de bici, și se mai poate încă vedea cum marmotele sunt prinse pentru a fi prăjite cu blană cu tot și se jupoaie pe măsură ce sunt mâncate.

Nu sunt chiar puțini cei care au supraviețuit cu spinările frânte, schilozi, și pe aceia trebuie să-i care femeile, să-i scoată din iurte și să-i aducă înapoi; bolnavii dorm printre dobitoace pentru a-și recăpăta sănătatea de mai înainte, dar caii care și-au pierdut un ochi nu mai sunt uciși, ci trecuți la cărăușie, șamanii smulg din ce în ce mai rar inima câinilor care urlă în somn, spre a le scoate la iveală taina.

Crește mereu numărul muierilor care-și lasă unghiile să crească peste măsură de lungi, dovadă că trândăvia și netrebnicia sporesc, mulți nu se mai mulțumesc cu mirosul lor natural, ci se stropesc cu apă parfumată din butelcuțe, străinii sosesc din toate părțile și cred că pot pleca după cum le e pofta, li se pregătește la toți culcuș și hrană dar trebuie să primească încuviințare pentru a pleca mai departe.

Furtuna smulge acoperișurile de pe unele case și priveliștea e caraghioasă, de-abia te ții să nu râzi, dar e cu totul altceva atunci când o iurtă e smulsă de la pământ și o ia razna, în vreme ce familia năucă se agață de covoare și piei, iar vijelia îi înfășoară în ele, pur și simplu, și îi mână pe câmpie.

Careva apare cu trandafiri de stepă împletiți și îi arată peste tot, au culoarea scârnei și nimic atrăgător, în palmă se simt grei și aspri și oamenii se întreabă la ce or fi buni; se mai vorbește și

despre arbori de fier care stau tot timpul anului negri și neânfrunziți, după cum se pretinde că ar exista și munți de metal precum și munți care sângerează în fiecare lună, ca femeile.

Se mai zvonește și despre femei venetice care se pricep, în anumite chipuri, să stoarcă mai repede sămânța din bărbat, unele dintre ele zic că bărbaților le pute gura a hienă, dar nu se mai știe sigur dacă asta le atrage sau le respinge, și a devenit din ce în ce mai obișnuit ca femeile să nu-și mai poarte sânii liberi, ci în chip nefiresc ridicați de veșminte sau cu anume legături, astfel incit să pară că ar avea mai mult lapte decât au într-adevăr.

Se întâmplă acum deseori ca un războinic să trebuiască a fi ucis pentru că i-a ruginit paloșul sau l-a lăsat în paragină într-un fel sau altul, iar mulți dintre cei care au văzut marea par să n-o mai poată uita niciodată și nu mai contenesc povestind și visează la apa cea mare, la puterea și nemărginirea ei, ceea ce lesne poate stârni neliniștea, și fără nici un rost.

Un călăreț urmărit de țânțari stârnește râsul încercând să se descotorosească, e ca o războială cu un vrăjmaș nevăzut, călăreții îi disprețuiesc pe conducătorii de cămile, și la rândul lor cămilele îi disprețuiesc pe toți la un loc, și au aerul că ar avea de gând să-i scuipe, căci sunt animale cu care anevoie se pot obișnui cei care au trăit dintotdeauna printre cai.

La astfel de lucruri ia aminte Hanul, în trecere, neobservat de cei mai mulți, în straie simple de călăreț, cu tichia trasă pe frunte, cufundat în șa, fără semeție voită sau vreun însemn de conducător, veșnic pe gânduri, rumegând și chibzuind în sinea lui.

Tânărul Temugin rămăsese o vreme la curtea hanului Dai-Setjen, ca războinic și herghelegiu pe de o parte, ca oaspete de cinste și viitor ginere pe de altă parte, și a avut-o tot timpul în fața ochilor pe Byrte cea vioaie: atunci s-a întâmplat să primească veste că tatăl lui zace pe moarte, fiind otrăvit în timp ce se afla în ospeție într-un ordu străin.

Şi Temugin își luă grabnic rămas-bun și o porni la drum neînsoțit, cu trei cai, fără să se odihnească măcar o clipă în acest răstimp de călătorie lungă și anevoioasă, doar caii mai schimbându-i din când în când, dar când ajunse acasă, în ordu-ul părintesc, hanul tocmai își dăduse sfârșitul, și iată că Temugin, în ciuda vârstei fragede, își luă locul de han în iurta tatălui, se așeză acolo, pe pielea albă de cal, cu sceptrul de domnitor în mână, un băiețandru cu fața încruntată, și alături de el stătea maică-sa, Ulun cea tuciurie, cu ochi negri, scânteietori, și șolduri late.

Năpasta îi lovise crunt, căci moartea lui Iesugai-Bagatur adusese după sine nenorocirea neamului; el fusese acela care îl adunase și îi sporise puterea, ținând alte seminții în supunere și silindu-le să plătească tribut, fusese un han și un războinic vrednic, dar acum, când pierise, se încuibă de îndată destrămarea, neamurile supuse prinseră a se răzvrăti, chiar mulți din propria semințe nu mai voiau să-l recunoască pe tânărul Temugin ca han și începeau să plece care încotro, pentru a căuta pășuni și prăzi de război, fiecare pe socoteala lui, sau pentru a se pune sub cârmuirea altui han, dar vajnica Ulun apucă stema domnească, tuiul cu nouă cozi de iac, se azvârli pe un cal și porni după pâlcurile răzlețite, încercând să le oprească, înfipse stindardul în fața lor și îi conjură să se întoarcă, cu căruțele, corturile și cirezile: unii începură să șovăie și o urmară pe

Ulun înapoi în ordu, dar cei mai mulți își văzură de drum.

Temugin rămase mai departe în iurta de domnitor, ocupând cu îndărătnicie locul, fără a-i trece prin gând să plece, deși înțelegea că adversarii voiau să-l înlăture și să-l ungă han pe altul; era de prisos ca Ulun să încerce a-i da curaj, ea îl urma cu înverșunare și bărbăție, pregătită pentru orice.

Ea însăși fusese răpită de Iesugai din mijlocul seminției merkiților, războinici temuți care veneau dinspre tundrele și codrii de la miazăzi; fusese o mireasă îndărătnică, pe care hanul trebuise s-o îmblânzească cu sila, până ce îi născu feciori și fu cuprinsă de o devoțiune bătăioasă, ca o lupoaică, dar cu toate astea cei care veneau acum să se răzbune nu erau merkiții ci taidjiguții, dușmănoși și vicleni, conduși de hanul lor Targutai, și iată că cete mari de călăreți se îndreptau acum spre ordu-ul lui Temugin, alungind cirezile și năpustindu-se asupra străjilor din cort, împotrivirea era fără de speranță, fuga singura scăpare, și Temugin, împreună cu cei trei frați de sânge și cei mai apropiați frați vitregi, izbutiră să se strecoare, călări, înspre coamele împădurite ale podișurilor, unde se afundară în văgăuni și prăpăstii, printre stânci și bolovani, până când, în cele din urmă, la scăpătat, se ascunseră într-o peșteră, toți în afară de Temugin, care urcă de unul singur mai departe pe costișa muntoasă și, deși calul îi era sfârșit de osteneală, reuși să se depărteze de urmăritori; dar n-avea cu el nici un fel de provizii și nici n-avea cum să facă rost de ceva de ale gurii și de aceea foamea l-a silit curând să încerce o străpungere în încercuirea taidjiguților, atunci fu dibuit și căzu prins; îl aduseră lui Targutai, și-l siliră să îngenuncheze la picioarele acestuia, hanul surâse cu șiretenie și îi aruncă o privire veninoasă, nu-l ucise dar îl înjosi, țintuindu-l de o prăjină, cu un jug greu de lemn pe grumaz, cu brațele desfăcute

și înțepenite în chingi de fier, după care îl așezară într-o iurtă purtată de chibitcă, căruța se urni și se așternu la drum hurducăind, laolaltă cu cirezile și cetele de războinici; Temugin nu putea vedea ce se petrece în afară, dar încerca să ciulească urechea pentru a ghici încotro se îndreptau, din ce parte bate vântul, dacă se aude foșnet de copaci, dacă trec prin iarbă înaltă sau dacă vreun plescăit de apă sub roți ar trăda cumva trecerea unui pârâu, acum era încredințat că mergeau mai mult prin pădure și că trecuseră printr-o apă care se părea că nu ajunsese mai sus de osie, și în aceeași seară, când așezară tabăra, îi auzi pe războinici plecând să chefuiască, și în căruța cortului rămase doar un singur om de strajă, se folosi de împrejurare, se azvârli cu iuțeală asupra străjerului și îl izbi cu prăjina, lăsându-l lat la pământ, sări din car și se năpusti în tufișuri, ferindu-se de lumina lunii pline care veghea pe cerul noptatic, o luă apoi la fugă prin pădure, cât putea de repede, cu prăjina aceea grea pe grumaz, și brațele înțepenite, cu jugul izbindu-se de copaci și fiind tot timpul în pericol de a se aga ța în arbuști, o lua înapoi spre pârâul prin care trecuseră și sosi acolo înainte ca urmăritorii să-l poată ajunge, străbătu vadul apei, își croi drum prin stufăriș și se cufundă în apa rece, așa fel încât spinarea și prăjina erau proptite de fundul apei și numai fața ramase deasupra; hăitașii dădură ocol malurilor și-l căutară peste tot, dar dulăii îi pierdură urma la marginea apei și războinicii nu mai știau ce să facă, dar din nesocotință, pe când îi urmărea cu privirea, în loc să stea cu ochii închiși, Temugin întâlni deodată căutătura unuia din hăitași și atunci își dădu seama că fusese dibuit și fuga nu i-ar fi folosit la nimic, dar după o scurtă șovăială omul cu pricina întoarse capul și îi urmă pe ceilalți fără să dea nimic în vileag, Temugin băgase de seamă că omul nu era dintre taidjiguți, ci un străin care li se alăturase, și când chibzui asupra ananghiei în care se afla, se

hotărî să facă o încercare îndrăzneață, se întoarse în tabără și izbuti să nimerească iurta străinului, se strecură în cort, ud leoarcă și plin de noroi, omul se holbă la el cuprins de spaimă în lumina palidă a focului, flăcăul i se aruncă la picioare și îi imploră ajutorul, străinul, care era oaspetele taidjiguților, fu pus în grea cumpănă, nu se simțea în stare să-l dea în vileag pe străin, dar dacă îl ajuta propria lui viață era în mare primejdie, dar pesemne că Temugin avea în ființa lui ceva care-l făcu pe omul acela să-și învingă șovăiala, căci îi sparse chingile de fier, frânse prăjina și o aruncă pe foc, îl ascunse pe flăcău într-un car cu lână, dacă cumva taidjiguții ar fi devenit bănuitori și ar fi scotocit prin iurtă, când primejdia păru să fi trecut, Temugin căpătă de mâncare și de băut și înainte de a pleca îi mulțumi străinului și-l întrebă cine e; află că se numea Sorku-Chira și era vânător din tribul suldu, și atunci flăcăul îi spuse, cu demnitatea unui tânăr han, că nu-i va uita numele niciodată și fapta sa nu va rămâne nerăsplătită, după care Temugin se strecură afară cu mare băgare de seamă, ieși din iurtă, găsi un cal și se depărtă cu iuțeală de tabăra taidjiguților.

Byrte se duse acasă, în iurta tatălui său, și începu să aștepte; în ochii ei cenușii strălucea pofta de viață, sânii ascuțiți împungeau veșmântul, și era pe deplin pregătită să-l urmeze pe tânărul han, oricând ar fi venit s-o ia, dar Temugin mai întârzia, căci nu-i era încă gândul la mireasă; nu era încă vremea s-o aducă, pentru că treaba lui de căpătâi era acum să-și scape viața, într-o luptă inegală cu vrăjmașii săi.

Când se întorsese, după ce fugise din captivitate, găsise locurile natale părăsite; nu mai rămăsese nici măcar o urmă, nimic altceva decât cenușa risipită și puțin bălegar care nu fusese folosit, dar mai dădu și de niște urme de cai și, luîndu-se după ele, își ajunse în sfârșit familia, mama împreună cu frații buni și vitregi care se

înapoiaseră, surioara Temulun și câţiva cai sleiți de oboseală, se îndreptă spre un ordu unde aveau oameni de nădejde, după care începură să umble prin împrejurimi pentru a cere tributul cuvenit hanului, care le era dat cu-chiu- cu-vai sau deloc, căci Temugin nu avea încă putere să silească pe nimeni.

Dar era vorba în primul rând să supraviețuiască, prin înțelepciune și vrednicie, să se ferească din calea dușmanilor, să ocolească pășunile grase din preajma râurilor și să se țină mai mult pe podișuri; Temugin se dovedea într-acestea pe cât de dibaci pe atât de neînduplecat, se făcu din ce în ce mai respectat și numărul celor care-l urmau sporea văzând cu ochii, mai cu seamă războinici tineri pe care îi atrăgea curajul și pofta lui de fapte nesăbuite, cădea fără încetare asupra clanurilor vrăjmașe, cu atacuri năprasnice, jefuia cirezile și prăda iurtele, chiar sub ochii dușmanilor cu mult mai numeroși, după care se mistuia ca o adiere de vânt, cu neputință de a fi prins; în jurul lui domnea pofta și lipsa de măsură, hohote de râs, nesăbuințe sălbatice, eforturi gratuite și, pe neașteptate, petreceri îmbelșugate,

dar mai aștepta încă, nu se ducea în ospeție la Dai-Setjen, hanul cel puternic, a cărui fiică îi era făgăduită, căci nu voia să apară acolo ca un biet amărât umblând după ajutor, și tot din aceeași pricină nu se îndrepta nici către hanul karaiților, Togril, cel încă și mai puternic, fârtatul de arme și aliatul tatălui său, care stătea adăpostit în orașele bogate de la soare-apune.

Trecură câţiva ani până când fu gata să-și aducă mireasa; se simțea puternic și îndeajuns de înstărit, un han tânăr pe care-l însoțea norocul în lupte, și a sosit pe neașteptate cu un alai de câteva sute de tineri războinici, cu cai împovărați cu daruri, veșminte de mătase, pocale de argint, căciuli din blănuri prețioase, arme și podoabe scumpe, toate acestea fiind luate de la caravanele

întâlnite în deșert, sau jefuite din iurtele bogate, pâlcurile de călăreți intrară ca o vijelie în ordu-ul lui Dai-Setjen, răcnind și agitându-și armele de parcă ar fi pornit la atac, îmbrăcați în piei argăsite, cu pieptare cu zugrăveli înfricoșătoare, în culori vii de lac; mânuiau lănci de care atârnau cozi de cal și panglici, aveau fețele unse cu seu de oaie împotriva frigului, cu dâre de sudoare și jeg.

Câinii se năpustiră la năvălitori, dar se retraseră temători din calea copitelor tropotinde ale cailor, și până să apuce careva să pună mina pe arme, ceata se opri într-un nor de colb în fața iurtei hanului, cu urlete și chiote; Temugin descălecă dintr-o săritură și alergă spre Dai-Setjen, care tocmai ieșise în pragul cortului, se închină în fața acestuia, pentru ca apoi să se ridice și să i se arunce în brațe.

Și se încinseră petrecerile, care ținură trei zile și trei nopți; se înjunghiară oi și cai, carnea fierbea fără încetare în ceaunele uriașe și focurile se învăpăiară, curgea belșug de kumis și vin de orez, ulcioarele se răsturnau în gurile căscate și băutura se scurgea pe dinafară, pe gât și pe veșminte, scripcile și flautele își potriviră sunetele și oamenii dănțuiau unii în jurul altora, lăsându-se mult pe vine, cu încălțările lor moi din piele de capră.

În ziua a treia Byrte ședea gătită în straie de mireasă, așteptând în iurtă nemișcată și tăcută; asculta zarva petrecerii și în răstimpuri pieptul i se umfla de câte un oftat adânc sub postavul alb tivit cu mătase; avea pe cap o tichie înaltă, din coajă de mesteacăn învelită cu mătase, iar bănuții de argint și cioburile mici de oglindă sclipeau în părul negru ca tăciunele, împletit și strâns într-un coc, aștepta clipa plecării, încordată și nerăbdătoare, cu gândul la ce avea să urmeze, scârbită de această petrecere care era făcută anume pentru bărbați și care pe ea nu o privea, ci pur și simplu o făcea să se simtă însingurată și neluată în seamă, fierbând de nerăbdare, acum, după îndelungata așteptare, dar

clipa se apropia cu pași repezi, și de îndată ce auzi că sfârșitul chiolhanului e pe aproape și oaspeții se pregătesc să încalece, ieși din iurtă, iute ca o nevăstuică, deși straiele lungi o împiedicau să alerge repede, iar clinchetul bănuților de argint și sclipirea cioburilor de oglindă o trădară numaidecât, Temugin se luă după ea, printre iurte, printre femei și slujnice care, potrivit obiceiului, se puseră în calea lui și își dădură toată osteneala să-l împiedice, în vreme ce țipau și chicoteau, dar nimic nu-l putea opri pe tânărul han, care o ajunse și o prinse pe mireasă; n-a durat nici prea mult nici prea puțin, fură amândoi binecuvântați cu ceremonie, și apoi hanul o purtă pe Byrte cea scânteietoare spre calul său, o sui în șeaua înaltă și se azvârli și el pe spinarea calului, în spatele ei, și așa părăsi Temugin ordu-ul, îndreptîndu-se spre pustia podișurilor, cu mireasa alături, însoțit de ceata de războinici tineri care cântau și strigau.

Proaspăt căsătorit și pus pe fapte mari, Temugin se hotărî acum să-l viziteze pe marele han Togril; sosi plin de încredere, ca un fiu adoptiv, în orașul Karakorum, aducând cu sine darurile cuvenite și minunîndu-se la tot pasul de tot ce-i era dat să vadă în capitala karaiților, cu ulițele acelea înguste din spatele zidurilor cetății, printre case de lut ars, roșu, sau lemn uscat de soare, dar în sinea lui nu se lăsa orbit, ci se uita cu asprime la multe lucruri, era numai ochi și observa totul cu mare atenție, și fu mâhnit de faptul că hanul Togril îl socotea mai copilăros și mai necopt decât s-ar fi așteptat, îndeajuns de neprimejdios și de cinstit pentru ca bătrânul han, cel precaut, să-și îngăduie a-l îndrăgi.

Temugin nu ceru nici un ajutor, și plecă înapoi ducând cu sine darurile primite în schimb, ca și impresiile și gândurile ascunse: Togril era peste măsură de bogat, de bună seamă, și grozav de puternic, zgârcit și dibaci, dar era trândav și iubea tihna, un vulpoi bătrân care nu era dispus să

riște nimic, ci vedea în orice un prilej de câștig pentru sine, și pentru Temugin orașul lui Togril era mai curând respingător decât ispititor, închis și înăbușitor, cu casele și fortărețele lui, cu prisosuri lipsite de noimă, cu desfrâu și vicii, cu bărbați înmuiarăți, gătiți aproape la fel ca târfele lor, după tipicul femeiesc, unși cu parfumuri artificiale, cu apa care se irosea în grădini nefolositoare și puzderia de flori, cu zidurile care cică erau de necucerit, dar puteau fi totuși răzbite într-un fel sau altul.

Temugin se întoarse în ordu-ul său, încredințat că timpul îi era prielnic, dar pe podișuri și în lunci domnea o mare tulburare, semințiile începuseră din nou să se hărțuiască, șl deodată se iviră merkiții cei fioroși, năvălind dinspre nord, atât de iuți și de șireți incit îl luară prin surprindere pe tânărul han în ordu-ul său; se năpustiră în toiul nopții, urlând mai ceva ca o haită de lupi, călări, azvârlind torțe aprinse în iurte și căsăpindu-i pe cei care se repezeau afară, Temugin izbuti să scape teafăr, cu fuga, azvârlindu-se pe cal și mistuindu-se în bezna podișurilor, în timp ce ordu-ul rămase părăsit, pradă flăcărilor; îi mai stăruiau încă în urechi țipetele celor care cădeau uciși și ale celor care ucideau, a doua zi își adună războinicii scăpați cu viață din ghearele urgiei și când se întoarseră în ordu dușmanii plecaseră, dar o grămadă de iurte fuseseră arse sau prădate, o mulțime de oameni uciși, mare parte dintre femei luate în robie, printre ele și Byrte, tânăra soție a Hanului, pe care abia de puțină vreme o adusese la casa lui.

Acum se îndreptă Temugin din nou spre Togril, în Karakorum, cerându-i sprijinul pentru a-i putea răzbi pe merkiți, ceea ce convenea propriilor interese ale marelui han, întrucât merkiții ar fi putut prea bine să se întoarcă și împotriva lui, așa că trimise parte din armată ca să întărească ceata luptătorilor mongoli; Temugin porni în urmărirea

merkiţilor și căzu fulgerător asupra taberei lor, într-o noapte cu lună, se iscă o învălmășeală cumplită, merkiții buimaci nu avură răgaz să încalece, în timp ce năvălitorii se năpusteau asupra lor călare, țâșneau printre iurte cu strigăte înspăimântătoare, străpungeau cu sulițele, spintecau cu paloșele, slobozeau o ploaie de săgeți, izbânda fu sigură de la început, și Temugin o căută în primul rând pe Byrte, repezindu-se călare printre corturi și strigându-i numele fără încetare, până când ea îl auzi, ieși ca o vijelie din iurtă, el o ridică pe cal cât ai clipi din ochi și se depărtară de vălmășagul luptei.

In afară de jaf, atacul merkiţilor asupra orduului lui Temugin fusese și o bine chibzuită campanie de răpire, o nemernică răzbunare pentru femeia pe care tatăl său o smulsese dintre merkiți și și-o făcuse nevastă, iar Byrte intră în stăpânirea aceluiași bărbat care o pierduse pe Ulun cu câţiva zeci de ani în urmă, și acum Byrte dădea semne a fi însărcinată cu primul ei copil, care putea fi al lui Temugin dar la fel de bine și al altui bărbat; tinerii soți n-au vorbit niciodată despre asta, dar îndoiala a stăruit în sufletul lui Temugin, și chiar în cel al lui Byrte, gândurile nerostite rămânând mai departe ca o stavilă între cei doi, dar fiind înăbușite de mândrie de amândouă părțile, dar cu toate acestea, când se născu un fecioraș, Temugin se bucură din toată inima și suferința îndoielii paterne încetă să-l mai roadă, fiind totuși botezat Djuti, care însemna Oaspetele.

Intre Byrte și Ulun se născuse de la bun început încordare și râcă; voința tinerei soții părea doar cu greu să se plece în fața voinței soacrei, Ulun nu voia să renunțe nici o iotă la puterea de înrâurire asupra fiului, iar Byrte, în ce o privea, nu pregeta niciodată să-și dovedească dreptul de soție; veneau pe rând să se plângă una de alta, fiecare căutând, dinspre partea ei, să-l asmuță împotriva celeilalte, acum Byrte câștigase în rang în urma

răpirii, devenise încă și mai prețioasă în ochii lui Temugin, care după ce o pierduse și o recâștigase avea un motiv de mândrie

crescândă, atât ca bărbat cât și ca războinic, și chiar dacă prin silnicie aparținuse altuia simțămintele lui Temugin nu se schimbaseră câtuși de puțin, ba dimpotrivă,

și Byrte s-a înapoiat nu numai ca o viitoare mamă ci și ca o femeie mai încercată, una care îndurase samavolnicia și suferise până la capăt, în felul acesta dobândind un respect sporit în fața lui Ulun, care în afară de asta se simțea, în niște unghere întunecate ale sufletului, vinovată pentru soarta tinerei femei, prin aceea că ea însăși fusese pe vremuri cea răpită, pentru care fapt Byrte devenise ținta de răzbunare și revanșă.

Temugin rămase în continuare la mijloc, între mamă și soție, o stâncă pe care cele două femei o izbeau dintr-o parte și dintr-alta ca niște valuri biciuitoare, fără s-o tocească; dar totuși îl influența încetul cu încetul, fie că din când în când voințele femeilor se uneau împotriva lui, fie că altă dată îl rupeau în direcții opuse; amândouă erau istețe și clarvăzătoare, mintea li se ascuțise atât prin îndoiala ce o nutreau una față de alta cât și prin bănuiala față de tot ce ar fi putut să-l abată și să-l amăgească pe tânărul Han, să-l înșele sau să-l pună în prea mare siguranță, dar iată că de la o vreme, mai ales după ce a devenit un han puternic, a încetat să mai plece vreo clipă urechea la vorbele lor, să țină seama de sfaturile lor sau să le asmuță una împotriva alteia, a încetat să le mai venereze pe aceste femei, cu o anumită însemnătate în viața lui, și să le așeze deasupra celorlalte muieri și totodată s-a smuls, cu timpul, de sub puterea sâcâitoare a voinței lor, respirând în voie în numeroasele și îndelungatele lui campanii războinice.

Temugin și-na întărit și și-a statornicit stăpânirea asupra diferitelor seminții mongole,

asigurat dinspre apus de pactul de alianță cu Togril, dar veșnic pe picior de război cu taidjiguții și tătarii care se iveau dinspre răsărit, din preajma teritoriilor dinspre Onon și Kerulen, continuare a străvechii lupte dintre nomazi, pentru pășuni și lunci, de-a lungul cursurilor de apă.

Intr-un an, era înspre toamnă, Temugin se afla la drum, țintind către terenuri proaspete de pășunat, într-o vale de râu; călărea în fruntea a treisprezece mii de războinici înarmați până-n dinți, și un lung convoi de chibitce încărcate cu iurte, urmat de cirezi de vite se târa ca un nor întunecat peste coamele înverzite ale dealurilor, tânărul han începuse să se simtă aproape amăgitor de sigur pe puterile lui, și își întrezărea de pe acum țelul vieții: să-i unească pe toți mongolii sub stăpânirea lui și să-și adjudece acea porțiune de podiș și de luncă pe care o cunoștea.

Dar iată că deodată se arătară niște iscoade, cu caii de-abia trăgându-și sufletul, și îl înștiințară pe Han că o oaste dușmană se ivise pe coline și se apropia cu mare iuțeală; erau taidjiguții conduși de Targutai, vechiul vrăjmaș al lui Temugin, cel care-l ținuse în captivitate, iar numărul lor se putea socoti la vreo treizeci de mii.

Temugin și cu războinicii lui ar fi putut să fugă și să scape, pe cai odihniți, dar nu putea să iasă cu ei și carele cu iurte, familiile și cirezile, avuția clanului și mijloacele de trai, iar să înfrunți dușmanul și să-l întâmpini în câmp deschis ar fi însemnat înfrângere sigură, cum nu era vreme de stat pe gânduri, Temugin trecu fără întârziere la fapte, și cu judecata lui limpede, cu acea putere a lui de a-și concentra cu iuțeală toată energia și inteligența, dădu un semnal către războinici și ceilalți oameni, cu sunete de trâmbiță și cu steaguri ridicate, carele fură proptite, așa fel încât să formeze un careu larg deschis într-o latură, și cirezile fură împinse acolo, înăuntru, femeile și copiii, înarmați cu arcuri, se așezară în iurtele din

căruțe, în timp ce călăreții se îndreptară spre poziția dintre colinele împădurite și careul alcătuit din chibitce, unde se orânduiră în cete de câte o sută, în coloane de câte zece linii, astfel oastea aliniată număra treisprezece asemenea formații la fiecare mie de oameni.

Oastea inamică se năpusti cu formații mai mărunte, doar de câte cinci linii, dintre care în primele două, oamenii aveau platoșe din plăci sau inele de fier bătute pe nicovală, și coifuri din piele vârtoasă, lăcuită, și erau înarmați cu scuturi rotunde, ușor de mânuit, și sulițe lungi, cu pene și cozi de cal; primele două rânduri cedară brusc, chiar înainte de ciocnirea propriu-zisă, dar lăsară descoperite celelalte trei linii, mai sărac înarmate, cu călărești mai sprinteni care se repeziră înainte pentru a-și slobozi săgețile și a-și azvârli lăncile lor scurte, după care se răsuciră scurt și făcură cale-ntoarsă, pregătind astfel drumul liniilor de cavalerie grea.

Dar arcașii lui Temugin din formațiile de zece linii îi întâmpinară pe atacanți cu o ploaie de săgeți nimicitoare, slobozite din arcuri întărite cu corn, și acoperiți la rândul lor de călărești cu scuturi ridicate și cai protejați cu pieptare de piele, după care acești călărești se năpustiră cu nădejde, strâns grupați atât lateral cât și în adâncime, apărați din flancuri de colinele împădurite și meterezele de căruțe.

Puterea și desimea avangardei lui Temugin reuși să spargă mult mai numeroasele dar mai șubredele coloane ale lui Targutai, până când cei încercuiți și prinși la strâmtoare fură siliți să treacă la lupta corp la corp; cu urlete sălbatice, ca ieșiți din minți, călărești se loveau cu sulițe și paloșe încovoiate, își răsturnau adversarii din șa sau îi doborau și îi târau cu plase de frânghie, într-un necurmat zbârnâit de săgeți care se izbeau de trupurile animalelor și ale oamenilor cu zgomot înfundat, cu cozile săgeților înfipte vibrând cu un

zumzăit strident, furnicarul încăierării se vânzolea cu turbare, cu furie neabătută, până când, în sfârșit, se lăsară primele umbre ale serii, și atunci Targutai ordonă retragerea și fugi cu ce-i mai rămăsese din oaste, lăsând în urma lui șase mii de morți și șaptezeci dintre cei mai de seamă căpitani căzuți prizonieri.

Și prin aceasta Temugin câștigase prima lui mare victorie; porunci să se așeze tabăra în locul în care se aflau, să se aprindă focuri și carnea cailor căzuți să fie pusă la gătit, iar căpeteniile prizoniere îi fură aduse și trebuiră să cadă în genunchi în semn de supunere; nu era încă hotărât dacă trebuia să-i ucidă sau să-i ia în slujba lui, și deși în culmea gloriei, era totuși puțin dezamăgit că printre prinși nu se afla și Targutai, ca să-i fie dat la rându-i să încerce înjosirea de a fi înjugat cu o prăjină petrecută peste grumaz.

Alianța dintre Temugin și Togril, hanul karaiților, se întări și călărețiii mongoli luptau acum alături de karaiți, pentru a respinge repetatele năvăliri ale unor seminții dinspre soare-apune, care până atunci îi fuseseră necunoscute; el își strângea mai departe căpitani și oșteni de rând, din ce în ce mai mulți, timp în care priceperea lui în ale războiului sporea fără încetare.

Fu o mare izbândă pentru el când reuși să-l convingă pe Togril să se amestece cu un corp de oaste într-un atac împotriva tătarilor de la răsărit de Kerulen, unde aceștia tocmai hărțuiau o armată trimisă de Craiul de Aur din Kin, care stăpânea ținuturile de miazănoapte ale împărăției Katai, tătarii fură prinși la mijloc, de katai pe de o parte și de trupele conduse de Temugin pe de altă parte, văzându-se deodată împresurați și suferind o groaznică înfrângere, cu care se împăunară comandanții katai, dar cu acest prilej Togril primi titlul de Wang-Han, sau principele Hanilor, și Temugin pe cel de Comandant al trupelor de represiune, primind în dar un leagăn de argint.

Această izbândă stârni în multe privințe pizmă și teamă față de puterea crescândă a lui Temugin; multe dintre seminții se pregăteau să se îndrepte împotriva lui pentru a nu ajunge sub stăpânirea acestui han, și aliatul lui de altădată, Djamuga, deveni unul din capii acestor răzvrătiți, și chiar fiul lui Togril cârtea pe seama tânărului han mongol, îl ponegrea printre karaiți; bătrânul Wang-Han se clătina într-o stânjenitoare nehotărâre, și trădarea și vânzarea pluteau pretutindeni în aer; și într-o zi, pe când Temugin se afla la o mare vânătoare, cu câteva mii de oameni, nu departe de domeniile karaiților, fu înștiințat de niște păstori că o oaste comandată de Djamuga se afla pe drum, țintind să cadă pe neașteptate asupra lui și să-i facă de petrecanie, el părăsi atunci în grabă tabăra, cu oștenii săi călări, dar nu ridică iurtele și lăsă focurile aprinse, și când năvăli Djamuga, găsi doar un sat de corturi părăsite și se văzu nevoit să pornească mai departe, în urmărire, Temugin obținând astfel înlesnirea de a alege un teren prielnic pentru a da piept cu karaiții, fu atunci o luptă nedecisă, forțele lui Temugin fiind mult inferioare ca număr, până când Togril fu rănit în plină față și karaiții îl traseră grijulii îndărăt, un moment de cumpănă de care Temugin nu putea profita decât fugind cu oștenii săi și apucând calea pădurilor de pe coastele muntelui Hingan, pentru ca apoi să se îndrepte către tabăra centrală a mongolilor, pe malul lacului Baljuna, la nord-est de Onon.

Era primăvară, și Temugin zăbovi cu oamenii lui și cu cirezile în ținutul acela bogat în pășuni din jurul lacului Baljuna, întărindu-și oastea prin toate mijloacele până când, în preajma toamnei, se simți pregătit pentru răfuiala cea mare cu karaiții și cu aliații acestora, își conduse pe furiș trupele spre Orkhon și împresură tabăra dușmană, căzând năprasnic din toate părțile în același timp și măcelul nu conteni trei zile și trei nopți; atunci fu

spulberată orice împotrivire, trupele dușmane se predară, Wang-Han și fiul său fugiră, Djamuga însuși fu rănit și hăituit apoi fără cruțare, iar hanii și căpitănii merkiţilor și najmanilor fură prinși și uciși.

Aceasta fu o răscruce de seamă în drumul lui Temugin, căci imperiul karait căzuse, orașele și domeniile sale se ofereau mongolilor spre stăpânire, și tânărul han se apropia cu iuțeală de țelul său de a uni pe toți mongolii și neamurile de pe podișuri sub o singură stăpânire.

După ce ieși din Karakorum se întinde pustia, podișul pârjolit de soare, care se desfășoară în valuri aproape imperceptibile, întrerupte pe alocuri de câte o râpă pietroasă, sau de stânci răzlețe.

Nisipul se așterne în dune și dâre, în necontenită perindare și schimbare; o rafală de vânt le rupe și le ridică într-un vârtej, sau călătoresc măturând câmpia pentru ca apoi dintr-o dată să se așeze, să se statornicească în dungi de un galben palid sau în dune roșcate, adesea cu câte o vână de nisip negru care dă podișului înfățișarea unei blăni de tigru, și câteodată ca o piele de leopard, când nisipul e pătat de umbrele norilor, aproape la fel de negre ca tușul.

De îndată ce Hanul iese din Karakorum, și zărește întinderea pustiei deschizându-se în fața lui, se înviorează și își lasă calul să întindă pasul, gustă din nemărginita bucurie a călăritului, bucuria de a simți calul sub el și de a-i strânge trupul între coapse, devenind parcă o parte din animalul pe care-l strunește, în timp ce simte vântul zburând în jurul său și se avântă fără nici o opreliște, numai cu câmpia în față și cu văzduhul deasupra.

Orașul, ordu-ul acela uriaș, a dispărut de parcă l-a înghițit deodată pământul, spulberat, fără însemnătate, și Hanul e liber ca o pasăre în zbor, fără vârstă, singur cu sine și cu calul său, sau poate cu câţiva însoțitori în urmă.

Pământul se întinde fără de hotar în jurul lui și-i aparține, după cum i-a aparținut de o veșnicie oricărui călăreț nomad; deasupra se boltește Veșnicul Cer Albastru, acea nețărmurire unde soarele arde cu vâlvătăi dătătoare de viață, obârșie a tuturor focurilor, sau unde norii alcătuiesc turnuri mai semețe decât multe orașe ale lumii, sau unde stelele licăresc ca un norod cu torțe care-și poartă pașii în beznă.

Grijile îl părăsesc pe Han, gândurile se cufundă undeva în adâncurile ființei sale, și el se așterne la drum fără să ia seama la pasul timpului; zărește o caravană în depărtare, târându-se ca un miriapod sub o dâră de praf prelungă ca un fum albicios, o ocolește, dar călătorește pentru un timp alături de un pâlc de care, o familie sau mai multe care s-au așternut la drum, cu iurtele încărcate în căruțe trase de boi, pentru a se statornici în alt loc.

Dacă se întâmplă să-i iasă în cale niște oameni care au pornit să prindă cai sălbatici, nu se poate abține să nu le urmărească îndeletnicirea cu mare interes; vânătorii se reped în herghelie și își întind prăjinile lungi cu plase de sfoară în vârf și Hanul știe să le prețuiască îndemânarea și puterea așa cum se cuvine, când petrec plasa peste capul unui cal în plină goană, îl doboară și se grăbesc apoi să înșface prada.

Câteodată dă peste câteva iurte, ridicate pesemne la întâmplare pe platou, sau peste un mic ordu care s-a statornicit acolo, și din depărtare iurtele se zăresc albe ca un cuib de viespi sau negre ca stâncile, cu dâre subțiri de fum albăstrui ce se învălătucesc prin găurile hornurilor, și nările-i sunt izbite de o adiere de fum tăios și aţâţător în aerul proaspăt de câmpie.

Dacă se abate pe acolo, chiar dacă e recunoscut sau nu, ospitalitatea e aceeași, simplă și de la sine; descalecă și intră într-o iurtă pentru a se odihni o clipă, sau rămâne călare și atunci apare o femeie care-i întinde un ulcior cu kumis, sau ceai negru amestecat cu unt, o alta vine cu bucăți de brânză pe o scândurică, el le ia cu mina, una câte una, și le duce la gură, poate se ivește chiar și un bătrân cu un flaut din trestie sau os pe care-l ține în mâinile lui tuciurii și zbârcite și începe să sufle o melodie ascuțită și limpede ca un fir verde de papură într-un curs de apă.

În felul acesta se înviorează Hanul aproape zi de zi și adaugă vigoare nouă ieșind călare din Karakorum în câmpia largă, în lumea slobodă a nomazilor care rămâne mereu aceeași sub Veșnicul Cer Albastru.

Hanul a observat încă demult că gândul și fapta se nasc unul din altul, se luptă și se preschimbă unul într-altul, gândul prelungindu-se în faptă, iar fapta, prin roadele ei, întinzându-se într-un nou gând. Gândurile care vor trece în fapte se pot rosti în cuvinte și pot căpăta ființă prin scris, și de aceea meșteșugul scrisului nu e chiar zadarnic și de prisos.

Asta e părerea Hanului, deși el însuși nu știe nici să scrie nici să citească; se ține departe de aceste meșteșuguri ca în fața unor arte magice și găsește chiar că asemenea îndeletniciri sunt sub demnitatea lui de domnitor, el e războinicul care a supus lumea și o cârmuiește cu puterea unică, alții n-au decât să însemne cu slove faptele și gândurile lui, gândurile care se confundă cu faptele.

Gândurile așază temeiul pe care se vor înălța faptele, pot ajuta ca lucrul cucerit și țelul dobândit să prindă viață, pot fi însemnate în scris pentru a deveni legi care-și păstrează puterea și dreptatea dincolo de durata unei vieți omenești.

Iată ce-l frământă pe Han mai mult decât orice altceva: după ce a întemeiat imperiul mongol

în lume, primul lucru de care trebuie să se îngrijească este să-l facă să dăinuie, să se slujească de gând și cuvânt pentru a-l prelungi în viitor și pentru a-l apăra de amenințarea destrămării și a putreziciunii.

Într-o viață de războaie necurmate, Hanul a învățat să se bizuie numai pe sine, niciodată pe alții, nici chiar pe frați sau feciori, nici pe cei mai credincioși tovarăși de arme sau pe cei mai devotați slujitori: cu toții au slăbiciuni, voințe șovăielnice și pot trăda oricând.

O singură voință poate fi atotstăpână, acea voință care izbucnește dinăuntrul lui și se potrivește după Voința Cerului, acea hotărâre cerească pe care alții, oricine în afară de el, ar putea lesne să o răstălmăcească pentru a o înlocui cu propria lor voință.

Voința Cerului, aceea pe care numai el o știe, trebuie așadar să fie rostită cu gânduri simple și cuvinte limpezi, acum când încă mai e vreme, căci cine știe cât se întind? timpul ei.

Hanul nu obișnuiește să-și numere anii, și nici altcineva nu se încumetă să-i pomenească de vârstă; el știe sau crede că știe că s-a născut în anul Porcului, după zodiacul de 12 ani, dar de câte ori a revenit anul Porcului în anul vieții lui, de asta nu mai e sigur: s-ar părea că se găsește spre sfârșitul ciclului al cincilea, ba poate al șaptelea.

Dar asta nu-l frământă prea mult, pentru că-și spune că nici o vârstă nu e fixată și de nestrămutat; oamenii care au trăit la fel de mult ca el nu au totuși aceeași vârstă, pentru că aceasta se poate socoti și după anii care i-au mai rămas de viețuit, și în felul acesta nimeni nu știe vârstă adevărată; el însuși se simte veșnic supus unor schimbări de vârstă, ba se crede încă în plină tinerețe și vigoare, ba se simte apăsat de povara anilor și sleit de puteri.

Dar nici o clipă nu-i trece prin minte să se creadă nemuritor; nici chiar puterea lui neîngrădită

nu se poate întinde spre a cuprinde și propria viață și știe că nimeni nu stăpânește vreo taină a nemuririi — de asta e mult prea convins.

Și mai știe că se apropie din ce în ce mai mult de hotarul numărului său de zile și nu se amăgește cu gânduri mincinoase, nici nu se sinchisește de șamanii și șarlatanii care încearcă să-l convingă că se înșală: mongolul știe să întâmpine moartea oricând îi va sosi sorocul.

Hanul chibzuiește încă de multă vreme cum să rostuiască și să alcătuiască culegerea sa de pravile, Iassa, astfel încât să nu-l prindă moartea fără să fi desăvârșit acea parte din lucrarea vieții lui.

Hanul e primul domnitor al mongolilor care a curmat puterea șamanilor, pentru a nu mai sta între el și Cer: a fost una dintre cele mai de seamă izbânzi ale sale, prin care și-a dobândit faima de Han al hanilor.

Șamanii erau un fel de preoți ai mongolilor și aveau mare înrâurire asupra oamenilor, fiind fără îndoială mai temuți decât orice domnitor laic pentru că dețineau puterea asupra duhurilor, forțele oculte care înconjurau pe oameni din toate părțile.

Șamanii erau în strânsă legătură cu Mongke Koko Tengri, adică Veșnicul Cer Albastru, căruia îi tălmăceau voința, băteau tobele și dansau cuprinși de un extaz sălbatic, în timp ce duhul se rostea prin gura lor, zăreau lucrurile viitoare în flăcări sau jăratic, în măruntaiele oilor, în zborul păsărilor, într-un mănunchi de bețigașe aruncate în țărână, aveau chiar și vedenii în somn, desprindeau voci din bătaia vântului, aveau cunoștință de multe taine și stăpâneau meșteșuguri miraculoase, opreau curgerea sângelui cu o singură privire, vindecau frigurile și alte boli cu simple atingeri de mină sau băuturi știute numai de ei.

Oamenii credeau orbește în șamani și nici unul n-ar fi îndrăznit să li se împotrivească, puterea hanilor încetând acolo unde începea

puterea lor; nu se știau să surpe demnitatea Hanului și să și-o sporească pe a lor printr-o luptă pe cât de ascunsă, pe atât de crâncenă.

Hanul pricepuse foarte devreme că nu poate domni decât o singură voință, și anume a lui, alături de cea a Cerului, și era cu neputință să împartă puterea cu vreun șaman dacă voia să atingă țelurile spre care năzuia.

Cel care i se împotrivea cel mai tare era puternicul Tetbengi, mare meșter în uneltiri viclene, care avea o mulțime de adepți până și printre cei mai apropiați oameni ai tânărului Han, dintre care tatăl său vitreg Munlik și cei șapte fii ai lui, care erau, fără nici o îndoială, de partea șamanului.

Voința de domnitor a lui Temugin se izbea fără încetare de stavilele pe care le iscau vedeniile și prevestirile lui Tetbengi, șamanul punându-se între el și Cer pentru a-i zădărnici faptele, oprindu-l din drumul lui spre deplina stăpânire a mongolilor.

Tetbengi făcu o mișcare ocolită, lovind pe fratele lui Temugin, destoinicul arcaș Kassar, și își puse oameni să-l cotonogească zdravăn, după care Kassar i se plânse lui Temugin, dar acesta nu voia să-l înfrunte fățiș pe șaman.

Atunci Kassar se retrase mâhnit în tabăra lui și Tetbengi se înfățișă Hanului, explicându-i cu șiretenie că avusese o viziune: i se arătase în chip deslușit că fratele Hanului, Kassar, năzuia să devină Han, și dacă Temugin nu-i făcea de petrecanie la timp, puterea lui urma să cadă în curând în mâinile fratelui său.

Vorbele șamanului îl convinseră pe Han, trezindu-i bănuielile împotriva lui Kassar; se puse deci în mișcare cu o ceată de războinici pentru a cădea asupra fratelui său, dar Ulun, mama lui cea ageră la minte, se luă după el într-o cotigă și îl ajunge din urmă în fața iurtei lui Kassar, tocmai când Temugin îl fulgera din priviri pe fratele său

îngenuncheat. Ulun își sfâșie veșmintele, își dezgoli sânii, vorbi cu mânie celor doi fii și îi îndemnă, ca mamă ce le era, să se aibă în pace; Temugin ascultă în tăcere mustrările ei, se liniști de îndată, pricepu că se lăsase cuprins de furie și că șamanul îl mințise, se rușină și părăsi cortul.

Dar Tetbengi nu se mulțumi cu atâta, ci merse mai departe, jignindu-l de data asta pe Temugu, fratele cel mai tânăr al lui Temugin, pe care-l sili să îngenuncheze în fața lui, a șamanului, pentru a-i recunoaște puterea.

Temugin îi dădu atunci mână liberă lui Temugu împotriva șamanului și potrivi lucrurile în așa fel încât cei doi să se înfrunte în iurta imperială, în timp ce Munlik și fiii lui se aflau și ei de față; Temugu îl atacă pe șaman și începu să-și măsoare puterile, fără ca ceilalți să îndrăznească a se amesteca.

Temugin se întunecă la față și strigă la cei încăierați să părăsească degrabă iurta; afară așteptau trei bărbați zdraveni care-l înșfăcară pe șaman, îi frânseră șira spinării și-l azvârliră în țărână printre roțile carelor: acolo fu lăsat să zacă trupul neînsuflețit al șamanului Tetbengi.

Munlik și cu feciorii săi voiră la rândul lor să se năpustească asupra Hanului să-l ucidă, dar el le porunci cu atâta asprime să se dea la o parte și să-l lase să iasă, încât de voie de nevoie se supuseră și-i dădură drumul să plece teafăr.

Temugin porunci să se mute cortul peste leșul lui Tetbengi și trase șnurul de la intrare; peste noapte leșul fu ridicat și tăinuit, iar în zori Temugin se arătă mulțimii înfierbântate, le arătă cortul gol și le explică precum că Tetbengi se împotrivise Voinței Cerului, drept pentru care duhurile îi luaseră sufletul și îi îndepărtaseră trupul.

După acest pas hotărâtor către puterea deplină, voința unică și neștirbită, Hanul a avut

grijă să drămuiască cu străşnicie puterea şamanilor.

Hanul a devenit în realitate şamanul suprem, deşi respinge viziunile şi oracolele, lăsându-l pe şamanul slugarnic Kokekii să se proclame drept trimisul lui Tengri pe pământ să se înalţe la rangul de Bogdo, emisar al Cerului solie întrupată a divinităţii.

Dar în ce crede şi în ce nu crede Hanul, asta nu mai ştie nici chiar el însuşi; de bună seamă că se împărtăşeşte la străvechea credinţă mongolă despre puterea Cerului şi poate de asemenea mai crede că duhurile se află pretutindeni şi iau parte la orice.

Dar atunci cine e sau ce e Tengri, Cerul, Veşnicul Cer Albastru: o divinitate uriaşă sau o forţă nedesluşită, slujită de iele-neveste, spirite ale dragostei care au ca potrivnice duhurile distrugerii sub ascultarea lui Ebliss, demonul focului?

Hanul, pentru care toate celelalte zeităţi au acelaşi preţ, face oare excepţie pentru Tengri, zeul cu precădere al mongolilor, îl înalţă oare pe Tengri deasupra celorlalţi zei, după cum Tengri i-a ridicat pe mongoli deasupra celorlalte neamuri, şi sunt oare mongolii aleşii Cerului pentru că îl divinizează, sau proslăvesc Cerul pentru că au fost aleşi de el?

Nimeni nu ştie ce gândeşte Hanul despre aceste lucruri în ungherele cugetului său, ce crede pentru sine sau ce respectă doar de dragul mulţimii; el nu poate, firește, să cadă în extaz ca şamanii şi să vorbească limba Cerului, nu poate să-i citească voinţa în flăcări sau în zborul de pasăre şi nici chiar în visele somnului de noapte, mărginindu-se să privească în sinea sa şi să descopere acolo tâlcul celei mai tainice voinţe a Cerului.

Da, el priveşte înlăuntrul lui ca într-o fântână, ca într-un izvor adânc, unde în cele din urmă lumina se mistuie în beznă, şi-şi vede acolo

plăsmuirile izvorând ca într-un vârtej lent, limpezindu-se în imagini care la rândul lor devin gânduri, la început șovăitoare, nedeslușite, până când capătă treptat o formă mai statornică, devin voință, hotărâre, faptă.

Sunt plăsmuiri pe care i le trimite Cerul, dar care se nasc dinlăuntrul lui, se ridică din străfundurile ființei sale și îl iau în stăpânirea lor; el trebuie să fie totuși cu ochii în patru și să ia aminte cu mare grijă la orice licărire de idee pentru a nu-i scăpa nimic, căci altminteri voința Cerului ar putea fi rău tălmăcită.

El e unealtă și poartă toată răspunderea uneltei, Cerul neputând greși niciodată și Hanului, ca tălmăcitor al lui, nefiindu-i îngăduită nici o abatere, nici o rătăcire care ar putea să-l despartă de voința Cerului și să-l ducă la pierzanie.

în fața unor hotărâri grele, în împrejurări deosebit de anevoioase, Hanul și-a făcut obiceiul să se retragă și să plece călare de unul singur pe întinderea podișului, sau chiar mai bucuros apucă urcușul unui drum de munte, cel mai înalt din ținut, pentru a ajunge cât mai aproape de Cer cu putință, și acolo se așază în genunchi, cade cu brâul aruncat peste umeri și-și îndreaptă apoi fața în sus, privind așa îndelung în văzduh, nesfârșirea Cerului și strigând din toate puterile glasului său: Tengri, Tengri, ascultă-l pe slujitorul tău, destăinuie-mi voința ta, călăuzește-mi calea și fii alături de mine. Ajută-l pe Hanul tău, așa cum ai făcut întotdeauna, și dăruiește-i o fărâmă din puterea ta nemărginită!

Rămâne acolo pe înălțimi, implorând fără încetare Cerul, până când se simte sigur că i-a câștigat bunăvoința și ajutorul, până când se convinge că e în stare să vadă calea cea bună și fapta cea potrivită.

Furtuna cu fulgere sosește de obicei pe neașteptate, ca un atac, norii negri se îmbulzesc în dreptul soarelui, se așterne un întuneric de parcă s-

ar lăsa noaptea, vârtejurile de vânt ridică coloane înalte de praf și nisip și, în răstimpuri, pretutindeni e o liniște de moarte, o nemișcare grea și apăsătoare, pământul e măturat de strălucirea argintie ca un năvod ud, lucrurile capătă contururi ascuțite ca niște muchii de cuțit scânteietoare, tufele de mărăcini și tamariscul pârjolit se zbat ca într-o luptă cu inamici ne- văzuți, din văzduh cade o lumină galbenă ca o boală, vitele își arcuiesc spinările și tropotesc de colo-colo, neștiind încotro să se îndrepte.

Nu ajută la nimic să fugi călare cu cea mai mare iuțeală, furtuna îi apucă de îndată pe toți cei care umblă pe câmpie, nu există adăpost și, dacă ți se pare că ai găsit vreunul te simți imediat ca într-o capcană, cel mai bine e să întâmpini urgia culcându-te la pământ cât mai jos cu putință, dar după ce stai așa, lipit, tot ți se pare că nu e prea jos, că ești expus, descoperit.

Când Hanul e năpădit de asemenea stihii, el o ia ca un semn, ca o încercare a Cerului, ca o abandonare, o beznă care se ridică dintr-o lume de dedesubt, brăzdată de mânia fulgerelor, o amenințare cu care nimeni nu se poate lupta, care trebuie răbdată, căci nu e o luptă egală, ci doar un atac fără putință de a fi înfruntat, unde puterea. curajul și furia nu mai înseamnă nimic.

Și chiar Hanul, cârmuitorul lumii, e nevoit să descalece ca toți ceilalți și să se aștearnă la pământ ca un mort întins cu fața în țărână, departe de cal, și calul urmează pilda stăpânului, se așază și el cu capul întins înainte, în timp ce un tremur ca de îngheț îi încrețește pielea.

Tunetul se rostogolește pe câmpie ca un munte prăbușit, un lanț neîntrerupt de bubuituri, în valuri care se sparg unele de altele, izbituri care cutremură pământul și cad departe ca un meterez năruit, în timp ce fulgerele seceră din toate părțile și își implântă peste tot flăcările orbitoare, ca niște copaci, sfâșie cerul și pământul, se răsfiră ca niște

rădăcini incandescente, se preling pe fața pământului ca niște limbi de șerpi aprinse.

Ploaia sosește ca un bici usturător de apă, rece ca gheața, nespulberat în picături ci adunat în jeturi, căzând într-o vână compactă, potopind ca dintr-un stăvilar spart, până când pământul nu mai poate înghiți apa care se adună deasupra, se întinde într-o suprafață vălurită, se vântură dintr-o parte într-alta, fără să se scurgă pe un drum anume.

Dar puhoiul ploii nu domolește fulgerele, ci mai mult le întărită, le mină într-o luptă sălbatică de foc și apă; fulgerele zburdă ca niște suveici de foc prin urzeala groasă a ploii și lasă dâre de abur albicios, crestează apa așternută pe pământ cu tăieturi iuți care fumegă vinețiu.

Chiar și cei mai buni cai de război sunt cuprinși de spaimă pe timp de furtună, scoși din fire de fulgere, și o zbughesc pe câmpie hăituiți de vijelie din toate părțile, se ridică în două picioare și se răsucesc, cu trupurile ude care lucesc ca argintul mat, împroșcând apă în jurul lor când un fulger se abate printre ei cu coasa lui de foc și-i doboară ca pe niște paie, se prăbușesc în șiruri lungi, cad unii peste alții, cei uciși și cei vii laolaltă.

Furtuna se curmă la fel de brusc cum a sosit, bezna se desface, fulgerele se fac palide și dispar, din văzduh izbucnește o lumină orbitoare, ultimii stropi grei de ploaie cad plescăind în apa care a inundat pământul, supraviețuitorii ridică privirile, se scoală cu apa șiroindu-le pe trup, cu hainele leoarcă, trag în piept aerul proaspăt în care mai stăruie dâre din duhoarea de carne arsă.

Razele soarelui fac veșmintele și trupurile să fumege de parcă ar arde, apa e înghițită de țărâna care începe să se zvânte într-un abur albăstrui, peste câteva ore nu va mai rămâne nici urmă de potop, în afară de câteva brazde în nisip; oamenii își reiau drumul, încalecă pe caii care au mai rămas în viață, fluieră fără grijă, plini de o nouă încredere.

Pentru scurtă vreme Marele Han n-a fost mai mult decât orice alt muritor, neapărat și descoperit în fața mâniei Cerului, la fel ca toți ceilalți.

Karaiții fuseseră învinși și cetatea lor Karakorum ocupată fără împotrivire, așa că Temugin intră acum ca stăpân acolo unde altădată fusese doar un oaspete

întâmplător, fără să fi fost prea mult luat în seamă; interzise orice jaf și stricăciune, karaiții care rămăseseră pe loc și se supuseseră trebuiau priviți ca mongoli, Karakorum nu numai că avea să rămână în picioare, dar urma să fie socotit drept oraș al hanului, propria lui cetate, Temugin dădu ocol întăriturilor, cercetând cu cea mai mare atenție zidurile din pământ ars, palisadele din trunchiuri groase de cedru, șanțurile umplute cu apă din fluviu, bolțile de la intrare care se închideau cu porți grele, ferecate, turnurile de strajă cu creneluri zimțate și ochiurile pentru arcași, se uita la toate acestea cu un amestec de admirație și dispreț: atâta trudă și meșteșug cheltuite pentru un sistem de apărare care nu folosise la nimic, care dovedea teama și lipsa de siguranță a conducătorului, o putere și o întărire care-l trădaseră! În care vreme se gândea că, în ceea ce-l privește, cu siguranță că n-avea să-și pună niciodată nădejdea în astfel de întărituri, căci protecția lor era înșelătoare, și el n-avea nevoie de ele, dar vechile ziduri puteau să rămână acolo ca o mărturie despre fosta cetate Karakorum, în cele din urmă intră și în palatul marelui han, unde copitele calului alunecau pe podeaua de marmură lucie ca oglinda, dar de data asta fastul nu i se mai păru la fel de orbitor ca odinioară — poate că mai pălise și începuse să decadă, sau poate că ochii lui vedeau

acum altfel lucrurile, aurul, mobila de preț, obiectele de artă, covoarele moi și groase ca mușchiul de pădure, tapiseriile cu peisaje multicolore și scene de război, fântâni care azvârleau jeturi într-un chip atât de măiestru și cântau o muzică a lor, pe strune de apă, crapii aurii, grași și lenevoși care căscau boturile la suprafață și își frecau solzii de muchiile de piatră ale bazinului, totul i se părea acum ciudat de obișnuit, mult prea muieresc și copilăresc, nimic de demnitatea unui războinic și domnitor, încercă tronul marelui han, bătut cu nestemate scânteietoare și umbrit cu pene de păun, dar i se păru incomod și cam caraghios, și nici inima nu-i dădea ghes să stea acolo, nutrind oarecum o bănuială nedeslușită că ar fi fost chiar primejdios, ar fi putut să atragă asupra sa ceva din slăbiciunea și nefericirea predecesorului; porunci în schimb să i se așeze iurta în afara zidurilor, de unde urma să se execute stăpânirea lui, și de jur împrejur avea să se întindă noul oraș care-l va înconjura pe cel vechi, devenind marele ordu al nomazilor, sediul cuceritorilor.

Marele han și fiul său cel nemernic fugiseră într-o asemenea grabă și spaimă, încât cei mai iuți hăitași ai lui Temugin nu izbutiseră să-i ajungă; dispăruseră în apus printre neamuri străine și de-abia mult mai târziu fu primită vestea că au fost uciși de niște turci, dar răzbunarea lui Temugin îl țintea în primul rând pe trădătorul Djamuga, omul de același sânge cu el, crescut în același ordu ca frate vitreg, cel care se proclamase har suprem, încheiase alianță cu dușmanii lui Temugin, și se pusese în slujba lui Togril pentru a-i întuneca mințile bătrânului domnitor, astfel încât din prieten devenise vrăjmașul lui Temugin, și iată-l acum învins, doborât la pământ, urmând a fi târât ca un câine în fața stăpânului pe care încercase să-l muște; Temugin pusese pe urmele lui pe cei mai ageri și mai devotați căpitani, pe aceia cu numele

de Torenții Năprasnici, care erau de multă vreme temuți în întreg deșertul Gobi, și în timp ce Temugin ședea ca stăpân în Karakorum și își aștepta dușmanul, Torenții Năprasnici nu-i dezamăgiră așteptările, căci îl hăituiră și-l prinseră pe Djamuga, îl aduseră în fața lui Temugin și-l siliră să îngenuncheze cu arcul frânt petrecut pe după grumaz, dar trufia nu-i era frântă câtuși de puțin, și îl privi pe Temugin cu mândrie și cu ură, iar acesta îl întrebă: Acum ce aștepți, tu, cel care m-ai trădat și ai vrut să-mi curmi zilele? și acela răspunse tăios: Nimic altceva decât moartea, cea mai cumplită moarte pe care o poți născoci! la care Temugin clătină din cap și adăugă, ca un hatâr disprețuitor: dar nimeni să nu-ți audă strigătele și tânguiala, și sângele tău nu va păta țărâna; va trebui să mori ca un om de rang, orice s-ar întâmpla! și Temugin porunci să se aducă unul din sacii aceia de piele în care se bate laptele pentru smântânit; Djamuga fu vârât înăuntru, sacul fu legat la gură cu strășnicie și atârnat de bătător, după care câţiva oșteni puseră mina pe ciomege și începură să izbească din toate puterile până când nu se mai simți nici o mișcare înăuntru și trupul nu mai dădea nici un semn de împotrivire, ci era mai mult o cocă moale sub loviturile de bâtă; dinăuntru nu mai răzbătea nici un sunet și nu curgea nici o picătură de sânge, după care Temugin dădu poruncă să se îngroape sacul cu tot ce avea în el, după obiceiul mongol, dar mortul, ca trădător ce se aflase, n-avea să fie cinstit cu o armă alături în mormânt, și nici cu un cal care să odihnească lângă trupul lui: avea să plece în împărăția morții pe jos și fără arme, ca un cerșetor.

Temugin izbândise în sfârșit, în năzuința lui de a uni sub ocârmuirea lui toate neamurile și semințiile de la răsărit de Gobi, și în anul 1206 întru Hristos, care era anul Tigrului în al treilea ciclu de doisprezece ani în viața lui Temugin, fu proclamat ca Gengis-Han sau conducătorul tuturor

mongolilor, ales al Veșnicului Cer Albastru pentru a-i înfăptui voința pe pământ, având sub ascultarea sa un kurultai, adică marea adunare a hanilor.

Temugin, care prin aceasta încetase să mai fie Temugin și devenise Han peste toți hanii, trebuie să fi avut în momentul acela vreo 33 de ani, fiind un războinic încercat și prevăzător care învățase încă de timpuriu că luptele nu se câștigă numai prin atacuri năprasnice și violență sălbatică, ci și prin chibzuială și înarmare, tactică și strategie, și ca Han al tuturor mongolilor trebuia să se folosească de aceste chibzuieli cât mai mult cu putință pentru a-și păstra puterea și pentru a-și întări imperiul.

Cetele de călăreți strânse până atunci la întâmplare trebuiau acum orânduite și sudate în armate ordonate, în care unitățile mai mici se înglobau în cele mai mari, de sine stătătoare până într-o anumită măsură, după care se subordonau în chip absolut unei acțiuni generale, voinței unice care purcedea din porunca Hanului și care ajungea până la cel mai de rând oștean, trecând printr-un întreg șir de comandanți și căpitani.

Sistemul zecimal era folosit constant în această alcătuire: cea mai mică unitate era un arban de zece oameni, după care urma un djegun de o sută, apoi un mingan de o mie și, în sfârșit, un tilmen de zece mii, fiecare formație cu căpitanul ei.

Legătura dintre cei zece inși ai unui arban era deosebit de strânsă, punând astfel temeiul pentru puterea și siguranța întregii armate: răspundeau cu viața unii pentru alții, nici un rănit nu trebuia părăsit, nimeni nu bătea în retragere și nu fugea înainte ca steagul să fi fost coborât, nu se pornea nici un jaf până nu se dădea semnalul.

Operațiile de război erau dirijate cu steagul printr-un sistem special de comenzi și apoi și cu semnale de trâmbiță, pentru ca vederea proastă sau zgomotul asurzitor să nu împiedice transmiterea

ordinului; se slobozeau săgeți cu vârfuri șuierătoare pentru a arăta direcția de atac, tobe pântecoase de bronz și de piele băteau la unison în ritmuri detunătoare și caii zvâcneau cu iuțeală de vârtej, ceea ce se chema „saltul lupului“.

Numărul cailor întrecea de câteva ori pe cel al oștenilor, fiecare dintre ei ducând cu el trei, patru sau chiar mai mulți cai de rezervă sau de schimb pe durata cavalcadelor îndelungate și aspre; erau îndeobște cai scunzi și fără luciu, dar vânjoși și rezistenți, cu apărători de piele la piept, coada de lungime mijlocie terminându-se într-un nod.

Războinicii, stând cu genunchii aduși la piept în șeile înalte și meșteșugit împodobite, purtau platoșe din plăci de fier bătute pe nicovală cu loc liber pentru coate, și mănuși lungi de piele fără degete, iar mai târziu, după luptele cu kataii, se deprinseseră să poarte pe dedesubt cămăși dintr-un șantung prin care nu trecea vârful săgeții, care se putea astfel trage din rană cu mare ușurință.

în picioare aveau ciubote scurte de pâslă sau piele, pe cap puri au coifuri de piele lăcuită, rotunde, aidoma unor iurte, cu un țugui pe care fâlfâia o panglică mică, roșie, iar în jurul gâtului aveau o apărătoare care trecea de bărbie, peste urechi, și acoperea mai departe și ceafa.

În armament intrau lancea și lațul, un paloș scurt sau o sabie încovoiată, unul sau două arcuri și tolba cu săgeți, săgeți mai ușoare pentru distanțe mari, mai grele și mai pătrunzătoare pentru apropiere, la care se mai adăugau sulița de azvârlit și securea.

Echipamentul de iarnă mai cuprindea și un fel de ciorapi de pâslă care se trăgeau peste ciubote, și o căciulă dublă de blană, mițoasă atât pe dinafară cât și pe dinăuntru, iar ca merinde fiecare ostaș avea carne uscată la soare, pastă de brânză care se întărea ca piatra și se muia doar în apă caldă, unt din lapte de iapă, care se îndesa în saci de piele și nu râncezea niciodată.

Nu mai puțină însemnătate avea sistemul de informații care se extindea din ce în ce, cu posturi permanente de legătură unde se aflau cai odihniți pentru olăcari, și acești cai goneau zi și noapte fără întrerupere, cu trupurile înfășurate pentru a-i feri de îngheț și cu zurgălăi gălăgioși pentru a li se face simțită apropierea: iuțeala lor se putea măsura cu aceea a săgeților și de aceea li se spunea chiar „ștafetele-săgeată“.

Pravila Hanului, chibzuită de el însuși, Iassa, începea treptat să prindă rădăcini și să se îndeplinească, căci era o culegere temeinică de legi în care voința Hanului, experiența și istețimea acestuia se împreunau cu cele mai sănătoase datini ale seminției, cu tradiția de vigoare și putere a neamului mongol.

Iassa era aspră, dar se străduia să fie în litera dreptății, mai presus de orice aflându-se porunca ascultării, ascultarea copilului față de părinte, a nevestei în fața bărbatului, a inșilor obișnuiți față de căpetenii și comandanți de oaste și, dincolo de orice, supunerea tuturor în fața Hanului.

Pedepsele cu moartea erau multe, pentru hoție și preacurvie, pentru sodomie și spionaj, magie neagră și sperjur, pentru jaf neîngăduit și spurcarea apei, se mai condamna și omorul între oameni de sânge mongol, iar cei care cădeau în patima băutului erau însemnați cu fierul roșu, trei chiolhanuri pe lună fiind socotite îndeajuns și chiar o trebuință firească pentru partea bărbătească.

Strângerea nesăbuită de bunuri se condamna întocmai ca orice soi de lăcomie, cei care aveau prea mult erau siliți prin lege să împartă din avuții cu cei care sufereau de neajunsuri, tocmeala nu era îngăduită și negustătoria se făcea doar în chip de schimb, un fel de a dărui bunuri și a căpăta altele.

Ținuturile cucerite erau tratate cu omenie, dacă nu cumva populația se arăta dușmănoasă, și în astfel de împrejurări toți cei din suita domnitorului erau uciși, războinicii erau

încorporați dacă se dovedeau a fi de bună credință, meseriașii pricepuți precum și învățații, preoții și artiștii erau cruțați și aduși să lucreze pentru noua stăpânire, femeile cele mai arătoase deveneau nevestele războinicilor, altele sclave, copiii orfani erau luați în grijă și adoptați.

Populațiile cotropite care intrau în domeniile imperiului mongol erau ocrotite de Iassa și aveau aceleași drepturi ca și ceilalți, în deplină libertate de a-și practica religia, atâta vreme cât nu încercau să stânjenească alte culte religioase: și prin aceasta Hanul deveni marele susținător al toleranței religioase și dușmanul fanatismului.

Puterea Hanului îi înconjura pe toți și îi reunea în sânul imperiului său, un singur clan uriaș din care se ridicau nebiruitele oștiri de călăreți, căci rostul și temeiul acestei împărății era războiul, cuceriri după cuceriri, ca o condiție firească de existență, în acest fel pacea rămânând de neconceput și cu neputință.

În scurtele răstimpuri de răgaz din lunile de iarnă se practica vânătoarea, o vânătoare anume pentru războinici, fastuoasă ca o adevărată campanie militară în miniatură, primejdioasă și anevoioasă, unde hăitașii aveau prilejul să dobândească prăzi și onoare, armamentul fiind totuși foarte ușor pentru a se putea mișca iute, armele mai grele rămânând în depozitele aflate sub răspunderea căpitanilor, care le împărțeau de-abia la mobilizarea de război.

Oștile Hanului ajunseseră renumite mai cu seamă prin furia năprasnică, putința de a surpi înde și a împresura, precum și forța de atac, o turbare cumplită care părea în același timp bine chibzuită și bine folosită, căci la curajul și destoinicia fiecărui luptător în parte se adăuga desăvârșita conlucrare, dar toate aceste însușiri nu se dobândiseră dintr-o dată, ci se cultivaseră treptat, desăvârșindu-se pe măsură ce se adăugau noi experiențe, într-unul sau altul dintre războaiele

îndelungate, mai întîi la miazăzi apoi la răsărit și la apus.

Chiar de îndată ce fusese ales Mare Han, Temugin avu limpede în minte ținta următoarei sale campanii mai importante: era vorba de Katai, țara aceea măreață dinspre răsărit care mai târziu a fost denumită Kin, căci hanii mongoli suferiseră pe vremuri acolo o mare înfrângere și umilință, și cum acolo se afla o pradă ademenitoare, faima unei asemenea victorii ar fi fost fără seamăn, dar era un război care cerea pregătiri îndelungi și asigurarea celorlalte hotare, așa că mai multe oști fură trimise în diferite direcții pentru a lărgi și a întări zonele de graniță, pentru a zdrobi orice împotrivire sau pornire de răzvrătire precum și pentru a institui biruri, iar cea mai mare dintre aceste incursiuni îl avu în frunte pe Hanul însuși, care conducea un corp de oaste puternic, îndreptîndu-se spre regatul Hsia, numit și regatul tâlharilor, locul de refugiu al tânguiților nomazi din Tibet.

Hsia se afla în deșertul Ordo, o continuare a pustiului Gobi, încercuit de munți înalți la miazăzi și la răsărit, cu capitala la Erikaia sau Chungsing, întărită și apărată cu strășnicie de un sistem de canale prin care se trăsese apă din fluviul Huang-ho, și în felul acesta orașul nu numai că era greu de asediat, dar asediul era chiar zadarnic.

Hanul fu întimpinat în Hsia de o armată de călăreți și pedestrime mai numeroasă ca a lui, dar mongolii îi biruiră în câteva rânduri, cu șarje năprasnice, după care urmă jaful și incendiul: cetățile făcute una cu pământul, populația ucisă sau alungată, fără să fie vorba totuși de o victorie hotărâtoare, o nouă oaste de cincizeci de mii de oameni îi zădărniciră Hanului vreme de două luni drumul spre capitală, și atunci Hanul recurse la un șiretlic de care mai târziu avea să se folosească foarte des: se prefăcu că fuge, îi ademeni pe dușmani să iasă din pozițiile lor întărite, îi

surprinse din spate și îi căsăpi, după aceea fu asediată Erikaia, dar mongolii nu erau în stare să răzbească fortificațiile de ziduri și canale, asalturile fiind mereu respinse cu pierderi destul de grave, iuțeala și înverșunarea călăreților mongoli neslujind la nimic în fața zidurilor masive și a canalelor cu apă adâncă, Hanul se gândi atunci să ridice un stăvilar peste apele râului Huang-ho, sub zidurile orașului, și astfel apa se umflă în șanțuri și inundă porțile, năvăli în case și magazii, pricinui mari stricăciuni, după care urmă foametea și molima; dar cu toate acestea rezistența nu ceda.

După un lung asediu stăvilarul fu în cele din urmă spart, și Hanul porunci să se prindă droaia de pisici pe care inundația le izgonise din cotloanele lor și să li se lege torțe aprinse de cozi înainte de a fi slobozite; odată libere, pisicile se repeziră spre vechile lor ascunzișuri din găuri și galerii care începuseră să se zvânte, și astfel focul izbucni în mai multe colțuri ale orașului, sporind panica și zdrobind voința de împotrivire, tanguții capitulară, comandanții de oaste fură predați ca ostatici și regele încheie alianță cu Hanul pecetluind-o prin aceea că una dintre prințesele moștenitoare fu trimisă învingătorului ca soție, iar capitala fu cruțată de distrugere prin tributuri îmbelșugate.

În același timp izbucni o răzmeriță la apus, departe, în regatul Karakatai, sau Negrul Katai, care se destrăma sub o dinastie kataie, populația fiind în cea mai mare parte alcătuită din turci uiguri care trecuseră la religia budistă și adoptaseră cultura katailor; cei doi regi vasali, Bisibalik și Almalik, se ridicaseră împotriva stăpânirii în capitala Balasaghun, la sud de lacul Balkhasi și declarară că vor să se alăture lui Gengis-Han, care trimise de îndată o oaste într-acolo și alipi acele ținuturi la imperiul său: prin care, într-un chip neprevăzut, își lărgi și își întări domeniul de graniță dinspre apus, și în anul Berbecului, din calendarul mongol cu cicluri de 12

ani, anul 1211 al creștinătății, Hanul era pregătit pentru campania spre răsărit, în Katai, întreprinderea lui războinică nemaipomenită, cea mai măreață de până atunci.

Înapoierea Hanului la Karakorum nu înseamnă neapărat și o întoarcere acasă, căci el, ca nomad, dacă simte vreo atracție spre vreun loc anume, atunci acesta e ținutul de obârșie, văile copilăriei, pășunile și coamele munților și, în afară de aceasta, propriul său neam, propria lui semințe, dar a observat de mult că semința lui de obârșie e mai mult sau mai puțin stinsă, mai degrabă ca o plăsmuire a lui, lăuntrică, fără a-i corespunde ceva în realitate; el a văzut și a aflat prea multe, și lumea lui s-a întins atât de mult, încât obârșiile s-au chircit, cu neputință de a mai fi recunoscute, a întâlnit atâtea fluvii, câmpii și munți în atâtea zări, încât nu le mai poate deosebi prea bine, și propriul său neam e acum mai mult un cerc de rudenii care-l înconjoară; el i-a unit de mult pe mongolii care se dușmăneau între ei și după aceea i-a contopit cu multe alte popoare, și acum sunt cu toții norodul lui, chiar și cei mai îndepărtați din cuprinsul imperiului său.

Așa că Hanul nefiind acasă nicăieri și nepreferând un loc altuia, Karakorum nu fusese ales din preferință ci dintr-o întâmplare, la care se mai adăugaseră și nevoile unui anumit moment.

El e nomad și ca atare nu ține să se statornicească în vreun oraș, dar ca stăpân al lumii e nevoit să aibă o capitală, un loc de adunare, un punct fix, pentru că un imperiu are nevoie de un centru, întocmai cum roata are nevoie de osie.

Karakorum poate fi asemuit cu o insulă de liniște în mijlocul uraganului, sau cu un stăvilar adânc în care se adună și se încarcă forțele înainte de a se descătușa, o uriașă oază de pace și belșug

în mijlocul deșertului, printre campaniile militare care pornesc fără încetare dintr-acolo.

Karakorum nu înseamnă nici tihnă, nici libertate pentru grijile de cârmuitor ale Hanului, sau un răgaz în care nu mai trebuie să se gândească la lupte și cuceriri, ci numai cum să-și întărească imperiul: nu, el știe mult prea bine că șederea lui în Karakorum nu poate fi îndelungată, că războaiele nu se sfârșesc niciodată, că prezența și intervenția lui vor fi cât de curând cerute în altă parte.

Hanul pricepe asta mai bine ca oricine: imperiul trebuie întărit fără contenire și lărgit pentru a nu da înapoi, legea războiului e neînduplecată și nu îngăduie răgaz, pacea și liniștea sunt sămânța destrămării, norodul se cufundă în ușurătate și bunăstare și în același timp izbucnesc flăcări de vrajbă și războaie lăuntrice; asta e adevărat pentru orice popor dar în primul rând pentru al său, mongolii cei războinici, pentru care o pace mai lungă poate fi fatală, o acumulare de instincte sălbatice fără descărcare, o poftă cumplită fără țintă și descătușare.

Viața și moartea depind una de alta, acolo unde înflorește viața moartea trebuie să secere cu aceeași tărie, mongolii sunt oameni ai câmpiilor slobode și niciodată nu vor putea prinde rădăcini ca arborii, niciodată nu vor putea rămâne locului: ei trebuie să se bucure de dreptul primului venit, de dreptul la pribegie, la viața călare, viața de iurtă, de dreptul la întinderile cu iarbă și turme, la goana căruțelor, la satele de corturi umblătoare.

Călăuzit de Iassa, cartea de pravile pe care Hanul a pornit s-o alcătuiască și s-o orânduiască pentru viitor, imperiul mongolilor va dăinui, fără pereche pe pământ, căci astfel sună legea neastâmpărului războinic, dictată de voința Cerului, cu poruncă aspră, dar dreaptă și înțeleaptă, acel necontenit joc sănătos în care fac

cu schimbul încărcarea și revărsarea, puterea și plăcerea a, tihna și trebuincioasa zbuciumare.

Aceasta e convingerea Hanului, rod al unei moșteniri transmise și totodată al unor experiențe adăugate, și totuși nu lipsită de contraziceri și îndoieli, care și-au făcut loc încă de timpuriu pe măsură ce imperiul a crescut și lumea s-a lărgit.

Adeseori în timpul plimbărilor sale zilnice, cufundat în șa, Hanul chibzuiește la Iassa, privește înlăuntrul său și așteaptă ca vorbele să izbucnească, așa fel incit

să-i poată sta pe limbă, gata de a fi rostite, cuvintele cele potrivite, înzestrate cu puterea care le va purta înainte prin multe generații, neputând fi răstălmăcite sau risipite.

Când se întoarce, încărcat de cuvintele sale, trimite îndată după grămătic și se așază împreună cu acesta, doar ei doi; nimănui nu-i e îngăduit a-i stânjeni, nimeni n-are voie să asculte, o șoaptă tăcută se prelinge în jurul iurtei: Hanul își dictează pravila!

Uneori cel care scrie e diacul Tatatunga, turcul cel priceput și om de încredere care a introdus scrierea mongolă după tipicul uiguric: o scriere care aduce cu niște șerpi ce-și încolăcesc trupurile în jurul unor flaute și se înnoadă de la sine pentru ca deodată să se ivească un corn sau un ghimpe ascuțit, o scriere care se desenează meșteșugit, cu o pensulă subțire, muiată în tuș.

Dar Tatatunga e foarte ocupat, căci are în grijă marele sigiliu pe care l-a conceput în numele Hanului și, în afară de asta, mai e împuternicit să urmărească instrucțiunile din Iassa și să le înfăptuiască cu luare-aminte, și pe urmă e și un om cu mulți ani în spate, îngreunat de un pântec burduhos.

De aceea are un înlocuitor, care adesea e Sjigi-Kutuku, primul dintre învățăceii lui, nu mai puțin priceput ca scrib decât însuși Tatatunga, lasă că e și mai tânăr și mai iute; pe acesta Hanul l-a

luat sub oblăduirea lui încă de mic copil, când l-a găsit târându-se printre leșuri de tătari după un mare prăpăd al armelor, un orfan de război, de sânge străin, dar înfiat și crescut de mongoli.

Hanul stă în poziția sa obișnuită de călăreț, cu genunchii trași spre piept și cu ochii întredeschiși, numai buzele i se mișcă atunci când rostește, încet și deslușit, formulările legilor, dintr-o dată, dându-i timp diacului să însemne cuvintele înainte de a trece la propoziția următoare; când a isprăvit face un semn din cap care înseamnă că grămăticul poate să plece, netezește cu mina sulul de pergament, cercetează cu luare-aminte textul proaspăt așternut, depărtat aproape la o lungime de braț, și s-ar părea chiar că l-a citit, că l-a descifrat.

Poate că asta se datorează unei adânc înrădăcinate neîncrederi în meșteșugul magic al scrisului, sau poate neîncrederii față de orice alt om în afară de el, însă nu-l lasă pe grămătic să citească cu voce tare textul pe care l-a însemnat, ci cheamă pe un altul care-i înfățișează conținutul slovelor, rar, propoziție cu propoziție; dă din cap in semn de încuviințare, sigur acum că totul a fost priceput și scris așa cum se cuvine, în chip deslușit pentru oricine știe limba și se pricepe la citit.

Și astfel ia ființă Iassa, ca o clădire zidită cu încetul, un zid în care fiecare cuvânt e o piatră ce-și ia în primire locul său anume, dar pe lângă Iassa Hanul dictează și alte vorbe de înțelepciune, felurite și folositoare, care intră în culegerea numită Bilik.

Iată ce are Hanul de spus în Iassa cu privire la războinic:

Războinicul nu trebuie să se gândească la viața lui, și acesta este cel mai bun mijloc de a ocoli moartea.

Cel care se gândește la viața lui și-o va pierde prea lesne, și mai curând va supraviețui cel care nu se sinchisește de moarte.

In război fiecare se contopește cu ceilalți și se păzește pe sine pierzându-se în mijlocul tovarășilor de arme.

In timpul luptei, războinicul de soi e împărțit în două: o parte se bate cu nesăbuință, cealaltă îl supraveghează și-i păstrează cumpătul.

Războinicul cel puternic nu-i va pretinde celui mai slab la fel de mult ca lui însuși, el va fi forța care le lipsește celorlalți.

În timpul luptei războinicul trebuie să răsufle adânc, întocmai ca în timpul somnului, căci asta îl face rezistent și îi alungește brațul.

Războinicul nu trebuie să-și subaprecieze niciodată adversarul, ci să-și adune cu temeinicie puterile și dibăcia pentru a-l învinge.

Pentru a doborî un vițel nu irosești tot atâta putere ca pentru a căsăpi un bou.

A-ți fi milă de un dușman e ca și când ți-ai băga o viperă în sân.

E mai înțelept să omori imediat, decât mai târziu.

Cei care au parte să trăiască ceva mai mult cred de multe ori că nu mai trebuie să moară de fel.

Un dușman care poate fi folosit împotriva dușmanului încetează prin aceasta de a mai fi propriul tău dușman.

Cel care trădează pe cineva poate la fel de lesne să trădeze și pe un altul, așa că nu te bizui pe el niciodată.

Cel care s-a supus nu mai e dușman, și-a câștigat viața, dar și-o poate pierde oricând printr-o mișcare necugetată.

Războinicul nu trebuie să se gândească la pradă înainte de a se fi sfârșit lupta. Prada nu-i niciodată un drept, ci de fiecare dată un dar.

Războinicul nu trebuie să supună femeile cucerite la abuzuri fără rost, căci ele trebuie să-i zămislească fii, care-i vor cinsti numele.

Arma care n-a băut niciodată sânge încetează curând de a mai fi armă.

Pe unde a trecut războinicul, iarba crește mai bine.

Hanul iese din Karakorum echipat pentru o călătorie ceva mai lungă, însoțit de câţiva oameni de încredere și, mai în urmă, de un pâlc de oșteni, căci din când în când el pornește și la asemenea drumuri, care durează câteva zile și nopți.

Gândurile i se îndreaptă din nou, ca de atâtea alte ori, către viitoarele războaie, întîi în provinciile de la miazăzi pentru a astâmpăra regatul Hsia, cutezător și pus pe răzvrătire, urmând apoi drumul de răsărit, pentru înfruntarea hotărâtoare cu cele două regate ale Kataiului.

Simte că timpul lui se scurge, se scurge ca un pumn de nisip printre degete, și gândul acesta îl face când nerăbdător, vrând parcă să grăbească lucrurile și să sară peste vreme, când potolit și frământat de îndoieli, întrebător, de parcă ar vrea să zăbovească cu fiecare clipă și s-o apuce totodată cu mâinile, s-o țină pe loc.

Călătorește împreună cu escorta lui de-a lungul văii Orkhon, nepierzând din ochi fluviul, ceea ce nu înseamnă totuși că se ține de mal, și a doua zi ajung atât de departe încât caii pășesc în iarba înaltă, încă proaspătă, și deasupra lor se lasă umbra aruncată de copacii care devin din ce în ce mai deși și mai înalți.

Printre pinii întunecați cu trunchiurile drepte se ridică fagi cu coroane stufoase, în care pe ici pe colo o frunză a început să îngălbenească și să cadă la pământ, trunchiurile se ivesc luminoase, albe ca laptele, pe alocuri pătate, se cojesc și fâșiile de scoarță flutură în bătaia vântului, mici fiare rozătoare o zbughesc din drumul călăreților, se opresc iscoditoare, apoi se întorc și se uită cu boturile adulmecând lacom, păsări trupeșe de pădure țâșnesc printre copaci și tulbură rămurișul, la care caii smucesc din cap neliniștiți

Dau mereu în calea lor peste pâraie care-și rostogolesc apele înspumate pe povârnișuri, și printre pietre se zăresc zburdând păstrăvii, un urs care se ostenește să prindă pește în vad își arată colții la călători înainte de a-și lua tălpășița, ajung la un lac întins care oglindește văzduhul albastru și apa mai păstrează încă dârele lăsate de un cârd de lebede care se depărtează înot, cu gâturile ușor îndoite, fără să privească în urmă.

Hanul a auzit deseori vorbindu-se despre un lac și mai mare, mai departe, spre miazănoapte, unde sălășluiesc demonii șuierători care stârnesc vijelii din senin, dar locul ăsta e undeva dincolo de punctul în care apele Orkhonului se unesc cu cele ale râului Selenga și în partea aceea n-a ajuns niciodată atât de departe.

Se gândește că ținutul acela e cumplit de pustiu, lipsit de suflete omenești, ca un tărâm de trecere la hotarul dintre semințiii deosebite și forme de viață diferite; nomazii câmpiilor urcă mult prea rar până acolo, iar neamurile de vânători ai pădurii se ațin mai departe, prin coclauri sălbatice.

Se întreabă dacă nu cumva într-o parte a lumii sunt prea puțini oameni în timp ce în altă parte sunt prea mulți, și dacă n-ar fi cu putință o uniformizare: un imperiu în toată legea nu se poate întinde decât peste ținuturi populate. puterea înseamnă întotdeauna putere asupra oamenilor, dar acolo unde oamenii sunt prea mulți sensul puterii: poate fi împuținarea lor.

Hanul nu știe precis de ce face această călătorie pe valea râului, prin ținuturi păduroase, dar parcă ar căuta ceva sau l-ar atrage ceva într-acolo, poate numai vreo amintire din zilele copilăriei care-l mină către acele locuri, vreo impresie pe jumătate ștearsă a acestor meleaguri.

Se oprește des și privește în jur, de pe spinarea calului, fără să spună nimic; poate că vreo ramură a neamului său va fi coborât dintr-o asemenea vale printre coamele împădurite ale

dealurilor, și pesemne că înăuntrul său se trezește un instinct adormit.

E atras de un pâlc de arbori înalți care cresc pe un dâmb, se oprește în fața lor și-i privește cu atenție, după care descalecă și pășește printre trunchiurile drepte ca niște coloane.

Sunt molifți care-și împletesc coroanele în văzduh, soarele se zărește ca o pasăre de foc, tremurând prin rămurișul cu ace subțiri, verzi, trunchiurile stau acolo de parcă ar fi bătute în aramă, susurul vântului prin frunziș se aude jos, la poale, ca un zumzăit ritmic.

Hanul zăbovește îndelung lângă copacii aceia, privind în sus cu capul dat pe spate, de parcă ar fi transfigurat: ascultă, trage în piept mirosul proaspăt al arborilor și în același timp se adâncește în sine pentru a întâlni o amintire, o tulbure aducere aminte.

Se scurge multă vreme până când să se întoarcă la însoțitorii săi, dar acum hotărârea lui e luată și o face cunoscută răspicat: acest pâlc de copaci de pe colină e desemnat ca loc de veșnică odihnă, și aici va fi el îngropat după datina mongolilor împreună cu cai și slujitori, așa cum se cuvine unui han. Şi această poiană va fi din clipa aceea ținută sub protecție, străji înarmate vor veghea înarmate zi și noapte, atâta timp cât va dăinui imperiul mongol, dar nici o piatră sau inscripție nu va sta mărturie despre cel care se va odihni acolo, ci numai acești arbori înalți care se avântă spre cer și foșnesc în bătaia vânturilor din toate zările.

După o clipă de tăcere, așa cum se cade după ce Hanul a rostit ceva, încalecă cu toții din nou și se așternla drum îndărăt spre Karakorum.

Iată ce a dictat Hanul în Bilik, cartea înțelepciunii, cu privire la relația dintre foc și apă:

Focul și apa sunt forțe de neîmpăcat care nu trebuie îndreptate una împotriva alteia.

Focul și apa sunt amândouă deopotrivă de trebuincioase pentru întreținerea vieții și pentru oamenii de pe podișuri amândouă sunt la fel de prețioase și trebuie folosite cu economie, întrucât sursele de combustibil sunt sărace și izvoarele, în ce privește apa, sunt foarte rare.

Focul curăță la fel de bine ca apa, dar într-un fel deosebit: focul curăță cele nevăzute, apa cele văzute.

Focul ascultă de voința Cerului, dar e totodată în bună tovărășie cu demonul Ebliss: de acolo provine dubla natură a focului, căci în el e cuprinsă o imensă binecuvântare și în același timp o veșnică primejdie.

De aceea focul trebuie întotdeauna vegheat, întreținut cu mare grijă, ca un pui de fiară sălbatică în care nu te poți încrede oricât l-ai fi domesticit.

Focul e parte bărbătească, de aceea se cuvine a fi îngrijit, mai cu seamă de către femei.

Cuțitul, sau orice altă armă, nu trebuie adus în apropierea focului, carnea din ceaunul care fierbe deasupra focului nu trebuie tăiată cu cuțitul.

Se oprește sub pedeapsa cu moartea să se stingă focul cu apă, ci întotdeauna se va stinge prin înăbușire sau strivire.

Aceeași pedeapsă e menită și celui care-și varsă udul în foc, precum și înăuntrul iurtei sau în apă curgătoare.

în același chip se interzice orice altă spurcare a apei, nimănui nu-i e îngăduit să se scalde în apă curgătoare, sau să adape dobitoacele, căci întinarea o pricinuiesc și unii și alții.

Veșmintele nu se vor spăla, și nici vasele de gospodărie, căci asta înseamnă o zadarnică irosire a apei.

Pe timp de furtună se va ține seama de îndrumări speciale, întrucât vremea de furtună e prielnică dezlănțuirii furiei demonice a lui Ebliss, o cumplită ciocnire între foc și apă.

Ceea ce face furtuna atât de temută firii omenești e tocmai această înfruntare între apă și foc, care sunt forțe de neîmpăcat.

Nu rareori se întâmplă ca cel mai cutezător războinic să fie cuprins de spaimă pe timp de furtună și să se arunce bezmetic în cea mai apropiată apă, într-un râu sau. în- tr-un lac.

Dar apa nu apără de fulger, ci dimpotrivă îl atrage, după cum ploaia năvalnică pare că trage după sine fulgerele, e părtașa la furia lor, în loc să le stingă.

De aceea nimeni nu se va apropia de apă pe timp de furtună și cel care tocmai are vreo îndeletnicire în preajma apei o va curma neîntârziat și se va depărta.

Focul obișnuit nu e potrivnic fulgerelor ci dimpotrivă, le întețește și le atrage, de aceea focul din iurte va trebui stins pe timpul furtunii și prin răsuflătoarea cortului nu trebuie să se ridice fum, pentru că și acesta poate atrage fulgerul.

Iurtele nu sunt cele mai bune locuri de adăpost în vreme de fui tună, căci sunt foarte expuse trăsnetului și iau foc mai cu seamă înainte ca ploaia să fi apucat să îmbibe îndeajuns pânza cartului.

Cel mai sigur lucru în timpul furtunii este să te întinzi pe teren neted, departe de orice obiect ascuțit, sau înălțat mai ales copaci dar și stânci mai înalte.

Animalele sunt mai expuse fulgerului decât oamenii, mai ales caii, care au mult sânge și se înfierbântă tare, și de aceea războinicul și ceilalți călăreți își vor părăsi caii în vreme de furtună, astfel încât să nu fie doborâți de fulger împreună cu dobitoacele.

Așadar, omul trebuie să se străduiască a ține focul și apa despărțite. în timp ce le folosește pe amândouă în chip potrivit spre folosul vieții sale.

Țara Katai era împărțită în două regate care se dușmăneau: regatul Kin la miazănoapte, și regatul Sung la miazăzi; primul se mai numea și împărăția de Aur, și cârmuitorul ei împăratul de Aur, fiind apărată la apus de zidul cel mare împotriva hoardelor nomade, iar la nord străjuia un stat vasal sub domnia prințului Liao.

Mulți dintre cei mai de nădejde căpitani ai Hanului slujiseră câtva timp pe la curtea regatului Kin, în războaiele pe care acesta le purtase cu regatul Sung, și căpătaseră astfel prețioase cunoștințe despre țara aceea; odată întorși nu mai conteneau povestind despre bogățiile neînchipuite care-l îmbiau pe un cuceritor, despre orașele puternice și făloase, despre un pământ care era tot numai o livadă în floare, și totodată multă forfotă, un furnicar de oameni cu păr negru, despre fluvii și canale pe care călătoreau case plutitoare, cu pânze împinse de vânt.

Cele câteva sute de iscoade trimise în Kin se întorseseră cu știri despre fortificațiile orașelor și despre întăriturile speciale care apărau trecătorile din munți, despre o armată care se ridica la vreo jumătate de milion de războinici, dintre care totuși numai un sfert călăreți și arcași, despre nemulțumirea care mocnea în statul vasal de la nord, unde oștenii în slujba dinastiei Liao erau gata să se ridice împotriva asupritorilor din Katai.

împăratul de Aur din Kin îi socotea și pe mongoli ca un popor supus lui, iar pe Han drept comandantul său însărcinat cu înăbușirea răzvrătiților de la frontieră, și când se prăpădi bătrânul împărat fu urmat la tron de un

fiu care se numea Wai Wang și care nu numai că le-a cerut mongolilor tribut, dar a mai avut și pretenția ca Hanul să îngenuncheze cu evlavie și ceremonie în fața solilor purtători ai decretului crăiesc.

Când primăvara s-a așternut peste podișuri, în anul Berbecului, Hanul și-a pus forțele în mișcare, le-a împărțit în trei armate pentru a traversa deșertul Gobi pe drumuri diferite și a cădea astfel asupra regatului Kin din trei părți în același timp, Hanul însuși aflându-se în fruntea armatei din mijloc; trupele erau prevăzute din belșug cu cămile de povară, adunate de prin sudul și vestul deșertului Gobi cu prilejul campaniilor din ultimul an, și fiecare războinic avea, ca de obicei, mai mulți cai, zdraveni și bine hrăniți după bogatul pășunat de primăvară.

Chiar la începutul verii ostile Hanului străbătură pustia și se aflau acum pe pășunile grase din Ongiit, în fața brâului muntos cu povârnișuri înalte care adăpostea regatul Kin și orașul Chung-tu, cetatea crăiască.

Kataii cocoțați în turnurile de strajă observaseră cele trei armate apropiindu-se, străbătând platoul din trei direcții, la început doar ca niște nori groși de praf, lăbărțându-se apoi ca niște dragoni uriași, dar ștafeta care s-a repezit să dea de știre împăratului fu primită cam în silă, căci craiul era prea ocupat cu pictura pe mătase și fastuoasele partide de vânătoare, și doar n-o să se sinchisească el de niscaiva hoarde de barbari care vin înspre el!

Oamenii de taină ai mongolilor, amestecați printre grăniceri, deschiseră una din porțile zidului și oastea Hanului se buluci înăuntru fără să întimpine cine știe ce împotrivire; se împărți în mai multe pâlcuri pentru a se răspândi în formă de evantai prin toată țara, căzând asupra trupelor crăiești și făcând prăpăd, năpustindu-se în pedestrime și secerând-o cu un potop de săgeți slobozite din plin galop; cetățile fortificate căzură sau fură închise, satele arse și jefuite, recoltele călcate în picioare, vite și oameni uciși, râurile se umplură cu leșuri și se înroșiră de sânge.

In cele din urmă oștile Hanului se îndreptară spre capitală, unde împăratul Wai Wang, cuprins de groază, vru să fugă, dar fu silit să rămână pe loc și să-și îndemne oamenii la luptă; Hanul dădu ocol, însoțit de garda personală, călare pe armăsari negri și voinici, și inspecta pe dinafară întăriturile semețe, zidurile și meterezele înalte, șanțul de apărare umplut cu apă și mașinăriile masive, cu catapulte de azvârlit bolovani și țevi scuipătoare de foc.

Străbătură livezi cu flori și fructe pe care nu le mai văzuseră niciodată, unde pepenii și dovlecii copți plesneau sub copitele cailor, iar copacii își scuturau pârgul roșu-auriu, trecură apoi prin lanuri de maci care îi întimpinară cu freamăt mătăsos de scânteieri purpurii; apa gâlgâia argintie prin canale fără de capăt, și pretutindeni se iveau clădiri mititele, foișoare deschise cu acoperiș țuguiat de smaragd și coloane vopsite în roșu viu, cu încrustații de aur.

Hanul se uita printre pleoapele abia dezlipite, se uita atent și gânditor totodată, căci dacă hotărârea lui de cuceritor era neștirbită și neabătută, ținta râvnită creștea necontenit sub ochii lui: Kin era un regat măreț, dacă nu prin întindere, căci drumul nu li se păruse prea lung cercetașilor, însă prin nemaipomenita desime a oamenilor și a clădirilor, prin bogăția roadelor, printr-o năucitoare împletire de putere și gingășie, de forță brută și rafinament delicat.

Hanul s-a abținut să asedieze Chung-tu și și-a retras în toamnă războinicii, făcând cale-ntoarsă prin Gobi, ca un învingător care de data asta nu-și putuse îndeplini, de bună seamă, planul de cucerire, dar care pleca cu o experiență de preț și cu o nestrămutată hotărâre de a reveni.

Dar nici mai târziu n-a încetat țara Kataiului să-l umple pe Han de nedumerire: ceva era prea mare, altceva mult, prea mic, dar ochiul se lăsa deseori înșelat și ceea ce părea la început mic era

de fapt mare, sau invers, distanta era și ea înșelătoare, de multe ori părea de neglijai dar nu era decât efectul aglomerării, de parcă arii largi de teren s-ar fi înghesuit una într-alta, s-ar fi chircit, încărcate până la refuz.

orașele se întrepătrundeau cu peisajele, se resfirau labirintic, cu ziduri năpădite de flori și peluze înverzite care se încolăceau una într-alta, astfel încât un drum arăta ca o panglică strânsă ghem, iar intrările palatelor nu erau vegheate de străji, ci de paravane pictate cu dragoni și lei, copiii putând să se strecoare pe dedesubt, să se furișeze înăuntru, ca și de clopoței cu sunet suav și plăcut, de-ți venea să crezi că sunau chiar potirele florilor, dar nu erau semnale, ci doar sunete frumoase, și nimic mai mult, pentru simpla desfătare a auzului, și gongurile masive ale templelor nu țineau locul tobelor de război, bătăile lor răsunătoare părând pur și simplu menite să-i țină treji pe zei, care adesea arătau jalnic de somnoroși, sau chiar adormiți, cu pleoapele atârnându-le greu, și pe neașteptate luau foc în întuneric, devenind ghirlande de flori, stele căzătoare, sori pulverizați, dar asta fără vreun înțeles sau vreun scop anume, ci doar ca o distracție la vreuna din petrecerile din grădini; în copaci atârnau torțe care ardeau fără să se mistuie deși erau de hârtie și fluturau în bătaia vântului, săli întregi erau înțesate cu suluri de hârtie care erau cărți adunate acolo de-a lungul a mii de ani și pentru a ajunge să fie citite toate era nevoie de o mie de vieți de om — se spunea că erau istorii atât de lungi incit îți trebuiau mai mulți ani pentru a le urmări de la început până la sfârșit; picturile erau înfășurate ca și cărțile și puteau să înceapă de pildă cu un oraș, pentru a continua cu un peisaj deschis, apoi sus, în munți, ca să revină în cele din urmă înapoi în oraș, caii erau ținuți la vedere, atât de puternici încât puteau să ducă în spate o duzină de călăreți, și atât de grași încât cu greu ți-ai fi putut

închipui că sunt în stare să alerge, dar când te apropiai vedeai că sunt de piatră și vopsiți în roșu sau verde; stăteau acolo timp de multe vârste omenești și iarba creștea în jurul lor, sălbatică și nepăscută, peste tot oameni, prea mulți oameni, păreau că umblă haihui, la întâmplare, în toate direcțiile, dar cu toate acestea aveau o țintă precisă, aveau treburi, dar din când în când le mai uitau și cădeau într-un fel de contemplație sau se opreau în pâlcuri și stăteau de vorbă, într-un grai ciripit, ca un sobor de păsări călătoare în preajma toamnei; erau mărunți, poate tocmai pentru că erau așa de mulți și trebuiau să încapă mai bine, bărbații aproape nedeosebindu-se de femei, rotofei și delicați, cu sâni aproape la fel de mari ca ai muierilor, purtând cu toții părul împletit într-o coadă și adesea ducând cu ei umbrele pictate cu păsări, dar femeile având picioare pitice, chircite ca niște pumni și stângace la mers, semn de frumusețe care se bucura de mare prețuire, femeile katailor i s-ar fi părut mult prea mici unui bărbat normal, dar cei care le încercaseră se puneau chezași că muierile kataie erau îndeajuns de largi, câteodată chiar prea largi și se învățaseră să țină pulpele strânse când stăteau sub un bărbat, și erau chiar dispuse să servească mai multe același bărbat, înțelegându-se împreună ca cele mai bune surori; războinicii lor erau caraghioși și cam greu de luat în serios, arătând de parcă ar fi ieșit la paradă, cu saboți și umbrele, brațe scurte și grăsune, cămăși de mătase umflate, schimonosindu-se cumplit, de parcă s-ar fi exersat anume, mai să crezi că voiau să sperie copiii, și de multe ori nici n-avea fiecare calul lui, ci umblau domol pe jos, speriindu-se ușor de cai, de parcă n-ar fi fost obișnuiți cu ei și s-ar fi temut ca de niște fiare sălbatice; nu rareori își azvârleau armele și fugeau, dar altminteri, om la om, erau luptători destoinici și știau să moară cum se cuvine.

Războinicii, oricare ar fi fost rangul lor, nu erau scutiți de a se da la o parte din fața bărbaților cu veșminte lungi și a femeilor din litierele purtate de slujitoare,

cântăreții cu voci de scapeți se bucurau de mult mai mare prețuire, puterea era mai curând la cheremul celor cu înfățișări blânde și molatice, al celor delicați, cu bărbi lungi și subțiri, care purtau mâneci atât de largi încât cu greu își puteau dibui propriile mâini, și rangul lor nobil se vădea tocmai prin aceea că erau tot timpul preocupați să-și suflece mânecile, printr-o mișcare de aruncare a brațelor în față.

Cei care se făceau vinovați în fața legilor își găseau pedeapsa în cuști de bambus, unde erau închiși goi-pușcă, și oricine avea chef putea să se apropie și să-i înțepe cu bețe ascuțite sau să-i scuipe în față, o umilință și o ocară ce părea să fie mai rea decât pedeapsa cu moartea, erau mulți care se ocupau cu meșterirea unor lucruri din cale-afară de ciudate, cutii care intrau unele într-altele, șiruri de figuri sculptate care se tot micșorau și până la urmă deveneau atât de mărunte încât

de-abia mai puteau fi deosebite cu ochiul liber, și totuși la fel de desăvârșit executate ca și cele mari, și pe de altă parte, pe lângă sumedenia de lucruri miniaturale, se găseau altele de dimensiuni supraomenești, zeități și războinici sculptați în trunchiuri masive de copac și vopsiți în culori vii, sfinți culcați, lungi cât două trupuri de cal, orbitor de aurite, și lei turnați în bronz sau fier cu capete de câteva ori mai mari decât trupurile, rânjind lăbărțat cu dinții aidoma celor omenești, sau balauri furioși, gata să se sfâșie pe ei înșiși cu puzderie de brațe, cu ghimpi și gheare, și limbi roșii scoase de un cot, monștri cu totul neprimejdioși care, în ciuda mărimii lor, păreau făcuți pentru a-i astâmpăra pe copii, după cum și templele sfinte creau o copilărească impresie de exagerare burlescă, cu războinicii aceia

schimonosiți în rânjete, sau zeitățile cu pântece mari, cu burice împodobite cu giuvaeruri, mai degrabă o glumă grotescă ce se voia înfricoșătoare și fioroasă, pentru a-i păcăli pe nătărăi, sau pentru a speria duhurile care erau îndeobște considerate la fel de încrezătoare ca și oamenii.

Iazurile erau un fel de oglinzi pentru cei care huzureau în bărci pictate, însoțiți de sunetele instrumentelor, în tot locul pluteau covoare groase de nuferi, nuferi albi sau roșii pe luciul negru ca de tuș al apei, crapi aurii, lungi de un braț și grași, se mișcau alene și se lăsau mângâiați pe spinare de degete subțiri și albe, care nu ținuseră niciodată o armă și nu strânseseră un uger de vacă sau de iapă, podurile se desfășurau în arcuiri înalte, lăcuite în roșu, și nu păreau făcute pentru a fi umblate, erau prea înguste și prea abrupte, atât pentru călăreți cât și pentru călești,

Viermi albi hrăniți cu frunze, ca niște pui de ierbivore, până când se înfășurau într-o gogoașă din fir de mătase, se desfăceau când erau aruncați în apă clocotită, și firele erau trase de femei și copii cu mâinile roșii și jupuite ca niște bucăți de carne crudă; vinul dulce se bea încălzit, din cupe atât de mici încât cu greu puteau fi ținute cu două degete, oamenii sorbindu-l ca niște păsări cu pliscul ridicat, cupă după cupă, fără să zăbovească mai mult decât îi trebuia gustului dulce să pătrundă în cerul gurii, și băutura era atât de suavă, încât beția se abătea ca o surpriză.

Păsările bune de mâncat erau ținute în cuști strimte, până când se îngrășau cum trebuie, după cum și câinii erau îndopați tot în cuști și se mâncau prăjiți cu totul, cu cap și coadă, dar jupuiți totuși, căpătând o delicioasă crustă brun-aurie, și turme întregi de porci se tăvăleau prin noroiul și gunoiul curților, iar carnea le era atât de grasă încât se topea în gură și de-abia după aceea frigea gâtlejul, superbe foișoare nelocuite se iveau în mijlocul câte unui pâlc de bordeie, cu acoperiș de papură

înnegrită de vreme, iar lucrătorii pământului purtau ei înșiși acoperișuri de paie în cap, umblând până la genunchi în apă și nămol; grăunțele mici și albe care erau hrana lor de nădejde creșteau în apă și erau depozitate în grămezi ca niște nămeți întârziați în jurul curților, pământul și arborii erau peste tot siliți să dea roade și poame, bieții oameni, mult prea numeroși trăind numai pentru a stoarce pământului hrană, pentru ei și pentru toți ceilalți, și erau veșnic ocupați cu căratul, cărau de colo-colo ce vrei și ce nu vrei, tot ce se putea, câte unul sau mai mulţi laolaltă, cu prăjini lungi petrecute peste umeri; duceau coșuri cu fructe, saci cu semințe sau cu orez, butoaie cu vin, animale tăiate sau vii cu picioarele legate, ciorchini de păsări, căldări cu pește, pești aurii în apă, căldări cu apă pur și simplu, legături de crengi și verdeață, și apoi grupuri întregi cărau căsuțe în care stătea un om, sau mai mulți, în dosul perdelelor, cărăușii umblau aproape goi, cu trupurile lucind de sudoare și capetele rase, iar femeile lor cărau dezbrăcate până la brâu, cu sânii tresăltând și câteodată cu pântecele umflat de povara unui prunc ce avea să vână; într-un fel chiar peisajul părea alcătuit anume pentru cărăuși, înălțat și scobit de mâna omului, cu ogoarele așezate în terasă, una peste alta, și trepte în pământ, pe care cărăușii urcau și coborau cărând roadele de deasupra sau de dedesubt, în timp ce fumul se ridica din bordeie șerpuind ca o funie lungă, din treaptă-n treaptă.

Dar pe de altă parte, pământul părea secătuit și solul mult prea jos, și din cauza asta amenințat de revărsări care transformau peisajul într-un lac adânc, pe unde oamenii își croiau drum cu plutele sau pășeau anevoie târându-se până la brâu prin apă, căci prin ținuturile acelea râurile curgeau înalte, ca vinele umflate de pe mâna unui moșneag, trebuind să fie îndiguite cu maluri de pământ, la care roboteau fără încetare o puzderie de oameni, pentru a le întări mereu și a nu lăsa astfel apa să

spargă zăgazurile, da, era un ținut unde focul izbucnea ușor și la fel de ușor era năpădit de puhoiul apei revărsate; mai întîi se dezlănțuia prăpădul focului, pârjolind cât puteai cuprinde cu ochii câmpul și recoltele, grădinile și cirezile, satele și oamenii, cei care fugeau de-a valma se trezeau înconjurați de flăcări și începeau să ardă; după aceea se desfăceau zăgazurile și venea apa, potopul care stingea pârjolul și îneca ruinele, până când deasupra apei nu se mai zăreau decât vârfurile înnegrite ale copacilor și zidurile vreunei clădiri mai înalte; nu scăpau nici bărcile de pe râuri și canale, ardeau toate fără deosebire, cele joase și încărcate vârf sau cele înalte ca niște case mândre, rătăcind anapoda ca niște focuri plutitoare, înainte de a se mistui în fum și aburi.

Katai era așadar o țară demnă de luare-aminte, care-i stârnea Hanului fără încetare mirarea, căci erau acolo atâtea lucruri de descoperit și tot atâtea de nimicit.

Hanul a purtat război cu regatul Katai timp de cinci ani, retrăgându-se la sosirea iernii și revenind odată cu primăvara, de fiecare dată cu puteri înnoite, pentru a înfrunta armatele primenite ale katailor; cetăți și orașe puternice fură ocupate, apoi pierdute și din nou cucerite de oștile Hanului, rând pe rând, fâșii întinse de țară fură trecute prin sabie, până când mormanele de ruine și câmpiile pustii fură năpădite de croncănitul stolurilor de corbi.

Dar cu toate acestea capitala Chung-tu nu se lăsa cucerită, rezista tuturor asediilor, oricăror atacuri, refuza cu încăpățînare orice propunere de negociere din partea Hanului, deși cei asediați între ziduri erau cuprinși de disperare; împăratul Wai Wang fu executat de comandantul suprem Chichung, care căzu el însuși ucis după aceea, în timp ce mulți dintre marile căpetenii trădau și treceau de partea mongolilor.

Mâniat de o împotrivire atât de încăpățînată, Hanul pustii toată țara, nimici populația, ucise

vilele, pârjoli ogoarele mănoase, lăsă canalele în paragină și stăvilarele să fie luate de apele umflate ale râurilor și, cu trei corpuri de armată porni, într-o împresurare de largă desfășurare, ajungând până la fluviul Huang-ho și către țărmul mării, înspre țara numită Koreea.

Hanul îi asmuți pe katai unii împotriva altora, îi sili să construiască în folosul lui tot felul, de mașinării de asediu și să le bage în luptă, catapulte aruncătoare de pietre, arbalete gigantice trase de câteva perechi de boi, țevi care scuipau foc, cu luciri de ulei încins, și peste tot, în toiul ciocnirilor, viața acestor katai aflați la mijloc depindea de soarta luptei dintre năvălitori și asediați.

În cele din urmă împăratul cel de curând urcat pe tron, Huan-tsung, se hotărî să încheie pace pe placul Hanului, dăruindu-i pe una din fiicele lui Wai Wang, împreună cu mari oboluri de aur și mătase, cai și prunci; dar când mongolii se retraseră, împăratul se grăbi să fugă spre capitala de sud Ta-liang, pe malul celălalt al fluviului Huang-ho, o măsură de siguranță pe care mulți dintre katai o tălmăciră drept lașitate, trădare și abandonarea regiunilor de sud ale regatului.

Manevra împăratului trezi bănuielile Hanului, așa că se pregăti să intre din nou în Katai, în fruntea unei oști mai numeroase ca oricând, căzând din nou asupra cetății Chang-tu, ale cărei legături cu ținuturile înconjurătoare fuseseră tăiate cu desăvârșire, iar foamea îi sili pe katai să deschidă porțile orașului în fața năvălitorilor, o predare la care au contribuit, firește, lipsa și presupusa trădare a împăratului.

De astă-dată mongolii se răzbunară cumplit pentru împotrivirea îndelungată și pacea mincinoasă, îngrămădind mormane de leșuri la porți, jefuind și arzând, pustiind totul în urma lor, și toți războinicii își primiră partea din prada îmbelșugată; Hanul însuși luă cu el, printre altele, numeroși învățați, artiști și meșteșugari cu mare

pricepere, dintre care cu deosebire apropiat i-a devenit un bărbat de neam ales, pe nume Ie-liu, a cărui adâncă înțelepciune și cunoaștere cuprindea felurite tărâmuri, ca medicina și astronomia, matematica și administrația, prin virtutea și noblețea lui câștigând de îndată încrederea Hanului și fiind pus la loc de cinste ca sfetnic de nădejde.

Sub domnia lui Huan-tsung regatul Kin se limita la ținuturile de la miazăzi de Huang-ho, unde încercările de năvălire și răzmeriță fură respinse și înăbușite; noua capitală s-a întărit și a refuzat să se supună puterii mongole, in timp ce conflictul statornicit cu vecinul de la sud, regatul Sung, continua neabătut.

Hanul stăpânea acum întreg ținutul de miazănoapte al katailor, și detașă un corp de armată sub comanda lui Mu-kali, în timp ce el se înapoie în Karakorum cu restul trupelor, în anul creștinesc 1216, care în calendarul mongol era anul Șobolanului, în al patruzeci și nouălea leat din viața Hanului.

La marginea orașului Karakorum se află un teren de jocuri, jocuri de ale războinicilor, ale bărbaților în toată firea, pe care Hanul, urcat pe cal, le urmărește cu poftă: întreceri de tras cu arcul, curse de cai și lupte corp la corp, aruncarea cu sulița, cu securea și cu mingea (o minge grea de piele, umplută cu cârpe sau talaș).

Mai cu seamă în timpul sărbătorilor, după ce s-a băut mult, jocurile se încing sălbatic, și nu rareori se termină cu mădulare rupte sau spinări frânte, în mijlocul torentului de râsete și urlete; soli invitați din olaturi străine sunt ispitiți sau de-a dreptul siliți să ia parte, cu înfățișări caraghioase, neajutorate sau îngrozite, printre mongolii ațâțați, fără ca Hanul să se amestece sau să spună vreun

cuvânt, fără ca fața să-i trădeze un gest, ci doar câteodată își trece dosul palmei peste mustăți.

Dar suprema probă a puterii e lupta cu ursul, un urs negru, nu dintre cei mai mătăhăloși, cu botniță și cu ghearele retezate, care se ridică în două picioare și își azvârle labele în jurul luptătorului, la rândul lui îmbrăcat cu o piele de urs și apărat de cizme zdravene și de mănuși, pentru ca jocul să fie cât mai drept.

Ursul e fără îndoială mai vânjos decât cel mai puternic dintre oameni, dar în schimb nu știe să se folosească de putere, apucă în gol și scrâșnește din dinți, în timp ce luptătorul, pentru a-i ține piept, trebuie să fie puțin atent, până când găsește prilejul potrivit ca să-l doboare pe spate și să-l țintuiască la pământ câtva timp.

Fiara caută să apuce cât mai de departe, să-și pună toată greutatea și forța în strânsoarea labelor, până când coastele adversarului pârâie, sau șira spinării se frânge, trosnește ca un vreasc, odată cu răcnetul omului, înainte de a atârna, ucis sau betegit, în îmbrățișarea fiarei.

Ursul, care câteodată e învins, dar nu iese niciodată prea vătămat, e răsplătit cu o oală de miere atunci când a biruit sau a ucis un om.

Orbitar, scripcarul, n-are picioare și, la porunca Hanului, femeile îl poartă în cortul stăpânului, un omuleț puțintel la trup și spân, cu coșul pieptului și spinarea numai șiruri de coaste, incit trupul lui aduce cu cutia unui instrument muzical.

Vocea nu-l prea ajută pe Oribar, glasul lui nu e nici limpede nici puternic, dar la alăută n-are pereche, căci mâinile i se mișcă precum păsările în zbor și instrumentul scoate sunete de neobișnuită curățenie și profunzime.

Hanului îi place să-l asculte pe Oribar cântând din alăută, și câteodată e singurul lucru care-l bucură, stând cufundat în sine și mai de nepătruns ca oricând, în timp ce Oribar îl privește

pe furiș, gata să dea ascultare celui mai mic semn din partea stăpânului.

S-a statornicit de mult timp o înțelegere între Han și muzicant, o înțelegere care cuprinde și un conflict camuflat, prin care cei doi se simt vinovați și totodată recunoscători unul față de celălalt.

Oribar n-a fost niciodată războinic și bărbat în toată puterea cuvântului, amestecându-se mai mult cu femeile și zgândărind felurite instrumente de cântat, dar a simțit fără încetare povara nevolniciei lui și s-a mângâiat cu băutura, cu beția de fiecare zi.

Când Hanul a purtat război cu semințiile tuciurii de la răsărit, a primit, ca zălog de pace din partea împăratului din Kin, printre alte daruri, și o alăută scumpă, încrustată cu aur și plină de sunete nemaiauzite; Hanului îi era nespus de dragă, dar din când în când i-o dădea și lui Oribar să cânte la ea câte puțin.

Hanul se temea grozav pentru soarta acelui instrument rar și i-a dat să înțeleagă lui Oribar că va plăti cu viața dacă alăuta ar păți vreo stricăciune de orice fel, nici măcar nefiindu-i îngăduit s-o scoată din cortul stăpânului.

Dar pe Oribar îl prinsese o asemenea poftă, încât nu s-a putut împotrivi ispitei de a o lua cu el, într-o zi, când credea că nu-l vede nimeni.

Era și așa destul de beat, și în timp ce cânta din alăută pentru sufletul lui, închis în propria lui iurtă, bea fără contenire, pentru că din ce bea mai vârtos din aia cânta mai bine, sau cel puțin așa credea el.

S-a lăsat astfel înrobit de muzică și cuprins de o asemenea bucurie, încât a simțit că nu mai poate rămâne înăuntru, în iurtă, și a ieșit poticnindu-se, ca să cânte sub cerul nopții, pentru lună și pentru stele.

Și s-a pornit să dănțuiască de unul singur și se simțea fericit, dar s-a împleticit și a căzut, cu alăuta strânsă la piept, și a auzit un pârâit, dar a

rămas zăcând ca un mort, acolo unde se prăbușise, prea buimac ca să-și dea seama de nenorocirea care se întâmplase.

A doua zi s-a strecurat, palid și tremurând ca varga, în iurta Hanului, cu alăuta schiloadă în mână, s-a aruncat la picioarele Stăpânului, și s-a pornit să plângă mai jalnic ca o muiere. Pe Han l-a cuprins o mânie fără margini, și a șuierat printre dinți: „Alăuta de aur nu-și avea pereche, acum va trebui să plătești cu viața!”

Oribar se rugă deznădăjduit, implorându-l să-i cruțe viața, pentru că fusese beat și îndrăgise alăuta cea aurită mai presus de orice pe lume, și nu se putuse împotrivi ispitei de a o lua cu el, să cânte pentru sufletul său.

Hanul a revenit asupra osândei și a spus: Atunci ai să plătești cu propriile tale mâini, astfel încât să nu mai fii în stare nici să cânţi nici să duci băutura la gură!

Dar Oribar se rugă la fel de deznădăjduit pentru mâini ca și pentru viața sa, căci de la băutură se putea abține, dar cum ar fi îndurat să nu poată cânta, și îi spuse Hanului că mai bine își dă picioarele, de vreme ce-l duc ca vai de lume și la cântat tot nu-i sunt de trebuință.

Și așa a rămas, lui Oribar i-au fost retezate picioarele, și umbla în căruță, împreună cu femeile, neputând să călărească, și tot femeile îl duceau de la o iurtă la alta; putea doar să se târască pe pământ, dar în schimb cânta și bea mai bine ca oricând.

Iată că dinspre miazănoapte se ivește un vrăjitor, cu doi câini lupi, acoperit cu o piele neargăsită, puturoasă, cu părul lucios, năclăit de unsoare, atârnându-i pe obraji și cu ochii sclipindu-i în cap ca două cioburi de oglindă.

Dulăii cei lățoși se țin aproape de stăpân, se uită împrejur cu ochi ca de jeratic, și își arată colții albi, ascuțiți, în toate părțile, dar nu se năpustesc la nimeni.

Vrăjitorul e condus printre focurile aprinse pe pământ, în fața iurtelor, spre cortul domnitorului; își întinde mâinile spre flăcări și limbile de foc parcă se trag înapoi, câinii trec ghemuiți în urma lui și nu-și pârlesc nici măcar un fir din blană.

Vrăjitorul cere să fie înfățișat Hanului spre a-i arăta meșteșugurile sale care, spune el, sunt demne și de privirea celui mai însemnat stăpânitor, și se încumetă chiar să-și pună viața în joc dacă nu-i vor fi pe plac Hanului.

Dar vrăjitoriile nu se pot săvârși înăuntru, în iurtă, ci numai afară, pe pământ și după ceasul asfințitului.

Hanul se arată neașteptat de binevoitor, iese însoțit de demnitarii săi, se așază cu toții pe băncile pregătite anume, și vrăjitorul i se închină la pământ, în timp ce câinii își dezvelesc șiragurile de colți albi.

Hanul îi face semn că poate să înceapă, se aduce o oală cu sânge cald, aburind, pe care câinii o lipăie cu lăcomie, apoi făcătorul de vrăji aprinde un foc pe pământ, un foc care arde cu vâlvătăi ciudate, verzi-albăstrii.

Vrăjitorul se lasă pe vine în fața câinilor, se uită în ochii lor cu văpăi galbene și se apucă să bată într-o tobiță pe care o ține între genunchi; bate des, și deodată câinii mârâie și se lipesc de pământ, apoi se ridică, cu picioarele întinse, încordate, blana le stă țeapănă pe spinare, vrăjitorul bate toba din ce în ce mai sălbatic, și țipă răgușit, înfundat, dulăii se apropie de focul verde-albăstrui și pătrund încet în mijlocul flăcărilor.

Și toți cei din jur văd cu ochii lor cum câinii iau foc, cu flăcări galben-roșietice printre văpăile verzi-albăstrii și trupurile lor se fac pară, ca fierul încins în foc, în timp ce se răsucesc, se zvârcolesc, își schimbă forma, se lăbărțează.

Și iată că nu mai sunt câini, ci niște dihănii monstruoase, care cresc și se transformă sub ochii tuturor, devin lei incandescenți cu capete cât o

baniță și boturi căscate, care se aruncă unul asupra celuilalt și încep să se lupte, încearcă să se sfâșie.

Apoi unul din lei se preschimbă într-un șarpe uriaș, care se înfășoară în jurul celuilalt, dă să-l înțepenească, dar acesta din urmă ia la rândul lui chipul unui balaur cu trup țepos, cu multe perechi de picioare și labe cu gheare lungi.

Jivinele se luptă aprig, fără ca vreuna să pară a dovedi pe cealaltă, și în loc să se sfâșie, sau cât de cât să se rănească, își schimbă doar forma, de parcă ar intra pe rând în nenumărate suflete.

Făcătorul de vrăji stă ghemuit, cu privirea țintă, bate toba fără încetare, țipă în răstimpuri, și pe fața întunecată îi șiroiesc dâre de sudoare.

Toți urmăresc reprezentația cu încordare, tăcuți și nemișcați, și dacă cineva aruncă o privire Hanului, nu poate să deslușească nimic pe obrazul lui neclintit.

Când dihăniile din foc s-au preschimbat în monștri cumpliți, pe care cei din jur nu și i-ar fi putut închipui în vis, toba vrăjitorului prinde într-un sfârșit să se domolească, treptat, și vâlvătăile încep să scadă.

De îndată ce focul s-a stins, câinii își recapătă chipul, se târăsc supuși spre stăpânul lor și blana nu le e nici măcar pârlită.

Vrăjitorul îngenunchează în fața Hanului, a cărui figură s-a înnourat, și de-abia după o tăcere care nu prevestește nimic bun, stăpânul grăiește: Știi doar că Iassa oprește vrăjitoria, și cu toate astea îndrăznești să mi te înfățișezi ca făcător de vrăji!

Răspunde omul: O, mărite Han, dar asta nu e vrăjitorie, ci numai un meșteșug pe care am dorit să ți-l arăt și nădăjduiam că-ți va fi pe plac!

Dar Hanul e de neînduplecat: Ce înfățișezi tu nu e meșteșug, ci putere, o putere diavolească, primejdioasă! Vei fi prigonit din împărăția mea, iar câinii tăi vor fi uciși!

După care Hanul se ridică și intră în cortul său de domnitor lăsându-l pe vrăjitor cu osânda sa.

Șamanii aleg caii sacri la naștere, fără să dea vreo lămurire sau vreun temei anume: poate că hotărâtoare e zodia cerească, poziția stelelor sau direcția vânturilor, poate că se iau după felul nașterii, sau după vreun semn pe trupul mânzului proaspăt fătat, o stea plină pe frunte sau cine știe ce desen ciudat pe piele.

Odată aleși, acești cai sunt ținuți sub o protecție grijulie, neîngăduindu-se a fi încălecați, înșeuați, înhămați sau priponiți: trebuie să rămână slobozi și cu totul neîntinați, în lupte și războaie se amestecă doar după bunul lor plac, și dacă sunt vătămați sau uciși e semn de nenorocire, dar astfel sunt purtători de noroc și izbândă.

Pe lotrii sau borfașii care din neștiință ajung să răpească vreun armăsar sacru îi așteaptă o soartă necruțătoare, căci sunt urmăriți și vânați fără milă, uciși pe loc de îndată ce au fost prinși, și dacă cumva scapă, îi așteaptă, oricum, o osândă de alt fel.

Caii aceștia sunt călăriți de duhuri, care adastă peste tot, umbre nevăzute alături de oameni, pot fi binevoitoare și aducătoare de noroc, dar la fel de bine potrivnice, rău-voitoare, vrăjmașe.

S-ar putea ca însuși Hanul să fie părtaș la credința în caii sacri care sunt în stăpânirea duhurilor, pentru că îi respectă și nu se amestecă în hotărârea șamanilor la vremea alegerii, doar că are grijă să nu fie niciodată prea mulți.

La poalele muntelui Burkhan Khaldun se află un izvor pe care mongolii l-au știut dintotdeauna, care curge nestânjenit de arșița verilor fierbinți și nu îngheață niciodată când dă gerul, și a cărui apă se mai bucură de deosebita însușire de a se păstra rece tot timpul verii și caldă peste iarnă.

În fiecare an când se așterne frigul, se sacrifică un cal la izvor, un cal alb fără cea mai mică pată, în așa fel încât sângele să se verse în

apă, ale cărei unde se înroșesc pentru câteva clipe, dar după ce s-a mistuit tot sângele, devin la fel de limpezi sau chiar mai limpezi ca înainte.

E un izvor fără fund, a cărui vână se trage de undeva din măruntaiele pământului, pe semne din apa 'nemărginită pe care plutește uscatul, și când te uiți la el nu te vezi decât pe tine și lumea din jur, oglindită adânc într-o imagine micșorată, până când îți pui mâna streașină la ochi și deslușești pereții roșietici ai izvorului, ca un gâtlej uriaș, prăpăstios.

Potrivit unei datini străvechi, e oprit să încerci a măsura adâncimea izvorului, căci ar însemna să pătrunzi prea aproape de taina lui și nu se știe care ar fi urmările, dar dacă cineva ar îndrăzni una ca asta, ar fi pedepsit cu moartea, ceea ce nu s-a întâmplat totuși niciodată.

Caii și vitele nu au voie să se scalde sau să se adape la izvor, pentru că l-ar spurca, și apoi răceala apei le-ar ucide, și chiar oamenii trebuie să bea cu băgare de seamă, încet, aplecați, cu buzele țuguiate, împotriva curentului răcoarea stăruie mult timp în măruntaie, pe cea mai mare arșiță, în timp ce iarna, pe frig, te încălzește pe dinăuntru.

Câte unul care a băut prea lacom din apa izvorului s-a trezit cu dureri de burtă cumplite, s-a îmbolnăvit, ba unii s-au și prăpădit: așa se pedepsește lăcomia pripită și nelegiuită.

Hanul însuși, de când se știe pe lume, a tot trecut din când în când pe la izvorul de la poalele muntelui Burkhan Khaldun, dar el știe să bea așa cum se cuvine, și își trage mereu puteri proaspete din apa aceea.

În Karakorum domnește acum un timp de pace și așteptare, în care Hanul e din ce în ce mai chinuit de vise, nopțile nu-i sunt tihnite, se zvârcolește și țipă în somn, gâfâie și se trezește brusc, scăldat în sudoare, cu inima izbindu-i pieptul ca un baros, în toiul unui vis care nu-l

slăbește, care i se pare încărcat cu tainice înțelesuri și pe care cu nici un chip nu-l poate da uitării.

Nu rareori simte o nevoie nestăvilită de a povesti visul cuiva, pe loc sau a doua zi, ca prin aceasta să-l apuce mai bine și să se lepede mai lesne de el, dar nu trimite după un grămătic, căci nu vrea să i se însemne visul în slove, pentru că atunci s-ar putea să devină prea real și să câștige în înțeles, să sporească în putere, și s-ar putea

ca astfel de visuri așternute în slove să fie într-un fel sau altul răstălmăcite.

În schimb cheamă pe cineva doar să-l asculte, să-l asculte pe han povestindu-și visul, cineva căruia să i se poată destăinui, pe care să se bizuie în privința asta; câteodată e chinezul cel înțelept Ie-liu, pe care-l cheamă în puterea nopții pentru a-i cere ajutorul, să tălmăcească visul sau să împrăștie din ciudățenia, amenințarea sau spaima pe care o poartă.

Câteodată se destăinuie vreunuia dintre șamanii săi de încredere, alteori își alege confesori dintre femei, poate pe înțeleaptă Byrte, sau pe Khulan cea plină de nuri, dar niciodată nu face asemenea mărturisire vreunui fiu de-al său sau unui căpitan încercat, fiindcă oricât i-ar prețui, aceștia sunt alt aluat, și în ruptul capului nu i-ar lăsa să-i afle visele.

Pe Han nu-l mai încercaseră niciodată vise atât de viclene și apăsătoare, și îl întreabă pe Ie-liu de unde i s-or trage, dacă nu cumva e un semn de bătrânețe, dacă visele astea nu au un anume tâlc. Dacă nu cumva prevestesc o întâmplare însemnată care are să se petreacă în viitor, sau dacă nu provin pur și simplu din traiul nefiresc de pașnic în care s-a cufundat Karakorum.

Ie-liu îi răspunde că visele pot avea toate aceste pricini la un loc, sau numai unele dintre ele, după împrejurări, și găsește de cuviință că ar trebui cercetate, spre a se încerca tălmăcirea graiului lor ascuns, fiindcă unele s-ar putea să fie numai

întâmplătoare, în timp ce altele, dimpotrivă, s-ar putea să aibă înțelesuri adânci.

Dar cum se nasc visele, iată nedumerirea Hanului, de unde se ivesc, sunt oare trimise chiar din Cer sau sunt strecurate de către demoni fără astâmpăr, de duhuri rele, ori poate că se zămislesc chiar în sufletul omului, din propria sa memorie, ori se iscă pur și simplu din măruntaie?

Din nou pot fi mai multe lucruri la mijloc, îl lămurește Ie-liu, căci visele pot avea obârșii și imbolduri felurite, pe care trebuie să încerci a le deosebi după împrejurări, numai să nu cumva să iei visele drept ceea ce par a fi, pentru că sunt pline de contraziceri și preschimbări înșelătoare, și cel mai adesea își ascund adevăratul cuprins sau au mai multe înțelesuri în același timp.

Hanul: Se pot asemui visele cu un fel de boală, ca frigurile care te bântuie cu închipuiri apăsătoare, și dacă-i așa, se găsește oare vreun leac împotriva lor, poți, într-un fel sau altul, să te smulgi de sub puterea lor?

Ie-liu: Se află, de bună seamă, mijloace pentru a face somnul mai adânc, dar care nu au neapărat înrâurire asupra viselor, acestea fiind poate mai curând un semn de sănătate decât ceva bolnăvicios, căci descătușează ceva, o lucrare lăuntrică, importantă fără îndoială, sau poate chiar necesară.

Hanul pricepe deci că cel mai cuminte lucru ar fi să nu se ferească de vise, orice

s-ar întâmpla, și a ajuns la convingerea că visele care îl încearcă acum se trag din frământările sale lăuntrice, pentru că a început să se mire, sau de-a dreptul să se întrebe, de lucruri care înainte i se păreau înțelese de la sine: faptele bărbătești conteniseră, pentru un timp cel puțin, și în schimb își făcuseră loc gândurile răscolitoare, ba chiar o umbră de neîncredere în propriile virtuți și în noima a tot ce înfăptuise.

Iată unul din visele care-l bântuie cel mai des și îl neliniștesc cei mai adânc pe Han:

Se face că se află în toiul unei lupte nedecise, ca un continuu joc de flux și reflux, săgețile spintecă aerul ca o ploaie șuierătoare, nori groși de praf se ridică în jurul călăreților înverșunați, caii se înfruntă, războinicii s-au încrâncenat într-o luptă sălbatică, cu gura larg desfăcută sau își arată dinții încleștați, mulți dintre ei se prăbușesc la pământ, capetele se rostogolesc într-un șuvoi de sânge sau atârnă de trup, pe jumătate retezate.

Acestea sunt priveliști prea binecunoscute Hanului, și luptele din vis nu se deosebesc cu nimic de cele din realitate, și nu simte obișnuita euforie a ciocnirilor, o întărâtare a puterii, un fel de înfierbântare rece, o sălbăticie stăpânită, o stare în care timpul pare că se lărgește, fiecare clipă devenind ciudat de palpabilă și vizibilă, învârtoșată de o voință care se confundă cu fiecare mișcare, dar deși fiecare clipă devine necrezut de largă și de stăruitoare, timpul, în întregul său, se scurge nespus de iute, ca și cum soarele ar face un salt pe bolta cerească; ziua nici nu s-a suit bine la amiază, că se și scufundă în prăpastia înserării, întunericul va cădea în curând și luptele vor înceta, dar atunci îi e dat să vadă cum dintre căpeteniile dușmane se îndreaptă spre el fără îndoială cel mai destoinic dintre vrăjmași, unul oare se socotește egalul lui, al Hanului, și dintr-o dată îi trece prin minte că cel care îi iese în întâmpinare e chiar el, se recunoaște perfect, de parcă

s-ar privi într-o oglindă: Hanul se aruncă asupra Hanului, și atunci se simte copleșit de o spaimă pe care n-a mai cunoscut-o niciodată, stă în fața aceluia care într-adevăr se poate măsura cu el, singurul pe care nu-l poate răpune, căci dacă

l-ar doborî ar însemna că se doboară pe sine însuși, și dacă ar birui celălalt n-ar însemna decât același lucru!

Poate că tocmai această absurditate îl paralizează, îi insuflă acea teamă de a se înfrunta pe sine; puterile îl părăsesc, mădularele i se îngreuiază ea plumbul, de-abia mai poate să ridice paloșul, și cu atât mai puțin să dea o lovitură năprasnică, hotărâtoare, pradă sigură pentru celălalt, neajutorat ca un copilaș, nu i-a mai rămas decât să aștepte izbitura ucigătoare care se ațintește spre el, nu e nimeni oare să intervină, care să se bage între ei, nu sunt decât ei doi, departe parcă de iureșul luptei, dar atunci observă că celălalt trece prin aceleași chinuri, e la fel de nevolnic și neputincios ca el, se căznește să ridice sabia, dar lovitura de-abia se simte în scut;

și așa se luptă cei doi, din ce în ce mai sleiți, din ce în ce mai fără vlagă, de parcă ar fi înfundați într-un noroi gros, sau îmbibați cu o apă nemaipomenit de grea; loviturile nu-și ating ținta, iar putea la fel de bine să se lupte cu nuiele în loc de paloșe tăioase, e o luptă care nu se poate decide, care ar putea să dureze la nesfârșit, fără ca vreunul să-l poată birui pe celălalt sau măcar să-i însemne trupul cu o rană...

Hanul se trezește leoarcă de sudoare și gâfâind, își simte în continuare trupul greu ca plumbul și sleit, dar descoperă că se poare mișca, se poate ridica în capul oaselor, poate să sară din pat și să cheme straja.

Și trimite după Ie-liu, fără să-i pese că-l tulbură pe înțelept în toiul nopții, căci sfătuitorul Hanului trebuie să fie pregătit oricând pentru așa ceva, și Ie-liu i se pare singurul cu care poate sta de vorbă despre acest vis.

Ie-liu sosește și se înclină cuviincios, după tipicul katai, cu mâinile încrucișate pe piept, vârâte în mâneci lungi, fără să dea vreun semn că-l surprinde ora chemării și fără vreo urmă de somn pe față.

Hanul povestește visul, concentrat, în toate amănuntele, Ie-liu ascultă cu luare aminte, și când

Hanul a isprăvit amândoi rămân tăcuți un timp, după care Hanul spune:

Ce crezi că poate să însemne visul ăsta, înțeleptule Ie-liu, de ce mă tulbură atât de cumplit, de ce îmi e atât de teamă să mă înfrunt pe mine însumi, de ce amorțesc și îmi pierd vlaga?

Ie-liu: Aș putea să întreb ceva, o, Hane: n-ai nici o îndoială în vis că cel care te înfruntă ești însuți, tu și nu altcineva care îți seamănă?

Hanul: Nu, nu mi se întâmplă niciodată, știu că sunt eu însumi de îndată ce mă văd ieșind în întimpinarea mea și tocmai asta mă înspăimântă și mă înțepenește, căci de-ar fi altul, care doar îmi seamănă, l-aș ataca fără preget și l-aș doborî.

Ie-liu: Asta ar putea însemna că nu te temi de nimeni în afară de tine însuți, doar tu însuți te poți amenința și înfrâna, doar tu însuți te poți întoarce asupra ta și birui.

Hanul: Dar care-i tâlcul, cum pot eu oare să mă întorc asupra mea, e cu putință să mă împart în două persoane diferite, care amândouă sunt eu și se războiesc una cu alta?

Ie-liu: Poate că ăsta e graiul visului, pentru a-ți spune că ești amenințat de șovăială, că două voințe dușmane încep să se frământe înlăuntrul tău, că faptele tale se scurg în două direcții diferite.

Hanul își trece palma peste fruntea îngândurată, dar nu spune nimic, și Ie-liu continuă:

Dar visul poate la fel de bine să mai aibă și altă tălmăcire: anume că simți apropiindu-se vremea când va trebui să lași puterea în alte mâini, și că te tot întrebi cum or să se petreacă lucrurile, ți-e teamă că puterea pe care

ai lăsat-o moștenire se va întoarce împotriva înfăptuirilor tale și le va spulbera.

Hanul se freacă din nou pe frunte îşi tace mai departe, iar Ie-liu își reia șirul:

Și încă, visul mai poate avea un dedesubt, și cu greu mă încumet să ți-l dezvălui, o, Hane, căci ar putea să însemne că te temi ca nu cumva să se

ivească cineva, undeva, care să fie în stare să se măsoare cu tine, care să-ți fie atât de asemănător, și deopotrivă în toate, încât să nu-l poți învinge.

Hanul stă și chibzuiește la cuvintele lui Ie-liu, tăcut și nemișcat, se scutură de parcă l-ar fi luat cu frig, se scutură și ridică privirea spre chinez, o privire lungă, scormonitoare, după care poruncește să i se aducă vin, golește un pocal, cere să i se pregătească bidiviul, încalecă și rătăcește de unul singur în toiul nopții.

Ie-liu, kataiul învățat, era un bărbat înalt și slăbănog, cu barba albă și rară care îi ajungea până la brâu; era acum om în vârstă, fără să pară a purta pecetea anilor, cu un glas cu timbru profund de bronz care nedumerea și părea că nu iese din el, ci din altcineva, și cu veșminte lungi până la călcâie, fără broderii, și mâneci largi care-i acopereau mâinile, după portul katai.

Demonstrațiile șamanilor îl lăsau cu totul nepăsător și nu-l mișcau cu nimic, căci puterea lui de a prezice și de a tălmăci diferite semne o întrecea cu mult pe a lor, și el cunoștea o sumedenie de lucruri de care ei erau neștiutori; nici faimoșii comandanți de oști și războinicii mongoli nu-l puteau privi de sus, iar în ce privește trufașele lor încercări de intimidare, de la care nu se dădeau în lături, Ie-liu le întâmpina cu o rece nepăsare.

Hanul asculta cu luare-aminte vorbele pe care Ie-liu avea a le spune și nu rămânea nepăsător la argumentația limpede a acestuia; astfel comandanții mongoli ar fi vrut să-l înduplece pe Han să-i lase să izgonească cea mai mare parte a populației din ținuturile katailor, pe care ar fi vrut să le transforme în pășuni pentru cirezi, dar Ie-liu se împotrivi și-i arătă Hanului, prin socoteli

chibzuite, cu cât mai mare ar fi fost câștigul dacă ar fi lăsat populația pe locul ei, ar fi supus-o la dări și s-ar fi folosit de produsele agricole.

Hanul se lăsa convins, căci avea putința de a-și lărgi judecata odată cu trecerea timpului, pe măsură ce cunoștințele sale despre lume se lărgeau, și îl însărcină pe Ie-liu să înființeze în Karakorum o organizație menită să se îngrijească de instituirea impozitului general, tocmind în slujba sa un număr sporit de dieci katai, uiguri și mahomedani.

Sfaturile lui Ie-liu slujeau, de asemenea, politica dusă de Han pentru a-și întinde și a-și întări imperiul, unde măsurile tactice mergeau mână-n mână cu cele de agresiune, și așa se face că un corp de armată, nu prea mare, având-l în frunte pe Djebe numit și Săgeată datorită iuțelii și destoiniciei sale, fu trimis să respingă niște năvălitori care încercau să pătrundă dinspre apus în Karakatai, cu acest prilej populațiile mahomedane fură câștigate de toleranța religioasă care domnea în imperiul mongol, căpeteniile năvălitorilor fură prinse și decapitate, după care domeniul Hanului ajunsese în cele din urmă să se întindă până la brâul munților Pamir și văile fluviului Sîr-Daria.

Puțin mai înainte de imperiul mongol al Hanului se ridicase înspre apus regatul Horezm, sub domnie turcească, care dintr-un sâmbure persan își întinsese puterea cuprinzând mare parte din Afganistan și nordul Indiei, Korasan și Transoxiania, pătrunzând spre miazănoapte până la lacul Aral și atingând la apus Marea

Caspică, amenințînd în același timp califatul Bagdadului și pretinzându-se cel mai de seamă bastion al Islamului.

Domnea în acea vreme peste horezmieni șahul Allaeddin-Mahomed, un bărbat trufaș și cam găunos, dornic de plăceri rafinate și desfătându-se într-o cultură pornită spre putreziciune, un

politician intrigant și perfid, dar totodată un războinic cutezător căruia îi plăcea să se numească „spada sângeroasă a Islamului”.

Numeroasele orașe ale regatului Horezm erau aproape toate așezări de oaze pe văile fluviilor, alimentate cu apă după metode savante, înfloritoare până la exces, lăcașe ale luxului, științei și artei: Samarkand, Buhara și Gurganj pe Amu-Daria, Otrar și land pe Sîr-Daria, Merv, Balkh, Nishapur și Herat în apropierea brațelor sudice ale fluviilor.

Hanul mongolilor a încercat la început să intre în relații bune și să încheie un legământ de pace cu regatul Horezm trimițând șanului un mesaj în care-i ura toate cele bune, îi spunea că-i recunoaște puterea și imperiul său întins, și în care îl numea, destul de ambiguu, fiul său cel mai iubit, încheind prin a-și enumera propriile sale cuceriri, forța sa militară și a-și face cunoscută dorința ca între cele două țări să domnească pacea.

Dar șahul, socotind că scrisoarea are un ton oarecum arogant și chiar jignitor, se angajă doar într-un pact formal și pândi prilejul să-l rupă; când hanul trimise spre Horezm o caravană cu încărcătură bogată, ea fu oprită și jefuită la Otrar, după care cei patru sute și cincizeci de însoțitori fură uciși.

De data asta Hanul trimise trei soli la șah, cu rugămintea ca răufăcătorii să fie pedepsiți, dar șahul refuză și-i arestă solii; Hanul se pregăti de îndată pentru război împotriva regatului Horezm, și căutând o justificare la Veșnicul Cer Albastru, găsi că voința acestuia se potrivea cu a sa: pe bolta cerească nu pot sta doi sori, spunea acesta, și nici doi stăpâni pe pământ!

Șahului din Horezm îi trimise acest scurt mesaj: „Tu ai ales războiul. Întâmplă-se acum ce e scris, și cum se va termina o știe doar Cerul și numai el”.

În al treilea an după întoarcerea din Katai, Hanul pornea acest nou război; în primăvară își adună toate forțele de luptă într-o vale din apusul deșertului Gobi, o armată mai mică fu trimisă înspre sud-vest pentru a răzbate prin trecătorile din munți, în timp ce grosul trupelor porni spre nord-vest peste Altai, înfruntând cele mai aspre neajunsuri naturale: mașinăriile de război fură demontate, bucățile separate fiind cărate pe spinările cămilelor și ale iacilor, oamenii înjghebau podețe de lemn peste malurile râpoase ale râurilor și peste prăpăstii, și croiau cărări prin hățișuri de pădure și strâmtori stâncoase care altminteri ar fi fost de nestrăbătut.

Vara îl prinse pe Han la izvoarele râului Irtîș, de unde se desfășura podișul până spre lacul Aral; avea cu el o oaste de cincizeci de mii de călăreți și zece mii de katai pricepuți la mașinăriile de asediu și gurile de foc, şi această oaste traversa acum stepa îndreptîndu-se de-a dreptul către Otrar, orașul puternic fortificat de pe malul fluviului Sîr-Daria, care fu asediat cu un corp de armată și căzu abia după șase luni, în timp ce grosul trupelor, sub comanda Hanului își continua înaintarea către Buhara și Samarkand.

Șahul din Horezm era nesigur și șovăielnic în hotărâri, nebizuindu-se deplin pe trupele sale pestrițe, pe care le ținea răspândite care-ncotro, în timp ce restul țării fu lăsat aproape fără apărare; șahul nu putea să-și dea bine seama în ce punct vor ataca mongolii și alerga de la o cetate la alta cuprins de neliniște, și în același timp, orbit de trufie, se lăsa amăgit de o periculoasă subapreciere a forței inamicilor.

Buhara și Samarkand cedară nemaipomenit de repede în fața atacurilor mongole, deși zidurile nu puteau fi cucerite, oricum ar fi fost asediate, cu mașinării ori șarje năprasnice de cavalerie; dar trupele, precum și populația acestor orașe, erau peste măsură de dezbinate în ce privește hotărârea

de a rezista, și loialitatea lor față de șah era departe de a fi deplină.

Garnizoanele turcești din Buhara se împrăștiară și astfel mongolii putură să ocupe orașul, uciseră sau alungară pe locuitori, pârjoliră și jefuiră. În timp ce la Samarkand asediații ieșiră din cetate și fură nimiciți până la unul, după care garnizoanele dinăuntru fură silite să se predea și orașul fu distrus.

La fel s-au petrecut lucrurile și cu celelalte orașe din Horezm, deși Hanul le făgădui că mm ic nu va fi distrus și viața locuitorilor va fi cruțată dacă aceștia se vor preda de bunăvoie și se vor supune puterii lui, căci aceasta era voința Cerului și orice împotrivire ar fi avut urmări cumplite; dar orașele cele trufașe, bizuindu-se pe forța lor, încercară să reziste, suportând câteva asedii de lungă durată, dar căzură unul după altul în fața mongolilor înverșunați, până ce nu mai rămase decât praf și pulbere.

Această împotrivire în fața voinței Cerului și a propriei sale puteri făcu din Han dușmanul de moarte al orașelor, îi stârni o ură neîmpăcată; el deveni un renumit distrugător de orașe, un cuceritor care își făcea un titlu de glorie din a zdrobi cetățile, a le nimici trufia nerușinată și a le spulbera mândria și fastul, a nu lăsa în urmă decât mormane de pietre și schelete, locuri pârjolite unde să crească doar iarba și lupii să poată urla din nou în voie.

Caravane nesfârșite cărau prada cea îmbelșugată înspre răsărit peste întinderi de deșert, sute de mii de prizonieri urmau același drum, urmând să devină sclavi sau să fie folosiți ca meseriași și experți în imperiul mongol care creștea fără contenire, dar palatele fură distruse, bibliotecile incendiate, grădinile pustiite, conductele de apă sparte, astfel încât nisipul pustiei năvăli în vârtejuri și le îngropă.

Hanului i se părea că găsește peste tot prea mulți oameni, cu mult mai mulți decât ar fi putut el să-și închipuie: oameni care se împotriveau crîncen sau fugeau înspăimântați, se predau cu tânguieli și văicăreli, îi ieșeau tot timpul în cale, dezordonați și nemernici, gloate pe care nu știa prea bine cum să le trateze, nu putea decât să-i pună pur și simplu în fața unei alegeri: ori să se supună fără crâcnire ori să moară; dar curând descoperi că cei morți erau mult mai de încredere decât cei care se supuseseră, morții însemnând pacea, liniștea și creșterea ierbii, pe când supraviețuitorii erau lacomi și înșelători, puși pe răzvrătire, stând în calea puterii lui, într-un fel sau altul.

Dar mânia Hanului se îndrepta mai cu seamă împotriva șahului Mahomed, care nesocotise pactul, se vădise trădător și vrednic de dispreț, cedase oraș după oraș în împotrivirea sa fără noimă și fără nădejde și, în ciuda mult lăudatului său curaj, fugise din loc în loc fără să ia parte la luptele de rezistență: o căpetenie nemernică și un inamic fără de virtute, care nu merita altceva decât să fie hăituit ca o fiară și nimicit.

Hanul trimise câţiva dintre cei mai destoinici căpitani care porniră cu trupe în urmărirea șahului, îl hăituiră de-a lungul și de-a latul propriului său regat, zdrobiră în calea lor orice încercare de împotrivire, până când șahul nu ajunse altceva decât un biet fugar cuprins de spaimă care se refugie pe o insulă din Marea Caspică, unde avu un sfârșit netrebnic, singur și în voia soartei.

Fiul cel vârstnic al șahului, Djelal-ed-Din, preluă puterea și se făcu curând cunoscut ca un comandant de prim rang; reîncepu lupta de rezistență cu forțe înnoite, dar trupele lui erau în continuare alcătuite din pâlcuri nesupuse și dezbinate, lupta lui nu făcea decât să prelungească și să încrânceneze războiul, astfel, încât orașele strălucitoare, Herat, Merv și Balkh, precum și

Bamijan, frumoasa așezare a budhiștilor, avură parte de aceeași soartă ca toate celelalte, și milioane de oameni pieriră într-un imens măcel.

In cursul primăverii oștile Hanului purceseră de-a lungul fluviului Amu-Daria, traversând un ținut de stepă către orașul Urgench; fâșii lungi de pământ musteau de apă ca niște smârcuri de pe urma revărsărilor, caii se înfundau până la burtă și înaintarea era înceată, berzele își luau zborul în calea lor clămpănind din pliscurile roșii, iar peștii se zvârcoleau agonic în ochiuri de apă secate ori zăceau morți în noroi și putrezeau cu miasme.

Urgench se afla ceva mai la apus de cursul fluviului, iar de jur împrejur colinele erau înroșite de parcă s-ar fi petrecut o mare vărsare de sânge, macii creșteau în covoare dese până la meterezele și fortificațiile orașului, zidurile erau din noroi uscat, cu armătură din trunchiuri de copaci, căci piatră nu se găsea în acel ținut, și tot din cauza asta oamenii Hanului n-aveau cum să întrebuințeze mașinile lor de asediu și nici buturugile de lemn muiate în apă nu puteau înlocui bolovanii; în schimb recurseră la aruncătoarele de foc pe care meșterii katai le perfecționaseră, și acum țevile scuipau jeturi de țiței aprins, căci țițeiul se găsea din belșug, țâșnea din pământ la tot pasul, ca niște izvoare de ulei negru, lipicios.

Urgench era orașul de obârșie al horezmienilor și cel mai puternic bastion dinspre nord-vest, și furia cu care se apără fu pe măsura atacurilor mongole, dar apa nu putea să stingă limbile de foc care izbucneau din ziduri și a cărui dogoare făcea să fiarbă chiar și pământul și îi împingea pe apărători îndărăt, pas cu pas, silindu-i să se lepede de scuturile aprinse, să se tăvălească în țărână pentru a înăbuși flăcările ce le cuprinseseră îmbrăcămintea și care le pârjoleau părul din cap, ori să se împleticească orbiți de arsură, mongolii pătrunseră în oraș pe unde le croise drum focul, și lupta continuă pe ulițele

înguste care nu îngăduiau trecerea călăreților, astfel că aceștia fură nevoiți să descalece și să lupte ea pedeștri, corp la corp, armă contra armă, o înaintare anevoioasă și îndelungată pentru oștenii Hanului: de-abia după mai multe zile de luptă necurmată apărătorii care mai rămăseseră se dădură prinși, iar orașul ocupat putea fi lăsat acum pradă flăcărilor care aveau să-l purifice, dar domnitorul împreună cu căpeteniile de oaste izbutiseră să fugă, lucru care îl mânie grozav pe Han, căci nu era vorba nici mai mult nici mai puțin decât de Djelal-ed-Din, fiul și urmașul răposatului șah, un bărbat mai destoinic și mai plin de virtute decât tătâne-său și tocmai de aceea mai primejdios; Hanul se abținu totuși să pornească în urmărirea acestuia și suspendă campania până la sfârșitul verii, dar cum suferea, deopotrivă cu mongolii lui, de arșița acestor stepe joase, își făcu drum către regiunile mai înalte, unde Amu-Daria se desfăcea în două albii, și acolo Hanul dădu poruncă să se țină o mare vânătoare; în timp ce hergheliile de cai fură lăsate slobode pe pășuni, războinicii aveau să se îndeletnicească cu altceva decât luptele, fără totuși să cadă pradă leneviei și huzurului.

Fură trimise echipe de călăreți pentru a alege terenul de vânătoare, cu un gurtai, sau punct terminus, la o distanță de zece leghe; vânătoarea era o manevră uriașă în care trupele-și păstrau ordinea și aranjamentul, se dispuneau în formă de semilună și așezau tabere după cum se ivea prilejul, până când ordinul de vânătoare al Hanului răsuna peste întreg ținutul cu semnale lungi de goarnă, și atunci șirurile duble de călăreți se urneau, urmate de răpăitul tobelor purtate de cai și de puzderie de țimbale pentru ca răpăitul asurzitor și sunetele ascuțite să alunge toate fiarele din ascunzișuri și vizuini; rândurile de călăreți înaintau într-o formație păstrată cu mare grijă, nici o fiară nu se putea strecura printre ei, dar folosirea

armelor nu era îngăduită, după cum nici uciderea vreunui animal, fiarele trebuind doar împinse înainte, respinse cu cozi de sulițe și scuturi, nefiind îngăduit să fie lovite cu armele nici chiar dacă era în joc viața unui războinic, căci ar fi însemnat o încălcare a legilor severe de vânătoare și o mare josnicie, terenul se parcurgea anevoie, căci era plin de hățișuri dese, povârnișuri și stânci, pâraie reci care se rostogoleau printre bolovani sau albii secate cu rădăcini de copac țâșnind din țărână și gropi înșelătoare; nu rareori vreun animal speriat sau înfuriat se repezea să rupă lanțul de călăreți, un urs fioros sau un lup cu blana zbârlită, un mistreț cu colți amenințători, o panteră care mârâie printre colții dezveliți, iar ce le abătea și le respingea nu erau atât loviturile cât strigătele sălbatice, răpăitul tobelor și chiuitul țimbalelor, astfel încât urechile fiarelor se strângeau cu groază și spaimă la auzul acelor sunete, un zid al vacarmului pe care nu puteau să-l spargă, când bezna nopții curma vânătoarea, războinicii ridicau tabere, aprindeau focuri din loc în loc, la o aruncătură de piatră unele de altele, străjile se învârteau tot timpul printre focuri, oamenii dormeau cu rândul și se schimbau între ei la intervale bine stabilite; se așternea liniștea și animalele pătrundeau atât de aproape pe cât le îngăduia spaima de foc, și în timp ce ochii le scânteiau ca jeraticul în beznă, se mișcau neliniștite, răcneau și mârâiau, și așa continua vânătoarea zi și noapte cât era vara de lungă, timp de patru luni, vreme în care rândurile de călăreți înaintau încet dar neabătut și se strângeau din ce în ce mai mult, într-o mișcare de împresurare care trebuia să formeze un cerc strângându-se către punctul fix, în centru; fiarele se îngrămădeau din toate părțile și fuga devenea din ce în ce mai grea, și simțind încercuirea, primejdia care se apropia fără încetare, ele se hăituiau și se ucideau unele pe altele când foamea devenea prea chinuitoare; pierduseră

de-a binelea orice teamă unele față de altele, cerbii și rozătoarele se agitau printre tigri și leoparzi, lupii și iepurii se strecurau laolaltă, printre hățișuri, mirosul străin de om le atingea tot timpul nările, și le stârnea o adâncă neliniște, strigătele și larma oamenilor le hrăneau teama.

Rândurile hăitașilor se strângeau, se dublau, cu neputință de străbătut acum, fiarele se învârteau năuce de colo-colo, simțindu-se de pe acum în captivitate, își așteptau soarta, dar încă nesupuse, pregătite pentru o ultimă luptă, care avea să însemne moartea sau libertatea.

În cele din urmă se ajungea la gurtai, încercuirea se închidea, împinsă până la limită, războinicii făceau popas și așteptau semnalul Hanului, care călărise printre ei de colo-colo, tot timpul hăituirii, urmărind manevrele comandanților sau oștenilor de la depărtare sau din imediata apropiere; adesea apărea prin surprindere, observa totul, reținea totul, mut și grav, fără să intervină cu nimic,

Hanul era acela care dirija ultima etapă, punctul culminant al vânătorii, după cum cerea datina; trecea în galop pe lângă toți ceilalți și se avânta de unul singur printre fiare, cu paloșul și arcul la îndemână, căutând cele mai fioroase animale: un urs care se ridica pe labele de dinapoi și își dezgolea dinții, un tigru care se ghemuia pregătindu-și saltul, un mistreț, un vier zdravăn care îl întâmpina cu un atac; Hanul își încorda arcul și slobozea săgețile pe rând, ochind fiară după fiară, doborându-le sau rănindu-le, urmărindu-le pe cele vătămate care încercau să scape, ajungându-le și izbindu-le cu sabia.

După ce își arăta cu prisosință curajul și destoinicia, Hanul se retrăgea și lăsa în seama celorlalți să purceadă mai departe cu uciderea animalelor; își alegea un loc mai înalt în vecinătate, rămânând mai departe călare, urmărind de acolo ce se petrecea, cum războinicii se

năpusteau și doborau din calea lor toate animalele cu săgeți, sulițe, lovituri de paloș, în timp ce răcnetele și mugetele fiarelor se amestecau cu strigătele scurte ale oamenilor, iar tobele și țimbalele amuțiseră,

animalele mai furioase se repezeau la atac și-i trânteau pe vânători la pământ, se rostogoleau cu ei într-o cruntă luptă corp la corp; oamenii nu-și veneau în ajutor unul altuia, așa cum fac războinicii în luptele adevărate, căci asta ar fi însemnat o jignire adusă celui aflat în primejdie, și onoarea-i cerea să se descurce singur în înfruntarea cu fiarele, chiar dacă lupta se termina cu rănirea, vătămarea sau chiar moartea lui.

De-abia când ziua se apropia de sfârșit și cea mai mare parte dintre animale fuseseră ucise, de-abia atunci sosea timpul ca vreo câţiva dintre tinerii nepoți să se îndrepte către Han cu rugămintea de a lăsa în libertate fiarele ce mai rămăseseră în viață, ca o răsplată pentru lupta lor vitejească; Hanul își dădea încuviințarea și se ordona atunci încetarea vânătorii, cu semnale prelungi de trâmbiță, în timp ce prada se aduna, era încărcată pe cai și adusă în tabără.

Apoi se adunau cu toții în jurul Hanului, care stătea în cortul lui deschis și le împărtășea impresiile lui despre vânătoare, mustra greșelile, reproșa lipsurile și rostea vorbe de apreciere pentru anumite fapte deosebit de curajoase sau îndemânatice, declarând în cele din urmă că petrecerile vânătorii se sfârșiseră, arșița verii se domolise și că trebuiau să reînceapă războaiele adevărate, căci fiul șahului trebuia hăituit și prins, după cum trebuiau zdrobite și ultimele rămășițe de împotrivire în regatul Horezm, războinicii se simțeau din cale-afară de aţâțați de perspectiva unor noi războaie și izbânzi cu belșug de jaf și tot soiul de prăzi, vânătoarea aceea lungă nu-i ostenise, ci dimpotrivă, îi întărise și hergheliile de cai odihniți, bine hrăniți, stăteau în așteptare.

Au ajuns la urechile Hanului zvonuri despre un bătrân katai înțelept, care viețuiește prin munții Ala-shan, la hotarul regatului Hsia, un sihastru care se adăpostește într-o peșteră, unde cu greu răzbește picior de om, și nu dorește să aibă de-a face cu lumea din afară; se crede despre el că ar fi fără de moarte, și se mai spune că ar propovădui o anumită învățătură după care puterea e neputință și neputința e adevărata putere.

Pesemne că mai curând acele gânduri despre putere decât povestea cu nemurirea îi stârnesc Hanului curiozitatea și interesul, căci cheamă o căpetenie, comandant peste o mie de războinici, și-i poruncește să i-l aducă în Karakorum pe kataiul cel înțelept, și va răspunde cu viața pentru transportarea bătrânului la curtea Hanului, și pentru orice i s-ar întâmpla pe drum, călătoria netrebuind să-l obosească și nici să-i pricinuiască vreo supărare.

Căpetenia pleacă cu cei o mie de războinici ai săi, străbat călări deșertul dinspre miazăzi și ajung la poalele lanțului de munți Ala-shan, găsesc lesne o călăuză către bârlogul vestitului înțelept, dar sunt nevoiți să se oprească în fața unui perete povârnit; acolo sus, pe o terasă săpată în stâncă își duce bătrânul zilele, în peștera lui, de unde nu coboară niciodată, și cei care vor să-l vadă trebuie să se cațere pe povârnișul muntelui, punându-și viața în mare primejdie.

Dar această coastă muntoasă nu e totuși o piedică din cale-afară de anevoioasă pentru oamenii Hanului, din care un grup de zece începe de îndată urcușul, în timp ce restul trupei rămâne jos, în așteptare; ascensiunea e mai grea decât s-au așteptat și trebuie să facă ocoluri, care le încetinesc

urcușul, terasa stâncoasă din vârf vădindu-se foarte îngustă și primejdioasă.

Moșneagul șade în gura peșterii, cu fața îndreptată în sus și cu ochii închiși, părând să nu fi observat sosirea oaspeților, sau pur și simplu nelăsându-se stânjenit de aceștia, care au rămas locului, tăcuți, și-l privesc, în timp ce bătrânul stă neclintit.

Atunci căpetenia se îndreaptă spre moșneag și-i spune: Te salutăm din partea Marelui Han, căruia i-au ajuns vești despre înțelepciunea ta și dorește să te vadă!

Moșneagul nu se mișcă și nici nu deschide ochii, și se scurge o bună bucată de vreme până ce dă un răspuns, și atunci spune cu glas blând și coborât: Faima Marelui Han, la rându-i, a ajuns chiar până aici, la mine, dar nu am nimic să-i spun și nu doresc să-l văd.

Oamenii Hanului sunt uluiți de un asemenea răspuns, dar se stăpânesc, și căpitanul spune: Puterea Hanului e atât de mare, incit nimeni nu-i poate refuza ceva, și dorința lui e ca tu să vii cu noi în orașul său, Karakorum, și să-i împărtășești din înțelepciunea ta.

Răspunde atunci bătrânul. Puterea nu-i altceva decât neputință, nimeni nu mă poate sili la nimic, căci pentru mine nu există moarte, dar învățătura mea îmi spune să nu mă împotrivesc la nimic, căci împotrivirea e zadarnică și nimicitoare; cu toate astea aș fi nespus de bucuros să nu mă supun dorinței Hanului, căci n-am părăsit această peșteră de când am venit aici, cu mult timp în urmă, și aici vreau să rămân până mă voi risipi în Marele Tot.

Căpetenia spune că voința Hanului e unica lege a lumii și ei au poruncă să-l ducă pe bătrân în Karakorum, dar pricepe că moșneagul nu poate coborî povârnișul și nici vorbă să călărească alături de ei prin pustie.

Stă și chibzuiește dacă îl pot căra jos coborând coasta muntelui cu el, dar socotește că riscul e prea mare, așa că își înnădesc frânghiile, îl înfășoară pe moșneag în niște veșminte și îl leagă fedeleș, fără ca acesta să facă cel mai mic gest de împotrivire și nici măcar să deschidă ochii, după care funia e lăsată în jos cu grijă, de-a lungul peretelui abrupt și apoi coboară și ei.

Moșneagul nu poate să călărească, n-a stat niciodată pe cal, și trebuie să i se înjghebeze o litieră, una din acelea în care sunt purtați de obicei kataii de vază; litiera e prinsă și fixată strâns între doi cai, escortați de patru călăreți, câte doi de fiecare parte, și bătrânul e urcat în ea, se înfundă între pernele de mătase de sub baldachin și când se trag perdelele, pentru a-l feri de soare și praf, bătrânul încă nu a deschis ochii.

Și astfel se așterne la drum întreaga trupă, făcând calea întoarsă prin pustie, căpetenia având grijă în primul rând să aleagă cel mai prielnic drum cu putință și călătoria să nu fie nici prea iute și nici prea înceată, dat fiind șubrezenia moșneagului, pe de o parte, și răbdarea Hanului, pe de altă parte.

Căpetenia se uită mereu în litieră, îl tot întreabă pe bătrân dacă are vreo dorință, dar acesta răspunde doar cu o ușoară mișcare a capului că nu vrea nimic, nu deschide ochii, e slab și costeliv, atât de uscat încât arșița nu-i poate stoarce nici măcar o picătură de sudoare, și nu înghite nimic altceva decât puțină apă și orez.

Dar puterea lui de rezistență se dovedește a fi neașteptat de mare; nu se plânge nicidecum de călătorie și nici nu pare din cale-afară de ostenit, nu-l istovește nici arșița pustiei, nici zguduiturile litierei, deși căpetenia se teme tot timpul ca nu cumva bătrânul să fi murit, lăsând în litieră doar trupul său uscat, căci prea nu se mișcă și nici nu deschide ochii, și tot caută să-i vorbească,

liniștindu-se doar când îl aude pe bătrân răspunzând.

In cele din urmă nu se poate stăpâni să nu-l întrebe pe bătrân ce anume vede, dacă nu deschide ochii deloc, și răspunsul îl primește în același chip molcom: Eu văd tot ce-mi trebuie fără să deschid ochii, lucrurile vizibile nu fac decât să tulbure și să amăgească cugetul.

Căpetenia simte din ce în ce mai tare un fel de teamă în fața acestui om atât de straniu, căci din toată slăbiciunea acestuia se desprinde o anume forță, o forță aidoma unor raze secrete, care nu au nimic de-a face cu vreo putere trupească, o blândețe ce pare mai densă și mai de nepătruns decât un zid.

Deși n-a avut de întâmpinat nici cea mai mică împotrivire căpetenia își dă seama că această misiune a lui e cea mai grea pe care a avut-o de îndeplinit vreodată, se teme ca nu cumva, cine știe cum, bătrânul să dispară înainte de a ajunge la Karakorum, fără urmă, ca o adiere de vânt, lăsând mărturie doar trupul său bătrân, fără sens și fără viață, uscat și ușor, ca un mănunchi de vreascuri.

Și dacă se întâmplă ceva cu bătrânul, atunci lui nu-i rămâne decât să moară sau să dispară, căci propria lui soartă e pecetluită.

Hanul arde de nerăbdare să dea ochii cu înțeleptul katai, de îndată ce e înștiințat de sosirea acestuia, dar se stăpânește și îl lasă mai întîi să se odihnească nestingherit o zi și o noapte pentru a alunga osteneala călătoriei, după care bătrânul e înfățișat domnitorului în iurta sa și poftit să se așeze într-un scaun de argint, chiar lângă Marele Han.

Bătrânul katai nu pare să fi deschis ochii nici chiar acum, dar vede totuși, înclină ușor din cap, în semn că a luat cunoștință de prezența Hanului, care la rândul său privește printre pleoapele de-abia deschise, din fundul orbitelor adânci, și în

felul acesta se cercetează, iau seama unul de altul, vreme de o clipă, în tăcere.

Și grăiește Hanul astfel: Iți mulțumesc că ai venit atâta cale până aici, și nădăjduiesc că această călătorie nu va fi fost mult prea anevoioasă și nu-ți va fi pricinuit nici un neajuns, căci faima neîntrecutei tale înțelepciuni mi-a ajuns la urechi și am vrut să te văd.

Bătrânul: Dorința ta nu mi-a îngăduit nici o alegere, căci învățătura mea mă povățuiește să nu mă împotrivesc niciodată la nimic, dar eu de la bun început

i-am lămurit pe oamenii tăi că n-am nimic a-ți spune.

Hanul: In asta stă înțelepciunea ta, să nu te împotrivești la nimic și să nu ai nimic a spune?

Bătrânul: Iată că m-ai înțeles bine, o, Hane, căci împotrivirea duce numai la vrajbă și gâlceavă, și de aici nu iese nimic bun, dar cel care nu arată împotrivire mai lesne îl dovedește pe acela căruia îi cedează, în timp ce potrivnicul își pierde puterea tocmai prin șubrezenia îndârjirii.

Și eu n-am a-ți spune nimic, pentru că nici un gând nu se poate împărtăși de la un om la altul, căci cel căruia îi vorbești preia spusele tale după propria lui știință și propriul său cuget, deci întotdeauna răstălmăcește, și oare de ce să vorbești dacă ești răstălmăcit?

Hanul: Cuvintele tale par pline de ascuțime, dar tare aș vrea să pot pricepe gândurile care se ascund în spatele lor, și de aceea te-aș ruga să-mi răspunzi la câteva întrebări, și poate mai întîi să-mi spui chiar care ți-e numele?

Bătrânul: Eu nu am nume, pentru că nu am nevoie de vreunul, după cum tu însuți, o, Hane, nu te folosești de numele tău și, în ce mă privește, eu mi-am uitat demult numele pe care-l voi fi avut cândva, dar e mai mult decât de ajuns dacă mi se spune „Bătrânul înțelept”, pentru că nu știu bine dacă mă pot numi bătrân, după cum știu prea bine

că nu sunt înțelept, și de aici am făcut primul pas pe drumul cugetării.

Hanul: învățătura ta pare să însemne dezicerea de totul, și e totodată o învățătură pe care nu pari a te strădui s-o proclami, dar oare nu e ăsta un fel de a te dezice chiar de propria ta învățătură?

Moșneagul: Aceasta e tao, învățătura care se proclamă cel mai bine prin a nu încerca să o proclami, căci tao nu se poate defini decât printr-o comparație, dar chiar și atunci imperfectă: tao nu e nici efort de a fi, nici mod de a fi, căci efortul exclude dobândirea și nimeni nu poate poseda tao fără să piardă tao.

Hanul: Mai departe, spune mai departe!

Bătrânul: Tao este deci contrariul a tot ce e definit, tao anulează, nivelează, e o forță ce nu mai poate fi folosită la nimic, o putere ce se vădește de-abia în absența puterii.

Tao se poate asemui cel mai bine cu apa: nu urcă niciodată, ci cată întotdeauna în jos, către locul cel mai adânc cu putință, pentru a-și găsi odihna, inacțiunea, adevărata existență care seamănă cu anularea de sine: apa nu opune nici o rezistență, se dă la o parte doar spre a învălui și a umple, poate fi risipită în cele mai mici picături fără a înceta să fie ea însăși, neschimbată, se adună mereu din nou, întotdeauna o parte din același întreg indestructibil.

Hanul: Dar apa are și ea o rezistență, susține bărci mari cât o casă, poate să sfărâme stăvilare puternice și să năvălească cu o furie nimicitoare: se mai potrivește asta cu ceea ce numești tao?

Bătrânul: Nu, tao nu opune nici o rezistență, nu sfărâmă nimic, apa a fost doar o comparație, care se apropie mult de tao, dar nu poate fi nicidecum identică cu tao.

Hanul: S-ar părea că învățătura ta declară puterea drept neputincioasă și neputința drept adevărata putere, oare eu ce să înțeleg din asta?

Bătrânul: Eu nu declar așa ceva, pentru că eu nu declar nimic, dar cugetul meu îmi spune că lucrurile stau așa; puterea e neputință dacă e pusă în fața zădărniciei, căci dacă nu mă poate priva de nimic, dacă nu stăpânesc nimic și nu sunt legat de nimic, atunci prin ce se poate vădi puterea?

Hanul: Puterea îți poate răpi libertatea și te poate închide în hruba unei temnițe!

Bătrânul: Nu există nici libertate, nici închisoare pentru cel căruia amândouă îi sunt indiferente.

Hanul: Puterea îți poate răpi ochii, astfel incit să nu mai poți vedea!

Bătrânul: Dar asta nu se poate întâmpla atâta timp cât nu depind de ochii mei și fără ei văd mai limpede.

Hanul: Puterea te poate lipsi de mâncare și băutură, astfel încât să mori de foame și de sete!

Bătrânul: Dar dacă pentru mine nu există moarte, atunci nu mi se poate răpi nici viața.

Hanul: Ar însemna deci că ești nemuritor, și nu ți se poate pune capăt vieții nici chiar dacă ți se taie capul și ți se ciopârțește trupul.

Bătrânul: Pentru mine nu mai există nici o deosebire între viață și moarte, pătrunderea mea în tao a anulat această deosebire.

Hanul: Vrei să spui că nu poți muri prin simpla distrugere a trupului, sau că ai continua să trăiești, într-un fel anume, chiar și după moarte?

Bătrânul: Nu e nici o deosebire, e numai o idee greșită pe care tao o străpunge și o risipește ca pe o ceață, și de aceea puterea e neputincioasă și neputința e adevărată putere.

Hanul: S-ar putea să am poftă să încerc acest tao pe pielea ta și să văd dacă totuși nu găsești vreo deosebire între viață și moarte!

Și în aceeași clipă Hanul își trage paloșul cel scurt și îndreaptă lama ascuțită spre gâtul bătrânului katai, apasă tăișul de pielea zbârcită, de parcă e gata să lovească, dar bătrânul nici măcar

nu clipește din ochi, pare să ignore cu totul amenințarea morții.

Hanul rămâne cu paloșul în aceeași poziție, îndreptat către beregata moșneagului, până când mâna îi e cuprinsă de un tremur ușor și atunci retrage arma, o vâră în teacă, convins c-ar fi putut să-l ucidă pe înțelept fără ca acesta să ridice măcar pleoapele.

Convorbirea între Han și bătrânul katai continuă în altă zi, când stau împreună în iurta domnitorului.

Hanul: Ai dreptate, căci dacă toți ar fi la fel de nepăsători în fața morții, nu ar exista putere; așadar, teama oamenilor de moarte face cu putință puterea și ține în picioare regatele: oare atunci înseamnă că teama e bună și curajul e rău?

Bătrânul: Curajul, întocmai ca teama, e o formă a fricii, răsfrântă asupra celorlalți, dar curajul și teama nu sunt în sine nici bune nici rele, ci numai în relația dintre ele pot fi bune sau rele, și dacă una n-ar exista, n-ar exista nici cealaltă, și lumea ar fi mai bună.

Hanul: Dacă moartea nu înseamnă nimic, atunci nici a ucide nu înseamnă nimic; eu am ucis oameni mai mulți decât oricare altul în această lume, și atunci asta nu înseamnă nimic și oare nu mi se socotește nici în bine nici în rău?

Bătrânul: A ucide e o dovadă de teamă, de lipsă a adevăratului curaj, căci cel care nu se teme de nimic nu are nevoie să bage frica în alții și acela nu ucide, și curajul său e de așa fel încât îi lasă pe toți să trăiască, și el câștigă prin aceea că e golul pe care ceilalți îl umplu, e însăși lipsa de acțiune care împinge pe ceilalți la fapte.

Cerul nu-i vrea nimănui binele, Cerul e nepăsător și n-are nici o voință, el privește toate ființele ca pe niște câini de paie; ceea ce există într-adevăr, există veșnic și nu e cu putință să nu se desăvârșească, Cerul e doar un gol nesfârșit și nu un munte care încearcă zadarnic să umple golul.

Calea cerului este aceea de a nivela, a uniformiza, a înlătura prisosul și a umple lipsa, a cuceri ținutul înalt prin absorbirea în adâncimile sale, a zămisli marele prin mic, a produce efect fără a avea efect, întocmai ca roata care doar se învârtește, în timp ce carul e acela care înaintează.

Hanul: Dar ceea ce îngăduie Cerul nu e din voința sa, și ceea ce se întâmplă e oare altceva decât realitatea?

Bătrânul: Cerul e răbdător și așteaptă, și ceea ce se întâmplă se vădește mereu a fi altceva decât ceea ce pare să se întâmple, ceea ce apare ca real se închide în ireal și se prăbușește, realitatea e ceea ce nu este, existența nu se poate deosebi de devenire.

Hanul: S-ar părea că vrei să dai a înțelege că străduința e o eroare, că fiecare act cuprinde în sine propriul eșec, fiecare acțiune propria reacție care o anulează.

Bătrânul: O, Hane, înțeleptul înfăptuiește fără să vrea și fără să năzuiască la ceva, el nu acționează pentru a dobândi și a realiza, ci pentru a goli și a face loc, el nu stăpânește, nu posedă, el se retrage și se abține, și acesta e întreg sensul său.

Hanul: Dar ce ai vrea tu să facă un stăpânitor: să renunțe și să cedeze, fără să-și exercite puterea, să nu păstreze o anume rânduială, să nu-și respingă vrăjmașii, ci pur și simplu să lase totul să se destrame și să se scurgă ca apa, să se fărâmițeze și să se distrugă sau să cadă în mâna cuceritorilor și a imperiilor străine?

Bătrânul: Domnitorul trebuie să lase să stăpânească legile ascunse ale întâmplării și să nu le silească a ieși din starea lor de echilibru, el trebuie să se bizuie pe ele în jocul tainic al puterilor și să le lase putința de a se vădi, de a se rosti; măreția sa va sta în a se da la o parte și a lăsa totul să se rânduiască de la sine, el va stăpâni prin a nu stăpâni, și mai mult de atât n-am ce să-ți răspund, o Hane!

Hanul: Bănuiesc ținta vorbelor tale, înțeleptule, dar nu pot să-mi dau seama care ar fi urmările dacă aș face după cum spui tu, dar cu toate astea încep să pricep ce înseamnă echilibrul, toate lucrurile se alcătuiesc într-o cumpănă care e greu de atins și încă și mai greu de păstrat.

Nu mă tem de moarte, mi-e frică de ea la fel de puțin ca și ție, chiar dacă în alt fel, și m-am folosit de teama de moarte a altora, clădindu-mi pe această teamă imperiul și puterea; dar oare nu va exista frică de moarte atâta timp cât va exista și dorință de viață, astfel încât însăși voința de a trăi va continua să-mi susțină imperiul și puterea?

Bătrânul: Voința de a trăi și teama de moarte sunt același lucru, cel care nu se eliberează de voința de a trăi nu se poate elibera nici de frica de moarte, înțelepciunea începe prin a înțelege că viața, în esența ei profundă, nu se deosebește de moarte, că amândouă sunt cuprinse în același întreg, fiind două drumuri în același întreg care e tao, cel de necuprins, cel care veșnic ne scapă.

Hanul: Și se mai aude despre tine, înțeleptule, că nu poți muri și că ți-e dat să viețuiești veșnic, și poate că acolo se ascunde taina ta, poate de aceea nu te temi de moarte și o socotești una și aceeași cu viața.

Bătrânul: O, nu, Hane, trăiesc de atâta vreme de parcă nici n-aș trăi, sunt atât de mort în această viață, atât de mort pe cât e cu putință, și de aceea întârzie moartea, dar va sosi în cele din urmă, când hotarul dintre viață și moarte se va fi spulberat cu totul, și nu-mi voi da seama nici eu atunci când se va întâmpla. Dar acest trup, pe care-l locuiesc acum, va fi găsit gol și părăsit, întocmai ca gogoașa din care s-a desprins fluturele de mătase.

Hanul: în ce mă privește, eu nu mă agăț în continuare de viață doar pentru mine, ci din grijă pentru imperiu și cu gândul la urmașii mei: dacă aș mai putea câștiga încă un număr de ani, aș fi în stare să-i îngenunchez pe dușmanii care au mai

rămas, și să instaurez cea mai minunată stare de echilibru cu putință.

Bătrânul: Pe dușmani nu vei ajunge niciodată să-i învingi de tot, niciodată nu se va putea crea o stare de echilibru care să dăinuie: de aceea nici tu nu vei ajunge să poți trăi îndeajuns de mult, chiar dacă ți-ar sta în putință să dobândești mereu altă tinerețe.

Hanul: Știi cumva vreun mijloc de a reîmprospăta viața, oare aceasta este la urma urmei taina ta cea adâncă?

Bătrânul: O, nu, Hane, eu nu stăpânesc nici o taină, de nici un fel, ci la mine totul e fățiș, dezvăluit, după cum vezi; eu nu am nimic a-ți spune, eu nu sunt nimic, de aceea mi-e la fel de ușor să mor sau să trăiesc.

Hanul: Eu am ajuns departe pe drumul meu, tu ai ajuns încă mai departe pe al tău, noi nu putem merge pe același drum, nu avem a ne spune nimic unul altuia, și așa am risipit de ajuns de multe vorbe; acum te voi răsplăti că ai venit la mine, dacă vrei să primești vreo răsplată, și poți rămâne aici dacă dorești, sau te poți întoarce în munții tăi, întocmai precum ai venit.

Bătrânul: Eu am urmat îndemnul lui tău și nu m-am împotrivit voinței tale, o Hane, totul a fost așa cum am prevăzut și dorința ta îndeplinită s-a scurs în neant: mă întorc așa cum am venit, nu am nevoie de nimic și nu doresc nimic, și doar un singur lucru mi-a lipsit aici: prăpastia din fața peșterii mele, care-mi amintește de adâncime, de căderea care îl așteaptă pe cel care nu trăiește îndeajuns de jos.

Cei doi înclină ușor din cap și bătrânul înțelept katai se depărtează.

La poalele munților înalți vara era înăbușitoare, căldura apăsa ca o povară, o povară pentru toți, capetele cailor atârnau moi, oamenii erau veșnic însetați, beau apă peste măsură și asudau cumplit și asta îi vlăguia repede, îi făcea nevolnici, păsări mari și negre atârnau deasupra lor în văzduh, agățate de parcă ar fi atârnat în copaci, și se roteau în așteptarea morților, din toate părțile se ridicau miasme, până și focurile erau urât mirositoare, nimic nu curăța cum trebuie, nici focul nici apa.

Scorpioni cu acele ridicate se iveau de după pietre, șerpii dispăreau ca niște bice negre sau săreau să atace, așa că trebuiau zdrobiți cu sabia, scheletele de animale și de oameni zăceau adesea atât de înghesuite încât copitele calului trebuiau să calce peste ele, cranii și încheieturi de oase trosneau sub potcoave ca niște crengi uscate, oameni slabi ca niște schelete fugeau din drum cât îi țineau picioarele și se ascundeau pe unde puteau, câteodată cu capul îngropat într-un tufiș pitic sau ghemuiți îndărătul unul bolovan mai mic, nu rareori zdrențele de pe ei le cădeau în fugă, dar ei alergau mai departe, aproape despuiați, și părul le era îmbâcsit de colb, la fel de cenușiu ca și pielea, praful zăcea pretutindeni, gros ca un strat de zăpadă moale, obositor la mers, se stârnea la orice mișcare și zăbovea mult în aer până să se așeze din nou, nu ajungea să ții buzele strânse, gura închisă, praful pătrundea oricum, și mai jos, în plămâni, se simțea cum gâdilă pieptul pe dinăuntru, ca niște scame și adesea praful îi împiedica pe oameni să vadă deslușit și asta îi scotea din sărite, trebuiau să se cațere pe stânci pentru a putea vedea în față, de jur împrejur, pentru a ști unde se găsesc.

Orașe care de-abia se supuseseră se răzvrăteau acum din nou, norodul părea orbit și cuprins de o furie smintită, pentru a le ține piept trebuia întețit măcelul, leșurile ardeau greu, stăruia peste tot o duhoare grețoasă de sânge, trebuiau

stârpiți chiar copiii spre a se curma din vreme sămânța răzbunării, chiar și vitele puteau fi potrivnice și dușmănoase și atunci trebuiau ucise și ele, pădurile se răreau din ce în ce mai mult, până rămaseră doar arbori răzleți, ca semne de hotar și surse de umbră.

Pielea oamenilor se înnegrise de parcă i-ar fi pârjolit soarele din moși-strămoși, părul li se înăsprise ca firul din coada calului și dacă își dădeau cu unsoare căpătau un luciu brun-albăstriu, ochii erau cumplit de mari și ieșiți din orbite, moi ca niște fructe fără sâmbure, negri cu reflexe roșietice sau cafenii ca de câine, bărbații se împuținaseră la trup, firavi ca niște băiețandri sfrijiți sau ca muierile, femeile își înfășurau strâns coapsele cu fâșii de pânză și apoi mergeau legănându-se din șolduri, părând astfel atrăgătoare și tocmai de aceea respingătoare, se scăldau cu toții în apa aceea cenușie de atâta murdărie și unsoare, își cufundau capul în apă și după ce luau o gură din ea, o scuipau.

Djelal-ed-Din, principele din Horezm, își adunase din nou oaste, dar evita lupta și nu mai rămânea decât să fie urmărit până-n pânzele albe, înspre răsărit; în afară de călărime mai avea și cămile și chiar și elefanți, cai prăbușiți puteau fi întâlniți deseori, dar stârvuri de cămile niciodată, în schimb din când în când câte un elefant cu gâtlejul retezat și trupul neatins, lucru de neînțeles, firește, din ce în ce mai mult se vădea că trupele șahului se dondăneau între ele, se încăierau, căci în urma lor rămâneau morți, mici pâlcuri veneau să se alăture oștirii Hanului, dezertorii erau primiți și încorporați, până la lăsarea nopții, când li se tăia beregata în timp ce dormeau.

Dar nu toate leșurile întâlnite în cale purtau urma loviturii de armă, multe erau umflate, pline de pecinginile negre ale molimei, boala se întindea și printre oamenii Hanului, începeau deodată să verse sau cădeau din șa și se prăvăleau la pământ,

se zvârcoleau în dureri în duhoarea propriilor excremente și erau părăsiți, lăsați în voia soartei până mureau, iar cei care își veneau în fire se urneau din nou și ajungeau trupele din urmă, mai devreme sau mai târziu, când puteau.

Era un pământ ticălos, totul era înșelător și neprielnic, un pământ greu de stăpânit și nici măcar nu merita osteneala, și chiar regatele erau respingătoare, cu strălucirea aceea vicleană de pietre prețioase și metale scumpe, cu palatele lor de piatră roșiatică, părând plămădite din nisip încleiat cu sânge, oamenii zăceau pe pământ și nu se deosebeau de morți, copii despuiați călăreau pe spinări de bivoli mânjiți de sus până jos cu noroi și se mișcau alene, nu se speriau de nimic, și tot bivolii trăgeau șarete mici, deschise, cu discuri de lemn în chip de roți, scârțâind jalnic de uscăciune, pe malurile râurilor se ridicau mormane de bălegar, ceea ce nu-i împiedica pe localnici să se scalde și să-și umple donițele chiar acolo, pe loc, și mare nevoie ar fi fost de niște legi aspre cu privire la folosirea apei.

În cele din urmă șahul fu nevoit să primească lupta, când fu ajuns în fața unui fluviu care se chema Indus, după numele țării, curgând printre maluri înalte și stâncoase, cu vârtejuri și spume, un râu surprinzător de răcoros pe acest tărâm înăbușitor, care venea de departe, dinspre meleaguri cu munți foarte înalți ce se zăreau din când în când sclipind prin zarea cețoasă creste încrețite, învăluite în zăpadă, ireale ca niște arătări cerești.

Armata horezmienilor, alcătuită din cincizeci de mii de oameni, ocupa o poziție între un cot de râu și o coamă muntoasă cu malul prăpăstios în spate, aflându-se acolo ca într-o capcană: trebuiau să învingă sau să piară, fuga era cu neputință, și chiar dacă Djelal-ed-Din nu se putea bizui pe războinicii săi, putea conta fără greș pe frica lor în fața morții.

Hanul înaintă, în taina nopții, și atacul se dezlănțui în zori, când trupele din flanc se năpustiră de ambele părți, în timp ce Hanul rămase în urmă, pe mijloc, cu stindardul și o gardă de elită formată din zece mii de călăreți invincibili; flancul sting fu oprit de contraatacul horezmienilor și asaltul flancului drept se izbi de povârnișul muntos, horezmienii puteau acum să se năpustească asupra coloanei centrale, mai șubredă, și Djelal-ed-Din intră el însuși în luptă, croindu-și drum spre stindard, pentru a-l înfrunta pe Han într-o ciocnire directă, dar fu respins de trupa de elită, în timp ce Hanul pregătea un atac de împresurare de pe înălțimi, oștenii săi trecură crestele muntelui într-o nemaipomenită desfășurare de forțe, prin râpe prăpăstioase, de-a lungul gropilor stâncoase în care se prăbușeau caii și călăreții, dar nimic nu putu să-i stăvilească, și peste zi ajunseră de partea cealaltă a muntelui, cu pierderi neînsemnate, pentru a cădea ca o avalanșă asupra horezmienilor care erau în același timp încleștați în ciocnirea cu Hanul însuși și cu cei zece mii de oșteni ai săi; armata lui Djelal-ed-Din se despărți în două și, cu un mic pâlc de oșteni care ieșiseră nevătămați din ciocnire, își croi drum către malul prăpăstios al fluviului, unde oamenii nu mai aveau de ales decât să se azvârle în râpă sau să se lase căsăpiți de mongoli.

În ultima clipă, Djelal-ed-Din dădu pinteni calului și-l împinse într-un salt deasupra prăpastiei, cu mantia desfăcându-se în aer întocmai ca o floare albă și așternându-se în jurul său când ajunse în apă; reușise să scape de stâncile amenințătoare și acum se îndrepta înot către celălalt mal, cu calul lângă el, și odată ajuns pe uscat se urcă în șa pentru a apuca drumul Panjab-ului; Hanul își oprise calul la marginea prăpastiei și se uita după el cum scapă, dar lăsă lucrurile așa cum erau, și oricare i-ar fi fost gândurile în acele

clipe, nu slobozi o ploaie de săgeți după fugar, și nici nu se grăbi să dea ordin de urmărire,

Hanul ajunsese într-un punct de răscruce, câștigase victoria râvnită în acest colț de lume și, după ce luă cu asediu orașul Peshawar, ceva mai în sus, pe malul fluviului, începu organizarea întoarcerii; pesemne că era sătul de cuceriri și victoriile sale începuseră să-i dea un gust amar, sau poate că India îl speria cu furnicarul acela imens de oameni și cu nevoia de a ucide în măsură mult mai mare decât până atunci, și nici măcar nu avea vreo răzbunare de înfăptuit prin acele locuri, și nici o demnitate de apărat.

La toate acestea se mai adăugau, poate, căldura și oboseala; începea să-și simtă anii și-și spunea că nu se va mai abate niciodată pe aceste meleaguri, gândindu-se poate că aceasta urma să fie misiunea urmașilor săi, să cucerească pământurile de dincolo de Indus, și fiind poate cuprins și de un copleșitor sentiment al nesfârșirii lumii; lumea era fără margini și cucerirea ei nu avea să se sfârșească niciodată, nici o viață și nici o putere nu erau de ajuns, căci acest țel era cu neputință de atins și trebuia părăsit.

Când s-a întors în Samarkand, Hanul a întâlnit peste tot numai pustiire, canalele fuseseră lăsate în paragină, apa lâncezea într-o stagnare clocită sau năvălea în inundații, un strat vechi de noroi uscat acoperea solul, crengile copacilor erau și ele năclăite de noroi, fructe putrezite zăceau în iarba sălbăticită, podurile nu mai fuseseră refăcute, oamenii pășeau pe ruinele vechilor poduri târându-și poverile, sau treceau apa cu bărci și cu șlepuri, cei din bărci împingând cu prăjinile în fundul apei ca să înainteze.

În oraș viața se reînfiripa șovăielnic, o populație rară de meșteșugari și târgoveți săraci umblau de colo-colo pe străzile înțesate cu moloz și dărâmături, focurile ardeau în hornurile înnegrite de funingine, sub cerul liber.

Țâncii în zdrențe o zbugheau ca niște pisici înspăimântate și se ascundeau pe ulicioare, printre spărturile zidurilor se vedea câte o grădină unde mai străjuiau încă arbori verzi în jurul fântânilor secate, și ghizdurile de faianță albastră izbeau ochiul ca niște bucăți de cer căzut.

Hanul pătrunse călare în oraș, prin palatele devastate și părăsite, unde moscheile și capelele de studiu fuseseră pângărite; prin fața lui țâșneau pisici sălbăticite mârâind șuierător, o puzderie de păuni albi hălăduiau prin sălile palatelor, țipând cu gâturile întinse sau cocoțându-se în șiruri pe cornișele mânjite cu funingine, moșnegi care păreau că dorm, acolo unde stăteau, aplecați peste Corane deschise, mari cât un ochi de fereastră, cu marginile înnegrite de pârjol, turnul aurit și cupolele azurii stăteau jupuite și crăpate de parcă ar fi îmbătrânit cu veacuri într-un răstimp atât de scurt, și printre ele zburătăceau corbi croncănind răgușit.

Porțile, lucrate cu mare meșteșug, din fier bătut, zăceau într-o rână, în mozaicul de marmură al coridoarelor interioare se căscau găuri negre, pâlcuri de șobolani dispăreau prin cotloane și crăpături cu un fojgăit apăsat, din ornamentația sălilor nu mai rămăseseră decât urme jalnice, podoabe știrbite, cioburi risipite de jur împrejur și la vederea acestor pustiiri în sufletul Hanului se așternu o umbră, o umbră apăsătoare, căci înțelese cât de șubred și trecător e tot ce-i făurit de mâna omenească; regatele și orașele nu erau nimic mai mult decât pânze de păianjen pe care vântul le spulbera, bogățiile și fala podoabelor dispăreau la fel de repede precum apa care se scurge în adâncul pământului, și tot astfel mulțimile uriașe de oameni se risipeau și piereau ca un vârtej de nisip, ci singură iarba pământului era statornică, iarba care răsărea mereu, reînnoită, și veșnic era doar Cerul Albastru de deasupra.

Şi astfel Hanul ieși în întimpinarea norodului care se aduna, toți acești jalnici supraviețuitori, înspăimântați și neajutorați, a căror viață depindea de voința lui, și aceștia aduceau cu ei mici daruri pe care le depuneau în fața lui, ultimele podoabe ce le mai rămăseseră, niscaiva fructe arătoase, vreo pasăre mai ciudată, și chiar pești pe care tocmai îi scoseseră din apele fluviului.

Hanul privi cu bunăvoință aceste plocoane sărăcăcioase, se urcă pe trepte și vorbi norodului, lămurindu-l că acest oraș, întocmai ca multe altele, își pecetluise soarta prin trufia și îndărătnicia de care dăduse dovadă cârmuitorul lor; ei se ridicaseră împotriva Voinței Cerului și Hanul fusese doar o unealtă împuternicită să ocupe regatul Horezm, să-l alunge pe șah și pe slujitorii acestuia, și prin aceasta întregul norod a trebuit să pătimească alături de stăpâni, până când împotrivirea a fost înfrântă.

Dar iată că acum s-au ivit zorii unor alte vremuri, căci ei sunt cuprinși cu toții în împărăția Hanului, și el îi socotește pe toți drept copiii lui; cei care n-au gânduri trădătoare nu trebuie să se mai teamă, orașele lor se vor ridica la loc, țara lor va înflori din nou, bărbați din seminția lor vor fi aleși să cârmuiască, sub călăuzirea legiuirilor drepte și neînduplecate ale Hanului.

Cuvântarea nu stârni urale prelungi de bucurie, ci în loc de asta cei strânși acolo se plecară ca iarba în bătaia vântului și murmurară încetișor, cu glasul nădejdii care începea să mijească.

Şi Hanul plecă din Samarkand, părăsind acest oraș pentru totdeauna, și slobozi apeluri, purtate de cei mai iuți olăcari, în toate zările: adunarea la kurultai, pentru întrunirea și sfătuirea tuturor hanilor și orhanilor din imperiul său; locul îl hotărî în timp ce se îndrepta spre răsărit, de-a lungul fluviului Sîr-Daria, care-și târa brâul său de verdeață prin tot ținutul.

Puzderie de păsări de tot felul se ridicau în zbor prin acele locuri, prin fața călăreților fâlfâiau sălbăticiuni înaripate de toate soiurile, în unele locuri iarba era atât de înaltă încât trecea de burta cailor, aerul era călduț dar proaspăt, lunca putea prea bine să găzduiască vreo câteva zeci de mii de iurte, pentru oșteni și herghelii,

și începură să se adune acolo, din toate colțurile lumii, căpitani semeți, războinici vestiți, luptători vechi și credincioși ai Hanului, fiii și rubedeniile sale, plini de strălucire, hani vasali care domneau peste îndepărtate seminții și ținuturi de hotar, mesageri și bărbați înțelepți din Katai și Koreea, Tibet și Karakatai, Mesopotamia și regiunile din jurul Mării Negre și al celei Caspice, o pădure de stindarde și flamuri, tuiuri și panglici, șiruri de chibitce sosite acolo peste întinderi de câmpie și trecători de munte, cu roțile vopsite în roșu, și iurte căptușite cu mătase, și boii de ham cu coroane poleite cu aur sau înzorzonați cu panglici pestrițe, iar caii cu părul lucios ca oglinda și cu șei bătute în argint.

Demnitarii și căpeteniile oștilor apăreau cu veșminte brodate cu fir de aur, cu căciuli de sobol și mantii din blană de lup, cu cămăși de mătase pe dedesubt și nestemate scânteietoare la gât și pe degete, cu o suită de cămile albe de Korasan, cu herghelii de cai pe jumătate sălbatici, aduși din văile munților, cu iaci din Tibet cu ochii roșii și blană mițoasă, atârnând în toate părțile ca niște plete, târând cergi lungi, și piepturile late li se umflau într-un gâfâit anevoios, căci aerul de șes era prea des.

Cortul kurultaiului își înălța alba-i cupolă uriașă deasupra furnicarului, și în fața intrării ardeau două rânduri de focuri, înspre sud, așa cum prevedea ritualul, iar străjile lăsau pe oricine să intre, încredințate că dintre cei nepotriviți nimeni nu va cuteza să pătrundă; nenumărate care gemând sub poveri de daruri erau aduse în fața kurultaiului

și descărcate, comori din toate țările cucerite, lucruri scumpe și minunății, copilandri negri ca abanosul, goi pușcă, fete din Asia de miazăzi, cu mădulare delicate și ochi piezișii, indience grațioase cu perle în nări, și semne roșii în frunte, femei tinere de la munte, ca niște pisici sălbatice, prințese arabe și persane și curtezane cu ținută mândră, distantă, cu unghii lungi, ascuțite și vopsite în culori vii, kataice cu fețe parcă cioplite în fildeș, cu picioarele vârâte în papuci de mătase, ca niște copite mici de cal, călcând în pași grațioși de dans, ibovnice și sclave din belșug pentru toți, dansatoare și cântărețe cu alăuta și acrobați cu trupuri de șarpe, care se încolăceau în așa fel încât capul și spinarea păreau că-și schimbă locul între ele.

Hălci de carne sângerânde se pârjoleau pe țepușe sau fierbeau în ceaune, buzele sorbeau din pocale cu vinuri de felurite culori. Hanul stătea într-un loc mai înălțat, pe tronul de aur al șahului Mahomed, cel doborât de la putere, cu coroana și sceptrul acestuia la picioare; de fiecare dată când ridica pocalul la gură și sorbea izbucneau urale în jurul său, dar când în cele din urmă porunci să se facă tăcere, cu o mișcare a mâinii, și începu să vorbească, cuvintele lui erau cumpănite și grave,

pomeni nu mai mult decât în treacăt de victoriile sale, ca ceva de la sine înțeles, de izbânda sa în această campanie încheiată după trei ani de lupte, dar acum era vorba de păzirea roadelor acestor victorii, și de întărirea stăpânirii în ținuturile cucerite, unitatea putând fi păstrată numai prin ascultarea neabătută a legilor sale din Iassa, și numai prin acestea se putea învinge orice primejdie și ispită; el, Hanul, nu mai putea să conducă cu mâna lui războaiele și campaniile, dar acestea trebuiau purtate, potrivit voinței sale, care era Voința Cerului, și își chemă feciorii și hanii, căpitanii și purtătorii de cuvânt, pentru a-i vorbi fiecăruia, rând pe rând.

Cei trei feciori mai tineri stăteau acolo, cot la cot, semeți și mândri, plini de putere și tărie, în afară de cel mai vârstnic, de Djuti cel tuciuriu și posomorit, de obârșie nesigură, numit Oaspetele, cel care veșnic se îndoia de sine și avea o cutezanță încăpățînată, și despre care se spunea că ar fi prins cu trebile războiului, pe la soare-apune, departe, prin stepele rusești; Hanul fu cuprins deodată de bănuieli și mânie, socotind lipsa fiului ca o nesupunere și o împotrivire voită, și declară că apelul la kurultai valora mai mult decât orice război și avea greutatea unei porunci ce trebuia urmată fără condiții, fără crâcnire; prin lipsa lui, Djuti își pecetluise soarta, și Hanul dădu poruncă să fie ucis.

Dar cam în același timp sosi o ștafetă cu știrea că Djuti zăcea grav bolnav, și de aceea nu putea să se înfățișeze la marea adunare, și atunci Hanul revocă șovăielnic ordinul și trimise pe orhanul Subutai, om de mare încredere, să cerceteze faptele.

Kurultaiul se desfășură mai departe, și în vremea asta se primeau rapoarte din partea comandanților de oștii din diferite provincii; orhanul Djebe împreună cu Subutai fuseseră mai întîi trimiși să-l prindă pe șahul fugar Mahomed, după care continuaseră campania de cucerire în jurul Mării Caspice, peste stepele Aralului, până în Ucraina și Crimeea, unde li s-a alipit și Djuti și au pătruns în Rusia; dinspre răsărit venise un sol al lui Mukali, aducând vestea că acesta căzuse în luptele pe care le purta prin locurile acelea, și Hanul îl desemnă ca succesor pe Boru, fiul lui Mukali, pentru a duce mai departe războiul început cu regatul Kin, la sud de Huang-ho; se primiră înștiințări despre răzmeriță și trădare în regatul Hsia, cu sprijin din partea regatului Sung, de la sud, ceea ce dovedea că era din ce în ce mai mare nevoie de prezența Hanului în răsărit, și se cam

apropia clipa să se aștearnă din nou la drum, spre Karakorum.

Dar kurultaiul nu apucase să se ridice când sosi şi Djuti, în sfârșit, însoțit de Subutai, fiul cel rătăcit îngenunche în fața Hanului, care-l ridică și-l strânse la piept, bucurându-se din toată inima pentru ascultarea lui cât și pentru darurile aduse: o sută de mii de cai mândri din Kiptjak; își privea acum toți fiii strânși laolaltă: alături de Djuti se afla Tjagatai, cuceritorul aspru și irezistibil, Ogotai cel devotat și bun la suflet, cu slăbiciune pentru vin și femei, Tuli cel isteț și plin de îndrăzneală, numit și Oglindă, care deși cel mai tânăr, fusese numit comandant de oaste.

Şi Hanul se îndreptă către ei pentru a le face cunoscute misiunile, după ce chibzuise îndelung și cu grijă alegerea făcută: Djuti se va întoarce în apus pentru a duce mai departe războiul din regiunea Volgăi, Tjagatai se va îndrepta spre sud pentru a menține stăpânirea asupra regatului Horezm de curând cucerit, Ogotai va răspunde de stepele din vestul pustiului Gobi și va avea grijă să domnească pacea și buna rânduială între semințiile puse pe hartă din acele ținuturi, în timp ce Tuli îl va urma pe el, pe Han, cu grosul trupelor spre răsărit, și prin aceasta fuseseră luate cele mai importante hotărâri și kurultaiul cel mare se încheie cu alte petreceri, înainte de a se risipi, pentru a-și vedea fiecare de drumul său.

Hanul își întârzie totuși sosirea în Karakorum într-un chip demn de luare-aminte, zăbovind prin văile munților în timp de vară și punând la cale pe timp de iarnă vânători în pădure; s-ar fi părut că nu prea îi era aminte să se întoarcă și să se apuce de treburile care-l așteptau, ca de pildă organizarea pe mai departe a imperiului mongol și campania împotriva regatului Hsia și a celor două regate ale Kataiului, care trebuiau înfăptuite cât de curând.

Între timp căută sfatul și sprijinul oamenilor învățați, se cufundă în studiul diferitelor probleme,

într-un fel deosebit decât o făcuse mai înainte; căpătă mai mult gust pentru convorbiri și discuții amănunțite, se dedică meditației și contemplării după noianul de întâmplări din ultima vreme, dar în același timp se îngriji, cu obișnuita lui operativitate, de construcția drumurilor, pentru serviciul de mesagerii și transportul prăzilor de război care sporeau necontenit, al tributurilor și mărfurilor spre răsărit, în Karakorum, în inima imperiului mongol.

Poate că pentru Han această întoarcere înceată, prelungită, întruchipa idealul vieții nomade, de care se bucura și căreia căuta să-i rămână credincios până la capăt, cu o presimțire că era ultimul răgaz înainte ca îndatoririle sale de cârmuitor să-l prindă din nou, după ce va sosi acasă, da, înainte ca vârsta să înceapă a-și spune mai apăsat cuvântul și simțurile să se întunece; în ceea ce-l privește devenise din ce în ce mai zgârcit cu desfătările lumești, se împotrivea la ispita băuturilor amețitoare, și dintre toate femeile frumoase se oprise la favorita lui, merkita Khulan, tovarășa de campanie care-și avea propria ei iurtă, cu podoabe mândre, purtată într-o chibitcă trasă de zece perechi de boi albi ca laptele.

Pe drumul de întoarcere îi ieșiră în întâmpinare nepoții lui, Hulagu și Kubilai, unul de unsprezece și celălalt de nouă ani, fiii lui Tuli, la care Hanul ținea nespus; i se părură deosebit de ageri și isteți și se bucură grozav să stea de vorbă cu ei, îi dăscăli în meșteșugul tragerii cu arcul și în jocurile ostășești, și Hanul cel aspru deveni un bunic blajin.

În timpul ultimei mari vânători de iarnă Hanului i se întâmplă ceva care-l zgudui destul de tare; se răzleți se de pâlcul hăitașilor urmărind un mistreț, și fiara se năpusti pe neașteptate să-l atace, calul se sperie și își pierdu cumpătul, îl trânti pe călăreț la pământ, și Hanul se trezi doborât, fără nici o armă la îndemână, holbându-se la mistreț,

neajutorat și la voia norocului, nemaiașteptând decât ca fiara întărâtată să se năpustească asupra lui și să-l străpungă cu colții. Dar nu se întâmplă nimic, jivina rămase neclintită, de parcă țintuită locului de privirile Hanului, sau mirată de starea lui, acolo, în țărână, până când scutură din cap, pufni și dispăru în tufișuri.

Hanul văzu în asta un semn al Cerului, anunțându-l că timpul său e pe sfârșite, curând dar nu chiar acum, mai având hărăzit un scurt răgaz pentru a-și pune în siguranță imperiul și pentru a-și pregăti sfârșitul.

Călărind, călărind, călărind întruna peste întinderi de câmpie și pământul răsunând sub copitele cailor, foșnet de iarbă uscată, foșnet de nisip, scrâșnetul așchiilor de piatră, scrâșnetul crustei de sare, praful înăbușitor, dogoarea soarelui, soarele care se plimbă agale pe calea cerului în timp ce cavalcada continuă, dar parcă în același loc, o călătorie care nu duce nicăieri, o furtună care stă pe loc, ziua care se răsucește încet, de la început până către sfârșit ca un trup de vită care se perpelește deasupra flăcărilor.

Schimburi de cai, mereu schimburi de cai, animalul înșeuat, gâfâind scăldat în sudoare, schimbat cu altul, răgazuri scurte, o fâșie de carne uscată de mestecat, sau pastă de brânză de muiat în apă, dacă se găsește apă, și apa are tot timpul gust de urină, gura simte o strepezeală ca de pelin, călărind, călărind zi după zi, iar nopțile o cufundare într-un somn greu ca plumbul, ca o cădere în adâncimi fără fund, sau ca o cavalcadă prelungită în tărâmul închipuirilor, o cavalcadă care nu poate înceta, care nu se poate sfârși.

Călărind, călărind, pământul care se scurge pe dedesubt drept înainte, năluciri nedeslușite prin praf, ochii aproape închiși, călărind aproape prin nori, călărind în văzduh, pământul nu mai e pământ, doar o întindere, și depărtarea nimic altceva decât timp care se scurge, călărind prin șirul zilelor, de la lună plină până la lună plină din nou, iarăși și iarăși, timp care se poate pur și simplu măsura în spațiu și spațiu în timp, și amândouă la fel de ireale, și osteneala, setea, foamea și chinurile istovirii, acești urmăritori din umbră care se află veșnic printre călăreți, atât de obișnuiți încât au devenit neobservați, greutatea ca de plumb a mădularelor, usturimile pielii, acreala sudorii, și chiar oasele se simt dureros sub carnea trupului, voința de neabătut care-i mână, nu ca un bici care șuieră deasupra lor, ci ca un pinten înăuntrul lor, orice gând e spulberat și numai o putere, o putere care-i împinge înainte, călărind, călărind; și după nesfârșirea câmpiilor vin meterezele munților, negri, roșietici, ca o carne crudă, sau cu pete albe de nisip ori zăpadă, trecători bântuite de vânturi viforoase, sudoarea care îngheață și veșmintele care devin armuri de gheață, schelete de cai morți, herghelii întregi ca niște cioturi de copaci, om și cal sângerând pe nas și lingându-și sângele cu limba ca să nu se piardă, caii care șchioapătă, cu pici oare rănite, lăsând urme de sânge în zăpadă, copite care se oblojesc cu fâșii de piele de la caii prăbușiți; și noaptea, când războinicii și caii se vâră în gropi de zăpadă, unii lângă alții, și dimineața când se deschid vinele din coapsele cailor și se bea sânge cald, setea care rămâne după gustul sărat al sângelui, setea care se astâmpără cu zăpadă topită în gură, băutori de sânge, mâncători de zăpadă, în felul acesta învinș munții și călăresc mai departe, călare, călare, călare: acesta e unul din visele care-l bântuie neîncetat pe Han.

Și acesta e visul pe care Hanul îl povestește șamanului său de încredere, Kokeku:

Călăresc pe o câmpie, stau aplecat înainte, peste grumazul calului, și văd cum se scurge pământul de dedesubt, mă grăbesc și drumul e lung și în spatele meu vin alți călăreți, îi aud și îi simt fără să-i văd.

Atunci cade un cap, de parcă ar fi fost retezat din goana calului și se rostogolește în fața mea, printre copitele armăsarului meu, nu izbutesc să văd decât că e neobișnuit de mare, cel puțin de două ori cât unul obișnuit, și sângele șiroiește din gâtlejul retezat, limba se mișcă în gura rămasă deschisă și ochii dau să iasă din orbite.

Arunc o privire spre călărețul de lângă mine: el e acela care a pierdut capul, dar merge mai departe, de parcă n-ar fi băgat de seamă nimic, sângele țâșnește din gâtlejul tăiat și se scurge în șuvițe lungi de-a lungul trupului și pe trupul calului.

Mă uit împrejur la ceilalți călăreți, și toți sunt fără cap, cu gâturile retezate din goana calului, pe neobservate, de un dușman nevăzut, fără nici un strigăt sau zgomot, și călăresc cu toții mai departe de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, în rând cu mine și în spatele meu.

Ridic mâna și îmi pipăi capul, ca să văd dacă e la locul lui, dar cu toate astea văd că eu n-am pățit ce-au pățit ceilalți, și nu-mi rămâne decât să mă întreb cum se va sfârși această cavalcadă: voi lupta de unul singur, odată ajuns la țintă, sau vor lupta cu mine și acești războinici decapitați?

Când privesc drept în față, iată că pustia nu mai e goală ca mai înainte, trecem printre mormane de piatră și rămășițe de ziduri înnegrite de foc, printre copaci care nu numai că stau reci ca pe timp de iarnă, ci sunt și despuiați și albi ca niște schelete.

Ajungem la un râu cu apă neagră și clocită, trecem prin el, apa abia ajunge la pântecele cailor,

dar aceștia înaintează anevoie, de parcă s-ar mișca prin nămol și în apa aceea neagră se iscă vârtejuri de culoarea sângelui.

Imediat după aceea ne apropiem de un oraș, oștenii mei fără cap încă mă mai urmează, și sângele a încetat să le mai curgă din cioturile gâtlejurilor, s-a întărit într-un cheag negricios de parcă rana ar fi unsă cu catran.

Orașul apare din ce în ce mai mare și mai puternic întărit cu ziduri și tunuri, nu știu dacă ne e dușman sau nu, dacă va trebui să-l cucerim sau pur și simplu vom pătrunde nestânjeniți în el, nu se zărește nici un om, porțile stau deschise și nu ne oprește nimeni.

E limpede acum că orașul a fost cucerit și n-a mai rămas nici un supraviețuitor, dar asta nu poate să se fi întâmplat cu prea multă vreme în urmă, pentru că peste tot, pe ulițe, zac morții, pe alocuri îngrămădiți sub pietre, alții adunați în talazuri de-a lungul zidurilor.

Un zgomot ca susurul surd al unui instrument de coarde, și iată un nor de muște mari care se ridică în zbor pe unde trec eu, și simt duhoarea dulceagă, grețoasă, de carne intrată în putreziciune, de leșuri neîngropate: e acea față a morții cu care greu te poți obișnui.

Mai observ acum că umblu singur prin oraș, oștenii mei cu capetele retezate m-au părăsit fără să simt, au rămas în urmă, dar nu mă gândesc câtuși de puțin să mă întorc, sunt mult prea preocupat și absorbit în timp ce colind străzile, calul pășește cu greutate printre trupuri sau peste ele, calcă pe oase care se sfărâmă, pe burți care se turtesc și scot sunete răbufnite sau șuierătoare.

Dau peste cârduri de vulturi și corbi care se înfruptă de zor din stârvuri, scotocesc cu pliscurile prin măruntaie și hălci, sunt prea grei pentru a zbura sau prea hulpavi pentru a-și părăsi prada, plescăie și țopăie în jurul calului cu strigăte

ascuțite, într-o duhoare care devine din ce în ce mai respingătoare.

Ajung în cele din urmă la o grădină și pătrund pe porțile înalte, aurite, duhoarea cadavrelor e înlăturată de mireasma trandafirilor, căci acolo cresc trandafiri roșii în tufe dese, dar când îi privesc mai de aproape, văd că picură sânge și mișună viermii.

Dincolo de grădină se înalță un palat care trebuie să fie chiar al domnitorului, bolțile de marmură se ridică întocmai ca niște broderii aeriene, cupolele strălucesc în nuanțe albastre-verzui ca niște piepturi de păuni, turnuri zvelte țâșnesc în văzduh ca niște brațe albe.

Dar tocmai când mă apropii se ridică în zbor greoi un stol de păsări negre, vulturi și corbi care fâlfâie în jurul palatului și se așază peste tot, pe cupole, creneluri și turnuri, întunecându-le fala, acoperindu-le splendoarea cu trupuri negre de păsări.

Și printr-una din porți se rostogolește către mine un cap, mai mare decât orice cap omenesc, capul retezat al domnitorului, încă trăind, râzând drăcește, cu dinții de un alb sclipitor.

Atunci mă trezesc, zguduit din cale-afară, și simt duhoarea de stârv cu un gust otrăvitor în gură.

Ce crezi despre acest vis, grăiește Hanul către șaman, oare vezi în el vreun conținut tainic, sau crezi cumva că s-a născut doar dintr-o umoare a stomacului, care s-a ridicat în gură?

Șamanul răspunde: S-ar putea ca visul să fi venit din Cer, o, Hane, și trebuie luat ca un semn!

Hanul: Vorbește atunci, șamane, spune tot ce gândești!

Șamanul: Poate e un semn că balanța se hotărăște între viață și moarte, de aceea te găsești înconjurat de războinici cu capetele retezate, de aceea orașul e plin de leșuri puturoase, de aceea sângerează râul și trandafirii, de aceea păsările mâncătoare de stârvuri stăpânesc peste tot.

Hanul: Să însemne oare asta că am ucis prea mulți oameni, că Cerului nu-i este pe plac atâta măcel, oare asta vrei să spui, șamane?

Șamanul: Nimeni nu crede că ți-e teamă de morți, o Hane, nimeni nu crede că morții au o putere asupra ta și visul tău nu conține teamă, ci scârbă, silnicie, duhoarea morții!

Hanul: Dar ce altceva să fac cu oamenii decât să-i ucid, când sunt atât de mulți, mult prea mulți, și nu vor să se supună, nu vor să asculte de legile mele, și ce altceva pot să fac cu poporul meu decât să-l împing în războaie, să-i las să ucidă și să fie uciși, căci altfel cum ar putea să viețuiască împreună și să asculte de legi în imperiul meu?

Șamanul: Tu urmezi Voința Cerului, o Hane, viețuitorii nu trebuie să fie prea mulți, dar nici morții nu trebuie să devină prea numeroși, e vorba de o cumpănă care trebuie echilibrată și visul tău grăiește tocmai despre acest echilibru.

Hanul: Asta-i tot ce poți să-mi spui?

Șamanul: Asta-i tot, o Hane, dar sunt lucruri la care de bună seamă merită să cugeți.

Hanul a ieșit la vânătoare și a ajuns acum într-o pădure rară cu trunchiuri lungi și drepte, unde lumina soarelui cade pe pământ în pete, ca un covor țesut cu minunate chipuri de balauri.

Hanul a luat-o înaintea cetei de vânători, ține calul în buiestru și se uită în jur, găsește mult farmec în această pădure care e deschisă și totodată împrejmuită, fără să se închidă în sine, înăbușitoare.

Și chiar în clipa aceea zărește o fiară alergând printre copaci, are o culoare roșcată și seamănă grozav de bine cu o ciută, dar mare cât un cal și în frunte are un singur corn, proțăpit ca o suliță.

E un animal pe care Hanul nu l-a mai văzut până acum și o clipă șovăie să pornească m urmărirea lui, dar apoi pofta învinge, și simte că trebuie să doboare această fiară și s-o privească mai de aproape.

Dă pinteni calului și pornește pe urmele jivinei. Nu e greu de urmărit, pentru că se întrezărește mereu printre copaci, cu unduiri roșii, ca o flamură în vânt, și deocamdată pare să nu fi simțit că e urmărită, căci nu iuțește pasul.

Dar cu toate astea Hanul își dă seama că nu o poate ajunge, oricât ar da pinteni calului, că distanța rămâne aceeași, și atunci se întărită peste măsură, hotărât să ajungă fiara cu orice preț.

Deodată jivina începe să schimbe direcția ca pentru a-l încurca, se abate din ce în ce mai într-o parte, până când urmărirea capătă un sens invers celui de la început da, bagă de seamă că fiara îl poartă de jur împrejur într-un cerc larg, de parcă s-ar juca învârtindu-se în jurul lui.

Hanul încearcă să tragă asupra fiarei, dar aceasta nici măcar nu se abate din drum, iar urmăritorul nu se apropie cine știe ce, fiara face haz de el și atunci pricepe că n-are cum s-o ajungă, și totuși simte că nu poate să abandoneze urmărirea.

Și atunci se întâmplă un lucru ciudat, cumplit de ciudat, și anume fiara se oprește, se răsucește și-l așteaptă pe urmăritor cu capul ridicat și cornul proțăpit ca o suliță sclipitoare; Hanul oprește calul în buiestru, uitîndu-se cu toată atenția la lighioană, care la rândul ei îl privește într-un chip neașteptat, cu ochi mari, întunecați, și cu o strălucire adâncă în priviri.

Nu pare să-i fie teamă de fel, nu dă vreun semn de dușmănie și nici nu arată vreo intenție de atac, și Hanul e atât de uluit incit nici nu-i mai dă prin gând să apuce arcul sau lancea.

Când a ajuns aproape de tot, se oprește, și jivina înclină din cap de parcă i-ar da binețe cu un glas ce nu seamănă a voce omenească și totuși sună frumos și limpede:

De ce mă fugărești, Hane, căci nu ți-am făcut nimic și, deci nu văd de ce ai încerca să mă ucizi;

tu crezi că puterea ta îți dă voie să omori totul și pe toți, după bunul tău plac, dar aici te înșeli!

Fiara îl privește ca pe egalul ei, semeață dar nu provocătoare, și Hanului nu i se pare deloc ciudat să-i răspundă în acest fel:

N-am mai văzut niciodată o făptură de soiul tău, nu știu dacă ești animal sau ființă zeiască, și cred că m-ai lăsat să te urmăresc pentru a-mi spune ceva de mare însemnătate; vorbește așadar, și eu nu te voi ucide!

Fiara: Tu nu poți să mă ucizi, căci puterea ta nu ajunge până într-acolo, și nici nu mă poți prinde din urmă când alerg, și asta ți-am și arătat-o și am să-ți spun acum ceea ce trebuie să afli, și anume că port mai multe nume, dar nici unul nu e cu adevărat al meu: eu sunt ceea-ce-nu-se-poate-ajunge!

Hanul: Toată viața am alergat după ceea ce nu se poate ajunge și de fiecare dată mi-am atins țelul și a devenit un lucru dobândit, dar cum pot să știu dacă tu ești într-adevăr ceea-ce-nu-se-poate-ajunge, sau doar așa te crezi tu însuți a fi?

Fiara: O Hane, nu ai destulă putere, nici forță, nici timp pentru a mă putea ajunge, căci doar îți dai seama că lumea e prea mare și viața prea încâlcită pentru ca singură voința ta să poată domni peste toate cele și să poată dobândi totul.

Hanul se mânie dintr-o dată la auzul acestor vorbe, apucă arcul și sloboade o săgeată către jivină, dar deși e foarte aproape, săgeata se abate din drum și nu nimerește, Hanul mai încearcă una, dar nici de data asta nu nimerește mai bine!

Fiara: Vezi doar că e-n zadar, săgețile tale nu mă pot atinge, acum fă cale întoarsă și nu te mai ține după mine, o Hane, căci de o ții tot așa, nu vei avea decât de suferit!

Fiara înclină ușor din cap ca și cum i-ar face un semn de bun-rămas, se răsucește cu o mișcare fulgerătoare și se mistuie printre copaci, în timp ce Hanul stă acolo, pe loc, uitîndu-se în urma ei, încă

multă vreme după ce a dispărut, și de-abia pe urmă strunește calul pe drumul de înapoiere.

Hanul se găsește în vârful unei stânci înalte, unde poate să stea în picioare sau să șadă jos, dar nu poate face nici un pas, căci e un fel de platformă îngustă sau tron cocoțat.

Când privește în jos, stânca pare tăiată vertical din toate părțile, înălțându-se în văzduh ca o coloană înaltă ce domină lumea de dedesubt; pare a fi cu neputință să coboare și Hanului nu-i trece nici o clipă prin minte să se întrebe cum a ajuns până acolo.

Și, lucru foarte ciudat, nu simte nici un fel de amețeală în fața hăului ce-l înconjoară, ca și cum ar fi de mult obișnuit cu locul acela, cu stânca aceea cocoțată, și nici nu-l stânjenește cine știe ce, numai că îi îngrădește mișcările într-un chip cu totul absurd.

De acolo poate privi până departe, în lume, și în depărtare deslușește alte piscuri și vârfuri de stânci, dar nici unul nu pare să se compare cu cel pe care stă el.

Câmpii și întinderi de pustie se desfășoară cât cuprinde ochiul, cu fâșii de pădure pe alocuri, cu lacuri ca niște ciocuri de sticlă presărate ici și colo, și râuri ca niște fire șerpuitoare, aproape ca laptele de albe.

Peste aceste întinderi se târăsc alene niște pete întunecate întocmai ca niște umbre de nori, care ar putea fi turme sau convoaie de oameni, poate pâlcuri de călăreți, căci de la această depărtare nu se poate distinge aproape nimic cu claritate, și înaintarea este atât de înceată, încât îți trebuie zile întregi ca să-ți dai seama că sunt în mișcare.

Iar în marginea zării lumea dispare într-o lumină strălucitoare, care pare să se ridice din mare, din apa cea mare care înconjoară totul cu nemărginirea ei: așa

și-o imaginează Hanul.

Deasupra lui, în înălțimi, vede soarele rotitor, norii care se învălmășesc sau se risipesc, văzduhul imens care în același timp e Veșnicul Cer Albastru.

În orice parte s-ar întoarce e același lucru, aceeași lume pe care o contemplă, și pare să aibă forma unui pocal boltit, și el se află în mijloc, cocoțat pe stânca sa.

Stă acolo și vede lumea de sub el de parcă ar domina-o, fără să poată apuca nimic, fără să poată atinge nimic, în afară de steiul pe care se află, fără să se poată mișca.

Se găsește în mijlocul lumii, în mijlocul a tot ce există, și totuși în afară, o putere care în același timp e neputință, și deodată se simte cuprins de o ciudă cumplită, clocotește de furie, dar e imediat nevoit să se stăpânească pentru a putea să rămână mai departe pe creștetul stâncii.

Nu poate decât să spumege, să izbească într-o parte și într-alta, să strige în gol, fără să primească măcar răspunsul unui ecou, până când deodată pricepe cât de caraghioasă e purtarea lui, se așază și râde încetișor, ca pentru sine.

În cele din urmă se gândește că așa cum stă acolo, stă bine, și că nimeni nu poate urca până la el să-i amenințe locul, dar deși lumea se află sub el, e neputincios în fața ei.

Hanul privește cu luare-aminte la pâlcurile de nori care seamănă cu niște orașe ale văzduhului, albe, cu turnuri înalte, cu uriașe cupole boltite și creneluri zimțate, ca acelea pe care în nenumărate rânduri le-a văzut pe pământ și le-a asemuit tot cu niște nori coborâți.

Asta-i trezește totodată o neliniște stranie, căci sunt mult prea multe orașe și e greu să le privești pur și simplu ca pe niște plăsmuiri de nori clădite pe platforme invizibile, sau înălțate în văzduh, plutind sau atârnând, deși lasă impresia că ar fi foarte grele.

Hanului i se pare că în goana calului său iute se apropie de una din aceste cetăți ale văzduhului,

sau poate că aceasta din urmă se îndreaptă spre el ca un nor mânat de vânt, și are atunci impresia că pătrunde în ea pe dedesubt, ca printr-o poartă uriașă, căscată ca o gură neagră.

Acum simte de-a dreptul greutatea uriașă a blocurilor de piatră, a zidurilor orașului de deasupra lui, și aude un bubuit ca de tunet sau o alunecare de teren în munți, un bubuit adânc, copleșitor, care se rostogolește în același timp în direcții opuse.

Cuprins de șovăială, Hanul e pe jumătate hotărât să se întoarcă și să fugă de această amenințare a văzduhului, dar voința i se răzvrătește, o ciudă îndărătnică pune stăpânire pe el: Hanul nu se lasă înfricoșat de nimic și nu dă niciodată bir cu fugiții!

Și în aceeași clipă cetatea din văzduh începe să se crape, cu trosnituri puternice; se crapă în zig-zag, se cască în spărturi adânci întocmai ca niște fulgere negre și orașul începe să se prăbușească.

Blocurile formate din zăpadă împietrită se învălmășesc unele peste altele și se rostogolesc pe pământ în toate direcțiile, turnurile și zidurile se clatină și se năruie, nemaipomenit de încet, de parcă ezitând în ultima clipă, cupolele se desfac și se despică, rămânând o clipă căscate și după aceea se prăbușesc.

Pământul se scutură din toți rărunchii, și se despică la rândul său, în fața Hanului se desfac crăpături lungi, iuți ca niște lovituri de bici, de jur împrejur, în stingă și în dreapta, în timp ce calul se sperie și saltă cu zvâcniri pentru a se feri.

Și astfel se năruie cetatea văzduhului de jur împrejur, până când totul se potolește și o ceață albă se așterne deasupra ruinelor, din care nu se mai zărește nici o ființă, vie sau moartă, de parcă ar fi un oraș părăsit, nelocuit.

Și Hanul se află acolo, nevătămat de prăpăd, fără să fi fost azvârlit din șa sau lovit de cea mai mică așchie, și călărește mai departe printre

mormane albe de dărâmături care mai curând pare zăpadă împietrită decât piatră.

Simte o răceală viforoasă ridicându-se dintre ruinele albe și începe să tremure de frig, dar din fericire are cu el șuba dublă de blană, și se vâră în ea.

Hanul e trezit de o mișcare cu totul ciudată, un fel de legănare zgâlțâită, și își dă seama că se află în iurta lui, în cortul lui de dormit, dar la chemările sale nu răspunde nimeni; se gândește că ar putea fi o furtună violentă care face cortul să se clatine în acest chip, sau nu, mai curând iurta a fost urcată într-o chibitcă, asta e, care gonește pe un teren cu hârtoape.

Se scoală ca să vadă unde se găsește, și acum îi ajunge la urechi un sunet ca un clipocit de apă, se gândește că trebuie să fie foșnetul ce se aude când chibitcă trece prin iarba înaltă, dacă nu cumva e vorba chiar de vadul unui râu.

Când deschide iurta și pășește afară, se vede stând chiar pe o platformă de chibitcă și în fața lui două șiruri de boi albi cu câte zece capete de fiecare șir, așa cum îi stă bine unui domnitor să călătorească.

Dar boii nu trec prin iarba înaltă, ci prin apă, care e totuși verde, aproape la fel de verde ca iarba, și boii sunt scufundați în apa aceasta încât li se văd numai spinările, și chibitcă plutește, așa că nu se zărește decât jumătatea de sus a roților.

Și când își ridică privirile, în loc de iarbă, în locul unei întinderi unduitoare de iarbă, îi e dat să vadă un deșert de apă care se desfășoară în valuri, fără de hotar ori în ce parte ți-ai întoarce privirile.

Hanul tresare uluit când își dă seama ce vede: după cât se pare se află în largul mării, în mijlocul apei nețărmurite, dincolo de tărâmurile de pământ, dincolo de uscatul acestei lumi, singur cu marea și cu Veșnicul Cer Albastru.

Singur, pentru că acolo nu se mai află nimeni în afară de el, nici în iurtă, nici pe platformă, boii

nu sunt minați de nimeni și se mișcă doar că îi mișcă valurile, îi leagănă și îi împing unii într-alții într-un ritm domol, căci plutesc pe mare și pesemne că sunt și ei morți.

În afară de apă nu se mai zărește nimic, doar apă, apă, nemărginite întinderi de apă, cu valuri care se urmează unul pe altul, fără contenire, valuri care se preling pe spinarea boilor și pe marginile căruței.

Și acolo, deasupra, Cerul care se unește cu apa, în toate părțile, ca o uriașă cupolă de cort, Veșnicul Cer Albastru, singurul spre care se întorc nădejdile lui, pe care-l poate implora din mijlocul singurătății pentru a încerca să-i deslușească vrerea.

Dar oricât s-ar strădui, din toate puterile, nu află nici un răspuns, e ca și cum Cerul s-ar afla în afară, dincolo de mare, și doar un gol, o absență, și pricepe atunci tâlcul amăgirii, căci Cerul nu are voință, nu-i nimic altceva de- cât un neant înfricoșător, un nimic fără de margini, și el e părăsit, singur cu sine însuși, legănându-se în largul mării, cu iurta și cu carul.

Hanul vede doi șerpi, puternici, teribili, care își încolăcesc trupurile, groși cât un trup de om, vărgați, ca o țesătură împletită, netezi și uscați, incit scrâșnesc când se freacă unul de altul, îmbucându-se întocmai ca niște zale din solzi de oțel și unduindu-și mușchii inelați. Șerpii sunt atât de încleștați, incit par un singur nod întortocheat, dar nu înțepenit, alunecând, frecându-se, schimbându-și forma, fără să se poată desluși bine care inele aparțin unui trup sau altuia. Se mișcă unduitor, în valuri ca niște rădăcini vânjoase care se încolăcesc una în jurul alteia, apoi se îndoaie, se îndreaptă pe jumătate, capetele turtite se lipesc de pământ, de parcă s-ar ascunde de adversar, în timp ce ochii mici scot scânteieri întunecate și limbile despicate șuieră. Dar, deodată, unul din șerpi face o mișcare fulgerătoare, își mișcă iute capul și îi

retează celuilalt coada, o apucă și începe să o înghită, mușchii gâtlejului lucrează din plin, secretă un suc albicios, vâscos, gura se cască enorm, ochii ies din orbite din cauza opintelii. Celălalt șarpe îi răspunde de îndată cu aceeași mișcare și începe la rândul său să înghită coada vrăjmașului, trupurile se descolăcesc pe jumătate din încleștarea acelui nod, acum șerpii caută să înghită cât mai mult cu putință unul din celălalt, pătrund din ce în ce mai mult, ca într-un nestăvilit efort de a intra unul într-altul, de a se contopi într-un singur șarpe. Șerpii se află chiar sub ochii Hanului, și nu-și poate desprinde privirile de la ei, dezgustat cumplit, dar în același timp dornic să vadă ce se întâmplă, îi urmărește cu înfiorare, șerpii par împinși de o fantastică dorință de a se nimici, se căznesc din toate puterile să se înghită unul pe altul, într-o lăcomie înverșunată, care nu se poate sfârși decât prin distrugere. Nu după mult timp zac aproape nemișcați, și doar câte o zvâcnire răzleață le străbate corpul, ca un fior în timp ce alunecă totuși din ce în ce mai mult unul într-altul; trupurile stau moi sau se încordează din nou, fără ca șerpii să se mai încleșteze, ochii bulbucați au încetat să mai scânteieze, pe jumătate stinși. E limpede că șerpii nu mai pot ieși unul din altul, s-au unit într-un singur trup care alcătuiește un inel închis, încă puțin unduit și încolăcit, murind încet în această umplere reciprocă, fiecare jumătate a celor două trupuri înghițită de cealaltă, cu gurile închise, cu un fel de cataramă pe mijloc. Și trece mult până când Hanul reușește să se elibereze de impresia fioroasă a șerpilor, de această imagine cu semnificație pătrunzătoare și totuși ciudat de învăluită.

Hanul se află culcat, întins pe înălțimile podișului, acel ținut de platouri pe care-l cunoaște atât de bine și pe care l-a străbătut de nenumărate ori călare, dar acum văzduhul s-a coborât deasupra pământului atât de jos, încât el nu se poate scula să

umble, nici măcar aplecat înainte, nici chiar târându-se, și cu atât mai puțin ar putea călări dacă ai avea la îndemână un cal.

Spațiul de deasupra lui nu e Cerul Albastru și nici un nor jos, ci mai curând seamănă cu un alt podiș, dar răsturnat, cu urme de iarbă pârjolită și dâre de nisip, care totuși nu se desprind și nu cad, rămânând nemișcate pe suprafața aceea de teren răsturnată.

Când Hanul privește în jur, vede că peste tot e la fel, aceeași distanță mică între podișul de dedesubt și cel de deasupra, aceeași deschizătură îngustă, departe în zare, care se desenează într-o dungă îngustă de lumină limpede.

Nu se poate mișca decât târându-se, târându-se anevoie ca un vierme sau o șopârlă, sau cu mișcări de înot, ca un pește sau alt animal de apă; înaintează încet și cumplit de greu, și după ce a străbătut o mică bucată de drum, trebuie să se odihnească și să-și tragă sufletul.

Și nici nu-și poate da seama dacă se îndreaptă spre vreun loc, căci peste tot e aceeași privelițe, totul e la fel, uniform, nu știe încotro s-o apuce, ce ar putea găsi în fața sau în spatele lui, și-și zice că poate se mișcă în cerc și revine în același loc fără s-o știe.

Și tot așa, chiar dacă și-ar cunoaște ținta și s-ar putea îndrepta către ea, ar dura poate ani întregi până s-o atingă, poate o viață de om, sau poate că ar fi nevoie de mai multe vieți.

Dar poate la fel de bine să rămână acolo unde e, să se întindă și să se odihnească, să respire cât mai în voie și să aștepte.

Dar ce să aștepte, ce se poate întâmpla acolo, în spațiul acela îngust, între cele două fețe de podiș, întoarsă una către alta: se vor apropia oare și mai mult și-l vor strivi încet între ele, sau dimpotrivă, se vor desface din ce în ce, astfel încât el să se poată scula, să se ridice în picioare, să găsească până la urmă un cal și să plece?

Și Hanul simte că nu mai poate să zacă acolo nemișcat, chiar dacă-și întoarce fața la pământ și încearcă să uite celălalt pământ, imediat deasupra lui.

Trebuie să se târască mai departe, înainte, oricât ar fi de istovitor și de dezolant, căci în felul acesta are ceva de făcut, se umple de propriul efort și nu se mai gândește tot timpul la starea lui.

Când Hanul se trezește, în iurtă e zăpușeală ca înaintea unei vijelii, și el răsuflă greu; sare în picioare și iese din cort, afară sub cerul deschis pentru a sorbi aerul, spațiul, libertatea.

Unul dintre șamanii cei mai mari i se înfățișează Hanului cu următoarea plângere: Știi tu, o Hane, că șamanii tăi, ai tăi și ai tuturor mongolilor adevărați, încep să fie din ce în ce mai stânjeniți de credințe străine și de tot felul de rătăciri?

Noi, șamanii, suntem totuși cei care ținem legătura cu Veșnicul Cer Albastru, și de aceea nu putem fi înlocuiți de nici un preot sau orice alt fel de profet, căci viziunile și tălmăcirile noastre sunt singurele în stare să dezvăluie voința Cerului și să arate drumul cel drept pentru tot ce se întâmplă.

Dar iată-i acum pe acești venetici, cu pretenții din ce în ce mai nerușinate, venind să tulbure cugetele poporului cu ereziile lor, cu profețiile lor mincinoase, în timp ce noi, șamanii, suntem învinuiți de șarlatanie tocmai de către acești șarlatani; ei numesc superstiție și vrăjitorie toate metodele și practicile noastre, moștenite din strămoși, vin cu propriii lor zei care nu sunt decât imagini moarte, fără de putere, nevăzute, duhuri ce adastă pretutindeni, din acelea pe care noi le alungăm și le îndepărtăm.

Ei încalcă străvechea credință mongolă și încearcă să o înlocuiască cu una nouă, de obârșie străină, și urmarea e că mulți șovăie și nu știu încotro să se îndrepte; unii rid, nici mai mult nici mai puțin, de descântecele și prezicerile noastre, le batjocoresc și se leapădă de ele.

Așa ceva nu mai poate continua fără ca mongolii să se depărteze de la datinile străbune ale vieții lor, căci necredința și erezia amenință poporul nostru în ființa lui lăuntrică, pregătește calea destrămării și a putreziciunii, lucru pe care tu, o Hane, nu poți să-l privești cu nepăsare; e neapărată nevoie să intervii și, în numele tuturor șamanilor, te chem acum să poruncești surghiunirea sau executarea celor care propovăduiesc aceste erezii.

După ce a ascultat lunga cuvântare a șamanului, Hanul răspunde doar atât: Făgăduiala mea față de străini, anume de a-i lăsa să-și practice în libertate religiile lor, rămâne neclintită, dar pe tine, șamane, te învinovățesc că nu ești îndeajuns de statornic în credința ta, în credința în Veșnicul Cer Albastru și în puterea voinței lui.

Încordarea dintre diferitele culte religioase din Karakorum sporește din ce în ce mai mult, căci fiecare din ele caută din răsputeri să învingă și să alunge pe celelalte, și de aceea își ridică necontenit tot felul de biserici, moschei și temple, așezate toate la vedere.

Creștinii de apus, puțini la număr dar puternici și bogați, și-au clădit o catedrală cu multe turle, ca niște țurțuri de gheață crescuți în sus, și înăuntrul lor tronează un chip de madonă care acoperă întreg peretele altarului, sculptată și vopsită în aur și azur, cu un prunc dumnezeiesc, bine hrănit, care se întinde după sânul mamei, doldora de lapte.

Nestorienii, creștinii răsăriteni care fuseseră alungați din Bizanț, se mulțumesc cu câteva bisericuțe de lemn, nu prea arătoase, purtând

patina verzuie a stihiilor, cu o singură turlă purtând în vârf o cruce simplă de lemn; lasă că nu e poleită cu aur, dar e chiar unsă cu catran, în schimb cei care pătrund înăuntru dau cu ochii de cruci de argint cât un stat de om, care strălucesc orbitor în bătaia luminii.

Musulmanii își au moscheile lor, pântecoase și albicioase ca niște cuiburi de viespe, și lângă fiecare din ele se înalță un minaret ca un braț divin aruncat în văzduh, alb și rotund, cu un loc anume pentru muezin, sus sub o falnică semilună de aur.

Budiștii au înălțat mai multe temple în stil katai, cu acoperișul răsfrânt în sus, ca borurile unei pălării, cu coloane spoite în roșu, și flori uriașe de lotus sculptate, roșii sau albe, cu statui ale lui Buddha cioplite în trunchiuri masive de cedru, poleite cu aur, în picioare, aproape atingând plafonul, pe chip cu un zâmbet enigmatic, sau culcate, dormind cu pleoapele închise.

Preoții lama din Tibet și-au clădit templele pe terase stâncoase de munte, parcă ar fi crescut acolo pe povârnișș; moriștile de rugăciune se învârt cu panglici foșnitoare de hârtie, în pocale arde zi și noapte untul topit, preoții roiesc ca albinele în stup, înalți de parcă ar merge pe catalige, în veșminte lungi până la călcâie, cu tichiile ca niște pâlnii, împânzite cu semne magice, șerpi și dragoni, sori zimțați, semiluni și aștri.

Templele taoiștilor sunt împodobite cu flori nemuritoare și cu statui de oameni în mărime naturală; strămoși care priveghează, învățați înțelepți și cârmuitori drepți.

Dar nu ajunge că religiile se întrec prin mărimea și fala zidirilor, căci ele trebuie nu numai să se umbrească una pe alta, ci totodată să-și acopere una alteia vocile, să se slujească de strigăte și clopote.

Creștinii de apus au cele mai puternice clopote, cu glas bubuitor de bronz care sună și răsună la unison sau în contratimp, la asfințit, în

zori și de multe ori chiar peste zi, stârnind un vacarm care face aerul să vibreze, lucrurile să se zguduie și păsările să țâșnească speriate în zbor.

Nestorienii au clopote mai mici, care nu se pot măsura cu vuietul profund al bronzului, sunând mai curând ca tabla ciocănită sau fierul bătut cu barosul, dar sunt în schimb ajutate de darabane, bătăi de darabană care se întețesc, un vârtej de zgomote care se confundă cu cele ale șamanilor și fac să tresară sufletele mongolilor.

Islamiții se lipsesc de orice alte efecte sonore în afară de vocea omenească; din minaretele lor înalte se ridică zi și noapte glasurile muezinilor, pătrunzătoare și prelungi, proclamând în limba profetului măreția lui Allah, unicul Dumnezeu.

Budiștii lovesc în clopotele lor de bronz atârnate, cu dangăt detunător de parcă ar trebui să-i trezească pe înșiși zeii cei adormiți, iar preoții lama suflă în cornuri de iac sau în trâmbițe încovoiate de bronz, stârnind sunete prelungi și gemete, care urcă și coboară, se răsucesc ca într-o spirală și străbat orice obstacol, în timp ce taoiștii lasă liniștea să vorbească în locul lor, sau pun clopoței de argint să sune în bătaia vântului, cu clinchet subțirel ca de zurgălăi.

Hanul a împins toate aceste temple și biserici la marginea orașului, doar când se întâmplă să treacă prin acele părți, îi e dat să vadă aceste clădiri netrebnice și să intre în bătaia dangătelor, clinchetelor și strigatelor ce vin dintr-acolo; dar chiar și de la distanță auzul său are o ascuțime ca de tigru pentru aceste zgomote stânjenitoare, și observă totodată că turnurile și turlele întrec în înălțime iurta domnitorului și asta nu-i prea place, dar se abține totuși să intervină.

Mai apoi bagă de seamă că toate aceste clădiri, pentru preaslăvirea zeilor de tot soiul, sunt adesea expuse trăsnetului; mereu se întâmplă să ia foc câte una, iar moscheea cea mai înaltă e betegită rău de pe urma unui trăsnet: semiluna de aur s-a

topit și a căzut ca un boț cu ghimpi, iar turnul s-a crăpat de sus până jos.

Și atunci Hanul se gândește că lăcașurile de cult ale străinilor au atras mânia Cerului, că zeii lor sunt neputincioși în fața lui Tengri și nu-și pot apăra nici propriile lor adăposturi, și poruncește acum ca turnurile și cupolele înalte să dispară, iar întrucât dangătul clopotelor și celelalte sunete și strigăte pot supăra duhurile prielnice ale văzduhului, atrăgând în schimb pe cele vrăjmașe, se vor interzice și aceste zgomote și va domni liniștea.

Preoții și alți soli ai diferitelor credințe se înfățișează Hanului și aduc jalbe unii împotriva altora.

Islamiții spun: O Hane, trebuie să-i astâmperi pe acești câini necredincioși care-l tăgăduiesc pe Allah, singurul Dumnezeu adevărat, prevestit de prorocul său Mohammed, pe acești câini care cu zeii lor falși și ereziile lor neagă și fac de ocară tot ce e sfânt!

Cei mai ticăloși dintre toți sunt creștinii din apus, care se închină la trei zei diferiți și au neobrăzarea să pretindă că aceștia alcătuiesc un singur Dumnezeu, și în afară de asta se mai închină și unei femei despre care spun că ar fi mama acestui Dumnezeu, o mârșăvie fără seamăn, și mai încalcă și toate poruncile cele dumnezeiești, se roagă într-un chip netrebnic, fără să-și spele mai întîi mâinile, se dedau lăcomiei și beției, resping orice frăție între oameni și-i osândesc pe toți, în afară de câţiva, să ardă pentru veșnicie în focul iadului.

Nici o idolatrie nu e mai primejdioasă decât acest creștinism, și de aceea te tulburăm noi acum, o Hane, să nu-i mai rabzi în împărăția ta, să-i alungi pe toți creștinii, sau mai bine chiar, să-i treci prin foc și sabie!

Creștinii din apus spun: Cei care au glăsuit acum sunt odraslele diavolului, Islamul e cea mai

pustiitoare erezie dintre toate, Allah al lor e un zeu fals care s-a ivit pentru a-l înfrunta pe Hristos și pentru a-i rătăci pe cei săraci în cuget, și cei care-l urmează vor arde, fără doar și poate, în focul veșnic al iadului.

Tu, Hane, se cuvine să știi asta la fel de bine ca noi, căci te-ai războit cu credincioșii lor și i-ai biruit; așadar împreună trebuie să purcedem împotriva acestui Islam certăreț și întotdeauna la fel de primejdios, pentru ca în cele din urmă să punem capăt puterii sale și să-i stârpim supușii de pe fața pământului.

Noi, creștinii, suntem cei care ne împotrivim în primul rând ca Islamul să aibă îngăduința de a-și răspândi stricăciunea sa aici, în Karakorum, în inima împărăției tale, o Hane, și-ți cerem să nimicești fără zăbavă acești scorpioni și aceste vipere, sau să ne dai nouă mână liberă pentru a ne lupta cu ei!

Nestorienii spun: Noi suntem adevărații creștini, și nu aceste scursori din țările apusului, cu papii lor desfrânați, cu bogățiile lor nesăbuite și cu nemăsurata lor poftă de putere, nu aceștia, ci noi, care ne împărtășim sfântului Nestorie, singurul întemeietor al creștinismului, și blestemați fie acești falși creștini care ne-au tăgăduit învățătura și ne-au prigonit din țările de la apus, ajungând astfel noi aici, în aceste ținuturi, unde am primit adăpost în împărăția ta, o Hane!

Și acum aceștia nu se sfiesc să se amestece printre noi și să-și continue prigoana, creștini care sunt încă și mai odioși decât musulmanii și nici n-au ce căuta aici, printre noi, întrucât noi, nestorienii, am înțeles de mult să trăim în bună pace cu șamanii mongolilor, așa cum poruncește legea ta, o Hane, și de aceea te rugăm acum să alungi aceste erezii străine din Karakorum și din întreg imperiul tău de răsărit!

Șamanii spun: Toate aceste învățături străine, care au pătruns încoace dinspre marginile lumii,

toate sunt niște ticăloșii, chiar și cultul nestorienilor care pretinde că ține de legile acestui pământ, căci nu e altceva decât creștinism prost mascat și nu trăiește decât prin ce a furat de la noi, șamanii, dar adevărata înțelegere a esenței lucrurilor le lipsește și lor, întocmai ca celorlalte religii străine, și prorocirile și tălmăcirile pe care le dau semnelor nu sunt decât niște maimuțăreli jalnice; nimeni în afară de noi, șamanii, nu poate privi în adâncimea viselor, a viziunilor și nu poate prevedea ce o să se întâmple, nu poate abate nenorocirea, nu poate îmblânzi duhurile, nu poate păstra legătura cu Veșnicul Cer Albastru.

O Hane, mult mai bine ar fi ca aceste religii să fie izgonite, în loc să stăruie aici printre noi, cu stricăciunea lor, să fie izgonite din împărăția ta pentru ca Cerul să nu se mânieze și harul lui să nu ne părăsească.

După aceea veni rândul budiștilor, al preoților lama, al taoiștilor, și al altor reprezentanți ai diferitelor religii, și se plânseră unii de alții, își ocărîră în primul rând adversarii cei mai apropiați, dar nici celelalte credințe nu rămaseră neponegrite; religiile răsăritene și apusene erau totuși mult prea străine unele de altele pentru a se putea înfrunta cu o îndârjire cu adevărat fanatică, socotindu-se între ele ca fiind atât de depărtate și de absurde, cufundate în superstiție și confuzie, încât se credeau relativ neprimejdioase, după cum nu aveau vreo dușmănie deosebită nici împotriva naivității și ignoranței păgânismului.

După ce Hanul, cu multă răbdare și nu fără o licărire ironică de interes în priviri, a ascultat îndeajuns plângerile venite din toate părțile, a prins a spune:

Voi, soli ai diferitelor credințe de la răsărit și apus, vă dușmăniți cu toții și numai puterea mea vă împiedică să va încăierați, să vă izgoniți și să vă nimiciți unii pe alții; vă luptați pentru zeii și canoanele voastre, nu vreți să vă recunoașteți unii

altora nici măcar un dram de înțelepciune, nici măcar dreptul de a exista, fiecare vă credeți fără greșeală și singurii posesori ai adevărului unic.

Dar eu vă spun că un grăunte de înțelepciune și adevăr se află de toate părțile, căci aceste însușiri nu sunt hărăzite unei singure învățături, și de aceea nu voi îngădui ca o religie să aibă precădere în fața alteia, ca un anumit zeu să fie mai prețuit decât altul, pentru că deasupra tuturor stă zeul suprem, oricare nume i-am da noi și oricare ar fi imaginea pe care ne-o închipuim: pe acesta îl slujesc eu, ca mongol, cu înțelepciunea neamului meu, lui mă închin eu, lui Tengri, Cerul, dar nu silesc pe nimeni să împărtășească credința mea.

Și acum vă poruncesc tuturor să vă împăcați și să trăiți în înțelegere, să lăsați pe fiecare să aibă credința lui și să se închine cărui zeu poftește, căci așa stă scris în cartea mea de legi, în Iassa, și cel care se împotrivește poruncilor ei va fi alungat din împărăție sau își va pierde viața.

După cuvintele Hanului se așterne o liniște adâncă, preoții și magii, iritați și mânioși, prind a se depărta de cortul domnitorului, par astâmpărați, dar își aruncă priviri pline de ură.

La Hanul din Karakorum sosește o ștafetă, un emisar cu un mesaj din partea Papei de la Roma și, după ce este tălmăcit, e făcut cunoscut Hanului, a cărui față se întunecă pe măsură ce ascultă.

Scrisoarea îi este adresată ca împărat al mongolilor, după care Papa îi face lămurit cine e el: căpetenia spirituală a creștinătății, singurul reprezentant adevărat pe pământ al unui Dumnezeu atotputernic și întreit.

A ajuns la cunoștința noastră, se spune în scrisoare, că hoardele tale au devastat mai multe țări creștine și au pricinuit mari pierderi de vieți omenești, jale și necaz, și totodată o însemnată pagubă de bunuri: noi te prevenim acum în chipul cel mai sever să nu mai continui cu asemenea

fărădelegi, să nu mai verși sânge creștinesc care va abate asupra capului tău osânda veșnică, de care numai noi te putem izbăvi.

Pe de altă parte, am fost înștiințat că prin expedițiile tale războinice ai înfruntat cu vrednicie pe închinătorii bicisnici ai Islamului, ai biruit o sumedenie dintre cei mai puternici domnitori ai săi și le-ai luat în stăpânire bogățiile și nu numai atât, dar ai încuviințat multor creștini libertatea de a-și îndeplini cultul și ai pătruns până aproape de orașul sfânt, Ierusalim, care din nefericire se mai află încă în mâinile dușmanilor creștinătății.

În ce te privește, împărat al mongolilor, ni se pare nimerit să închei o alianță cu noi, să te alături creștinătății și, împreună cu oștile noastre fără pereche pe

pământ, să dăm Islamului lovitura hotărâtoare, să eliberăm cetatea sfântă Ierusalim și să punem capăt pentru totdeauna amenințărilor dușmane.

Și în chip deosebit am mai dori ca tu, împăratul mongolilor, să ni te înfățișezi la Roma, în fața Sfântului Scaun, pentru a săruta inelul de pe mâna noastră și, prin aceasta, să pecetluim o alianță, prin care totodată te vei închina singurului Dumnezeu adevărat care stăpânește întreaga putere în cer și pe pământ, de la începutul până la sfârșitul lumii.

Grăim în numele singurului Dumnezeu adevărat și facem apel la tine, împărat al mongolilor; gândește-te că veșnica binecuvântare a sufletului tău și propășirea viitoare a împărăției ce o cârmuiești atârnă de hotărârea ta!

Nici nu s-a isprăvit bine cu citirea scrisorii, și Hanul poruncește să fie adus solul; omul cu veșminte lungi, negre, de prelat, îngenunchează îngrozit în fața domnitorului, care-l întreabă dacă cunoaște cuprinsul scrisorii.

Când solul încuviințează, Hanul grăiește, cu o stăpânire în glas care nu prevestește nimic bun: Și

îndrăznești totuși să mi te înfățișezi, încredințat că cineva îl poate jigni pe Han, fără să rămână nepedepsit — oare atât de mare e neștiința ta și a Papei pe care-l slujești?

Buzele palide ale emisarului tremură și omul nu îndrăznește să răspundă nimic, în timp ce Hanul îl urmărește cu pleoapele întredeschise și în cele din urmă spune: Ar fi trebuit să plătești cu viața, firește, dar am chef să trimit răspuns la scrisoarea Papei și să-i astâmpăr rătăcirile, așa că tu vei pleca înapoi cu răspunsul.

Hanul face un semn caligrafului său și, după o clipă de cumpănire, începe

să-și dicteze răspunsul către Papa de la Roma:

Papă, tu mi te adresezi, fără să știi bine cine sunt, căci eu domnesc peste o parte mai mare de lume, și chiar peste mulți creștini, fără a face vreo deosebire între ei și ceilalți, în timp ce creștinătatea ta cuprinde câteva țări în apusul depărtat, mult prea neînsemnate pentru a ademeni la cucerire.

Așadar, nu-ți șade bine ca fiind mai slab, să mă poftești a încheia o alianță în lupta cu slujitorii Islamului, mai ales că eu nu sunt dușmanul credinței musulmane, ba chiar o ocrotesc întocmai ca pe toate celelalte religii, și cuvintele tale umflate despre unicul tău Dumnezeu atotputernic mi se par goale, dacă cu tot sprijinul lui nici măcar n-ai fost în stare să smulgi din mâinile dușmanilor cetatea pe care o numești sfântă.

Dumnezeul meu e Tengri, Veșnicul Cer Albastru, și chiar dacă nu e singurul, e totuși în chip vădit mai puternic decât al tău și decât ceilalți zei ai lumii, și îl așez mai presus de orice, pentru că e Dumnezeul meu și al norodului meu, dar asta nu înseamnă că resping alți zei, ci îngădui cultul lor pe pământul împărăției mele.

Nu e de căderea ta, Papă, să-mi aduci vreo învinuire sau să rostești vreo amenințare și nici să-mi pretinzi a mă înfățișa în orașul tău pentru a-ți

săruta inelul și pentru a mă închina Dumnezeului tău.

În schimb, poți veni tu în orașul meu, Karakorum, pentru a te pune pe tine și creștinătatea sub oblăduirea mea, astfel încât între țările noastre să poată domni pacea și fiecare Dumnezeu să-și primească prețuirea ce i se cuvine!

Și cu asta răspunsul Hanului s-a încheiat, și el a dat poruncă să fie însemnat cu slove în mai multe graiuri, printre care și cel al Papei, și a fost pus sigiliul Hanului, pentru ca răspunsul să plece de îndată cu emisarul care aștepta.

Dar pe lângă treburile religioase, Hanul trebuie să se ocupe și de problema negoțului, care se lărgește necontenit, și pentru asta îl consultă pe Ie-liu:

După cum știi, mult înțeleptule katai, printre mongoli a existat de când e lumea obiceiul de a da și a lua, fără să practice trocul sau târguiala și cu atât mai puțin să cumpere sau să vândă direct, socotind asta o înjosire, un semn de lăcomie și strâmbătate sufletească.

Jaful și prada au stat în legile nescrise ale mongolilor, și chiar sunt socotite prilej de mândrie, de îndată ce oamenii sunt îndeajuns de puternici sau de vicleni încât să izbutească, dar totuși numai când e vorba de dușmani sau de străini de care nu sunt legați cu nimic.

Dreptul de a lua a atras la rândul său obligația de a da, și cel care lua mult era dator să și dea mult, asta fiind dintotdeauna o lege nescrisă, și cel care primea darul dădea în schimb daruri și mai de preț, și în felul acesta avuțiile nu s-au îngrămădit până la exces, nu s-au oprit la unul sau altul, ci au umblat printre oameni, și la mongoli asta a ținut loc de negoț.

Dar tu, înțeleptule Ie-liu, susții și alte soiuri de negoț, ca un adevărat katai ce ai rămas, și acum aș vrea să aud ce ai de spus în privința asta, dacă

târguiala trebuie lăsată să se extindă între granițele imperiului mongol și să înceapă astfel să înlocuiască vechiul obicei.

Ie-liu răspunde: O Hane, sistemul mongol a fost minunat atâta timp cât neamul era mic și nomad, dar acum în cuprinsul acestui imperiu uriaș a devenit din ce în ce mai greu de păstrat, întrucât meseriile și meșteșugurile se împart între neînchipuit de multe mâini și în locuri atât de risipite, încât diversele produse trebuie transportate din- tr-un loc într-altul, pentru a se putea împărți după cerințe.

In sânul clanului, fiecare familie producea lucrurile de prima trebuință, iar restul și-l putea procura prin jaf și prădăciune, sau primind daruri, dar acum, în acest imperiu uriaș, se cere ca fiecare să-și facă rost de cele trebuincioase prin negoț, și astfel a devenit necesar un sistem avansat de schimb.

Un astfel de schimb trebuie mijlocit, trebuie lăsat în grija unor neguțători și comercianți anume specializați, care trebuie să tragă un profit cuvenit pentru corvoada lor, și prin aceasta prețul mărfii crește pe drum, de la producător la cumpărător, dar cum acest preț nu se poate stabili exact, aici apare târguiala, o înfruntare a intereselor, în care vânzătorul și cumpărătorul trag fiecare de partea lui.

Dar pentru că adesea schimbul direct de mărfuri se face greu, e nevoie de o valoare controlabilă ca echivalent intermediar, și iată de ce kataii folosesc încă mai de mult ceea ce ei numesc bani sau monede, pe care i-ai văzut cu ochii tăi, o Hane, acele monede de metal, imprimate cu figuri sau inscripții; războinicii tăi au dat de ele nu o dată, și le-au azvârlit cât colo cu dispreț, socotindu-le fără nici o valoare, dar au făcut asta din neștiință, pentru că monedele nu erau fără preț, de vreme ce puteau fi schimbate pe mărfuri.

Hanul: Explicația ta e făcută cu pricepere și acum sunt pe deplin lămurit despre ce e vorba; sfatul tău ar fi, așadar, nu numai să las negoțul să decurgă nestingherit, ci să-l și sprijin, să-l fac să sporească, da, și nici mai mult nici mai puțin să introduc aceste monede de care vorbești și pe care le-am văzut folosite atât în Katai cât și în Horezm, monede de aur, argint sau vreun metal mai obișnuit, pe care oamenii aceia le prețuiau atât de mult încât nu rareori își dădeau viața pentru ele.

Dar dacă aș fi hotărât să fac acest pas, de unde s-ar putea lua monedele și cum s-ar stabili valoarea lor, cum ar putea fi făcuți mongolii și celelalte neamuri din imperiu să le accepte ca echivalente ale muncii sau ale mărfii, cum s-ar face schimbul lor peste hotare cu alte regate, și cum ar putea împiedica cineva pe oameni să-și adune monede în cufere și să alunece pe calea lăcomiei?

Ie-liu: Ar fi nevoie de mai mulți slujbași și notari, care trebuie să fie mai presus de negustători și să-i țină pe aceștia sub control, dar la rândul lor acești intendenți trebuie să dea socoteală în fața domnitorului și să stea sub controlul acestuia și, în felul acesta, un imperiu întins poate fi supus și cârmuit întru totul după voința cârmuitorului.

Banii ar putea fi administrați într-un serviciu special, pe care eu însumi sunt dispus să-l organizez cu voia ta, o Hane, și fiecare monedă va purta chipul și inscripția ta, întocmai ca sigiliul tău; vor fi însemnați cu cifre pentru a se deosebi ca valoare și această valoare va fi aceeași în întreg imperiul, precum și în afara granițelor lui, o valoare chezășuită de efigia ta, o Hane, și care se va socoti ca o prelungire a puterii tale.

Hanul: Hotărârea mea se va desăvârși treptat, da, întrevăd de pe acum foloasele de pe urma monedei și a negoțului, dar totodată mă tem și de urmări, căci neapărat se vor ivi și efecte contrarii, și multe întrebări îmi par încă fără răspuns; poate

că sunt măsuri care mai trebuie să aștepte, care vor fi luate abia de urmașii mei, dar oricât de nemuritor ai părea, înțelepte Ie-liu, poți oricum să te apuci de treabă și se întemeiezi cu bună rânduială serviciul tău special de monetărie.

In visele sale de peste noapte nu rareori se face că Hanul, împreună cu oastea lui străbate cel mai nemilos deșert: aerul încins scânteiază ca o apă curgătoare sau se întinde până în zare ca apa albastră a unor lacuri, dar rămâne totuși de neatins, se mistuie pe măsură ce te apropii, lanțuri de munți încoronați cu zăpadă se profilează deasupra și dedesubt, de parcă munții ar sta întinși pe spinările lor de zăpadă, și și-ar scoate burțile în bătaia vântului, iar stâncile se ivesc ca niște porți înalte sau statui masive, negre ca funinginea sau strălucitor de albe, ca sarea, și mai țâșnește o iarbă înaltă în fața lor, pe platou, strălucind cu verdele cel mai crud, și pare că se mișcă în bătaia vântului, unduind sub adieri, mai întunecată sau mai deschisă la culoare: o iarbă atât de ademenitoare încât caii se lasă tot timpul amăgiți.

Cu toate astea Hanul și oamenii lui nu se lasă păcăliți sau zăpăciți, știind cu toții că e vorba de duhuri rele ale văzduhului care-și fac de cap pentru a stârni speranțe amăgitoare.

Și dacă se văd ajunși la malul unor lacuri adevărate, acestea sunt tot înșelătoare, orbitor de albe din cauza sării sau a undelor încremenite ca niște suprafețe de sticlă; caii calcă peste brazde de sare care scrâșnesc sub copite și dacă se găsește și apă, atunci e grea și aspră, din pricina sării, de parcă Setea însăși ar fi devenit palpabilă, într-o plăsmuire respingătoare.

Mai sunt și alte ape, care pot avea luciri multicolore, intense, ca niște cozi enorme de păun

desfăcute, dar această strălucire nu e decât otravă și spurcăciune, cu rânjete și amenințări, cu un fel de rană a solului, inflamată, din care se scurge puroi, chiar și stâncile pot fi amenințătoare, zbârcite ca niște fețe de moșnegi, crăpate de pe urma alternărilor de arșiță și frig, din când în când roșii ca fierul încins sau cu dungi roșietice de parcă s-ar fi prelins sânge pe ele, sau verzi ca niște vegetații împietrite, câteodată țepoase ca tufele de mărăcini, înălțându-se ca niște păduri de sulițe.

Nu, în deșert nu se întâmplă nicio minune, dar câteodată se mai petrece totuși câte un lucru dintre cele mai neprevăzute: într-o zi, în plină secetă a deșertului, când cal și războinic gâfâie deopotrivă, istoviți până la capătul puterilor, iată că pe deasupra se ivește un nor negru, fulgerele brăzdează aproape fără întrerupere întunericul îndesit și încep să cadă boabe de grindină uriașe ca niște ouă de struț, care odată izbite de pământ sar în sus și duduie ca o herghelie de cai în galop; oamenii își apără capetele cu scuturile și stau ghemuiți sub ele, în timp ce caii se culcă la pământ cu capul vârât între picioarele dinainte, zbierând de durere sub loviturile grindinei, care cade ca o ploaie de pietre din înaltul cerului, dar după aceea deșertul rămâne acoperit cu mormane de grindină, oamenilor nu le rămâne decât să le adune și să le topească, făcând astfel rost de apă pentru a-și astâmpăra setea, a lor și a cailor: apă curată și limpede, fără gust, nici de cer nici de pământ.

Sau altă dată, când foamea-i încearcă fără milă și drumul duce printr-o trecătoare de munte unde nu afli decât stânci negre și nisip, fără un fir de iarbă sau un tufiș, fără urmă de ființă vie: câinii încep deodată să urle și să scormonească nisipul, nu mai vor să se urnească, oamenii trec mai departe, până când Hanul ia seama el însuși și face semn de popas, câţiva oameni încep să sape în nisip în locul unde urlă câinii aţâţaţi, cu boturile spumegând lacom, și sub un strat protector de

nisip dau peste câţiva cai, strâns înghesuiți, înghețați de vreo furtună de bună seamă, și acoperiți cu nisip: sunt încă înghețați și tari ca lemnul, dar când se

dezgheață carnea e proaspătă și gustoasă de parcă ar fi fost tăiați chiar atunci.

Intr-una din plimbările sale pe platou, Hanul se oprește lângă niște smocuri de tamarisc calcinate de arșiță care cresc în preajma unor locuri stâncoase, descalecă și se așază pentru câteva clipe, cufundat în gânduri.

Adună scuipat în gură și scuipă printre stânci, dar o picătură se lipește de un bolovan, sclipind într-un chip neobișnuit, ca argintul viu.

Dintr-o dată atent, Hanul se apleacă și urmărește bășica de scuipat, și în primul moment are impresia că ar privi într-un ochi viu și ar întâlni acolo o privire care exprimă ceva, doar că el nu poate deslușî ce anume.

Apoi bășica de scuipat se lărgește din ce în ce mai mult, și atunci vede că înăuntrul ei e multă mișcare, de parcă ar fi niște creaturi mici care se învârt una în jurul alteia, foarte repede, și de acolo se iscă o scânteiere, o lucire tremurândă care aproape că orbește privirea.

În același timp privirile i se adâncesc într-un fel de fântână în care cade o lumină puternică, și acolo, înăuntru, totul se învârtește întocmai ca un vârtej de apă, și în vremea asta celelalte mișcări mai mărunte continuă ca într-o horă.

Această priveliște îi provoacă Hanului o senzație de amețeală, de parcă el ar fi cel care urmează să cadă și să dispară în adâncul acela învolburat; simte o ademenire și în același timp o amenințare, trebuie să se tragă înapoi cu o mișcare hotărâtă, și în clipa următoare nu mai vede din nou decât o bășică de scuipat obișnuită.

Mai pe urmă îi cad ochii pe un bolovan din fața lui care începe să tremure de parcă s-ar vedea prin aburii deșertului, care încet își pierde

consistența și duritatea, se desface și se crapă din ce în ce mai tare.

Bolovanul e ca o apă sclipitoare, adunată de o forță imperceptibilă între pereți invizibili, de parcă ar fi compus pur și simplu din particule plutitoare, sau dintr-un roi de insecte minuscule.

Hanului îi dă atunci prin minte că ar putea trece prin stâncă și n-ar întâmpina o rezistență mai mare decât dacă ar trece prin apă sau prin ceață.

Gândul nu-l surprinde în mod deosebit, e ca și cum în sinea lui a știut dintotdeauna că lucrurile sunt penetrabile și încetează să mai opună rezistență de îndată ce pricepi cu adevărat această calitate a lor.

Lumea e întunecată și încremenită doar de un fel de uitare, care-și așterne peste tot pecetea moartă a opreliștii și a împotrivirii, un gând pe care omul a încetat

să-l mai priceapă, l-a pierdut, și care-l silește să se lupte, să se zbată pentru a străbate și a învinge piedicile.

Astfel i se înfățișează Hanului lucrurile, stând îndelung cufundat în vraja revelației, până când pare că se trezește și vede că bolovanul s-a închis, tufele stau acolo ca mai înainte și calul așteaptă în umbra frunzelor despicate.

După care Hanul îi cere părerea lui Ie-liu: Sunt oare lucrurile solide, chiar cele mai grele și mai tari, cu adevărat dense și impenetrabile?

Ie-liu răspunde: Gândul acesta există de multă vreme, o Hane, și anume că nici un lucru nu e de fapt așa cum îi apare omului, ci cu totul altceva, care rămâne necunoscut și inaccesibil înțelegerii noastre.

Poate că o stâncă se deosebește de apă sau de aer doar într-o anumită măsură, în ce privește densitatea, poate că e compusă din părticele atât de mici încât ochiul nu le poate observa, și rezistența provine din alipirea lor, numărul lor întrecând cu mult pe acela al firelor de nisip din deșert.

Pesemne că aerul și apa sunt și ele alcătuite din asemenea părticele minuscule, numai că mai puțin îndesate și de acea nu opun o împotrivire prea mare, dar greutatea și desimea lor, oricare ar fi devin vădite atunci când aerul se mișcă într-o suflare de vânt puternic sau când apa susține bărci mai grele decât o casă.

Hanul: Înseamnă atunci că măsura omului are valoare numai în hotarele propriei sale lumi și că, în afara acesteia, se pot afla alte lumi pe care nu le cunoaștem și nu le putem atinge?

Ie-liu: O Hane, acesta e un gând cu adevărat înțelept, căci s-ar putea să existe o lume cu dimensiuni neînchipuit de mari, în care noi suntem cuprinși fără să ne dăm seama, după cum poate exista și o lume neînchipuit de mică, astfel încât să fie cuprinsă într-a noastră fără să putem observa.

Hanul: Lumea omului poate fi deci foarte mică sau foarte mare, în comparație cu aceste alte lumi, adică foarte mică și în același timp foarte mare, cu alte cuvinte cumplit de mărginită și totodată aproape nesfârșită?

Ie-liu: Cam așa s-ar putea să stea lucrurile, o Hane!

Hanul pune să fie chemat un renumit vrăjitor tibetan, un om atât de înalt, încât nici unul din cei adunați în iurta domnitorului nu-i ajunge mai sus de piept, cu un veșmânt elegant, lung până la călcâie oare strălucește ca o bucată de soare, cu nuanțe galbene și roșii, și în țesătură sunt desenate figuri de dragoni și aștri.

Începe prin a arăta Hanului două obiecte demne de toată atenția: unul e o bilă, altul un pahar de sticlă cu un lichid argintiu; bila e alb-cenușie și nu are nimic deosebit, dar când o ia în mână. Hanul vede că e atât de ușoară încât îl cuprinde uimirea, da, aproape că n-are greutate, de parcă ar fi făcută din pene.

Tibetanul îl îndemnă pe Han să încerce a despica bila cu sabia, dar când Hanul o izbește,

tăișul scoate scântei, sabia sare într-o parte, și pe bilă nu se vede nici cea mai mică zgârietură.

Ce-i asta, care n-are greutate și e mai tare ca oțelul? întreabă Hanul, și tibetanul răspunde: Asta-i materie stelară, o Hane, această bilă a căzut din cer ca un meteorit, căci atât de ușoare și în același timp atât de tari trebuie să fie stelele pentru a-și menține plutirea și a nu se toci!

În schimb, paharul de sticlă umplut cu un lichid uimește prin greutatea lui; trebuie să te căznești pentru a-l ridica și totuși e un lichid, fluid, semitransparent, și când tibetanul varsă câteva picături în palma Hanului, el vede că sunt grele ca niște bucăți mari de plumb.

Hanul întreabă ce mai e și asta, și tibetanul răspunde: Acesta e un lichid greu care se găsește în măruntaiele pământului, e acela care susține pământul și face ca cerul să se învârtească în jurul lui, și eu însumi l-am scos cu mare trudă dinlăuntrul unui vulcan.

Și la ce pot folosi aceste lucruri uimitoare? întreabă Hanul, și tibetanul răspunde: La nimic, o Hane, rostul lor e doar să ne dezvăluie necunoscutul!

După care tibetanul îi dovedește Hanului că e în stare să se ridice de la pământ și să rămână în aer nesusținut.

Nu se întinde în sus și nici nu face mișcări cu brațele pentru a imita o pasăre ce-și ia zborul, ci doar stă acolo, destins, cu ochii închiși, și așteaptă, după care-și trage încetișor picioarele sub el și rămâne în aer ca și cum ar sta pe un scaun nevăzut.

Hanul îi face semn unui războinic să-și treacă spada pe sub trupul omului care plutește, dar sabia nu întâmpină nici o rezistență, și tibetanul rămâne mai departe în aer, nemișcat.

Hanul e încântat și dă din cap, vrăjitorul ăsta își cunoaște meșteșugul și nu e de disprețuit, dar isprava cea mare vine de-abia acum: el poate să se cufunde în somn, să-și lase sufletul să-și

părăsească trupul și să plece departe, pentru a se întoarce apoi din nou și să transmită ce a văzut, de data aceasta prin cugetul său treaz.

Hanul spune: exactitatea celor aflate de sufletul său trebuie controlată, de aceea îl va vizita pe Boru, fiul lui Mukali, în regatul Kin, și la înapoiere va trebui să-mi poată descrie inelul pe care bărbatul acela îl poartă pe mâna stingă!

Tibetanul n-are nimic împotriva acestei pretenții, dar atrage atenția că regatul Kin e mare, și că sufletului său îi va trebui un oarecare timp până să-l găsească pe fiul lui Mukali; de aceea cere îngăduința de a repeta încercarea, dacă cumva nu-i reușește de prima dată.

Se culcă și se cufundă în somn, stă acolo întins, nemișcat, și respirația aproape că nu i se simte, în timp ce Hanul și oamenii săi îl observă cu mare atenție; se scurg ceasuri întregi și omul nu dă nici un semn de trezire.

Când în cele din urmă se scoală e ca și cum s-ar fi trezit dintr-un somn obișnuit; se freacă la ochi, se uită în jur, se ridică în capul oaselor și spune: poate că a durat cam mult, eu unul nu-mi dau seama, dar nu călătoria în sine a cerut timp, ci căutarea fiului lui Mukali pe uriașa întindere a regatului Kin!

Și inelul, întrebă Hanul, l-ai văzut, îl poți descrie?

Tibetanul descrie inelul de pe mina stingă a lui Boru, și Hanul încuviințează dând din cap: e într-adevăr inelul pe care el însuși i l-a dat feciorului lui Mukali și pe care știe că-l va purta până la moarte, nu mai încape nici o îndoială, iar tibetanul l-a convins pe Han de uimitoarele lui puteri.

Hanul spune: Ești un vrăjitor iscusit, tibetane, dar nu poți fi folosit ca mesager, pentru că nu poți transmite nimic, nici în scris nici în viu grai, și prin urmare meșteșugul tău e cu totul nefolositor, dar în

același timp nu ești un șarlatan, și meriți să rămâi în viață pentru a te reîntoarce în țara ta.

Și viața își urmează cursul zilnic în Karakorum, și Hanul mai e încă în stare să se bucure de nașterea unui mânz, să-l privească cum se desprinde din placentă, cum iapa îl linge și îl curăță, cum se clatină pe picioarele lui lungi ca niște catalige de lemn și se frânge, cum se ridică din nou și-și face drum către ugerul cu lapte cald, dătător de putere.

Aude un om multștiutor punându-se chezaș că în adâncurile pământului zac animale uriașe din timpuri străvechi, a căror sămânță a dispărut încă din vremurile îndepărtate când podișurile înalte erau acoperite de apă, când trestiile și ferigile creșteau înalte ca arborii pădurilor, și carnea acelor animale poate fi încă bună de mâncat dacă e dibuită, într-atât de bine s-a păstrat acolo, în străfundurile pământului.

Îi vede plecând pe căutătorii de apă, dar sculele lor sunt îndoielnice și indicațiile destul de neîntemeiate pentru a fi o garanție, căci adesea nu se ivește nici un strop de apă în locurile alese de ei pentru săpături, rămânând apoi doar niște găvane părăsite.

Alții au iscusința de a se strecura în prăpăstii și a cerceta fundul râpelor, unde rareori se găsesc lucruri demne de interes, dar au învățat cum se pot prinde scorpionii sau șerpii cu mâna fără să pățească nimic.

Sarea trebuie drămuită cu grijă și ferită de vecinătatea apei, dar sarea prin natura ei e lipsită de măsură și se pare că se împacă bine cu apa, se amestecă cu ea și pare că e mistuită de ea, până când se dovedește că, dimpotrivă, sarea mistuie apa; sarea e o necesitate care într-un fel a devenit o pacoste, simpla ei vedere poate pricinui dureri de ochi întocmai ca zăpada sub un soare puternic, care orbește privirile, și chiar face să lăcrimeze ochii războinicilor.

Iuțeala ștafetelor-săgeată trebuie judecată punând la socoteală și vântul, căci călăreții se pot mișca cu vântul din față sau din spate și e greu de hotărât care vânt e cel mai prielnic; mulți olăcari par a se folosi fără măsură de clopoței în cursele pe care le fac, alții și-au făcut un obicei din a-și scoate la iveală când vrei și când nu vrei plăcuțele de împuternicire, din metal, pe care le poartă la gât legate cu un lanț.

S-a descoperit că blocurile de gheață se pot păstra în cele mai fierbinți veri dacă sunt bine acoperite cu un covor gros de frunze, în timp ce stupii formați în găurile din pământ conțin rezerve de miere care se pot dezgropa, iar în largul pustiei se pot întâlni lăcuste bune de mâncat, dar dacă sunt prea multe stârnesc greață și nu mai pot fi digerate.

Se mai întâmplă ca, terenurile pârjolite de incendiu să fie presărate cu șerpi făcuți scrum sau numai prăjiți și atunci carnea e tocmai bună de mâncat, ademenindu-i chiar și pe aceia care altminteri nu sunt mâncători de șerpi, precum kataii.

Nu rareori se întâmplă că, după un viscol, oamenii trebuie să se ducă să dezgroape turmele de oi care zac înzăpezite, îngrămădite sub nămeți, căci zăpada dimprejur se topește de căldură, și adeseori se deschid găuri de aerisire, astfel încât oile nu se prăpădesc, ci rămân în viață.

Dacă iei în palmă bălegar proaspăt, cald, de vită, e un leac împotriva necazurilor și-ți dă putința să-ti închipui că stelele de pe cerul nopții de iarnă sunt un convoi de călăreți așternuți la drum, dar nimeni nu iese de bunăvoie pe zăpadă, în noaptea cu lună plină, când lătratul câinilor a amuțit la auzul urletelor de lupi.

Pe bătrâni îi cinstești băgându-le în gură dumicați pe care i-ai mestecat tu însuți, iar un băiețandru care se împodobește cu un corn de berbec nu face decât să-și arate bărbăția, pe când

fetele care se apleacă în față când văd aruncându-se o piatră, dau semn că-s femei coapte.

O femeie înainte de a fi fecundată e adeseori neliniștită ca o frunză în vânt, se umezește între picioare și genunchii i se înmoaie când vede un bărbat făcând anumite mișcări; uneori se întâmplă ca o femeie să nască într-o căruță cu cort, în toiul unei lupte, și o astfel de naștere decurge neobișnuit de ușor.

Umbra mișcătoare a frunzelor aruncată pe un perete, e o priveliște care poate stărui îndelung în minte, părând să amintească de fâlfâitul postavului iurtei când se întețește vântul; și mai există corturi atât de ușoare și de subțiri încât umbra norilor călători pătrunde înăuntru,

Furtuna poate aduce pe neașteptate maldăre de flori de departe, flori care nici măcar nu și-au pierdut parfumul.

Se poate întâmplă ca într-o dimineață câmpia să fie presărată cu lebede, atât de înghesuite încât cu greu își pot desface aripile pentru a se ridica în zbor, și câteodată se poate chiar vedea cum pământul se cască și se căznește să nască cine știe ce, dar deschizătura, care seamănă cu o mitră, se închide la loc fără să se fi întâmplat nimic.

Nisipul sau apa pot măsura timpul chiar și în bezna nopții, dacă un vas cu fundul găurit îngăduie o scurgere înceată.

Un om poate iubi la fel de mult un cal alb și unul negru, căci sunt pentru el precum ziua și noaptea, de care nu se poate lipsi.

Până mai de curând cheile erau obiecte cu totul străine și oamenii făceau haz de un lacăt.

neguțătorii expun pietre negre care se pot aprinde și ard, se pun chezași că nu e vorba de nici o vrăjitorie, dar asta poate pentru că știu foarte bine că vrăjitoria se pedepsește.

Hanul prinde de veste că una dintre femeile sale e necredincioasă, încearcă să și-o amintească pe pârâtă dar nu izbutește, crede că n-a trecut pe la

ea mai mult decât o singură dată, află unde îi este iurta și intră acolo pe neașteptate. Femeia e buimăcită, dar el nu-și poate da seama dacă venirea lui o bucură sau o stânjenește, și i se aprinde deodată pofta pentru ea, poate tocmai din cauza bănuielii, dar se stăpânește și pleacă, după ce a schimbat cu ea câteva cuvinte fără noimă.

Îl află și pe bărbatul împricinat, un războinic tinerel, viteaz și vrednic, și Hanul începe să se întrebe ce trebuie să facă: potrivit legii Iassa femeia necredincioasă e pedepsită cu moartea, dar Hanul o poate ierta, ceea ce nu rareori se întâmplă.

E vorba totuși de una dintre femeile Hanului, a cărei necredință e o jignire adusă lui personal, și cu greu ar putea rămâne nepedepsită, căci dacă s-ar afla,

s-ar putea socoti drept un semn de slăbiciune din partea lui, sau poate un semn de bătrânețe.

Dar la urma urmei e vorba de o simplă pâră, și el nu trebuie neapărat să afle adevărul, cu atât mai mult cu cât femeia îi e indiferentă și de nici un folos.

Poruncește să fie chemată, împreună cu războinicul împricinat, și când rămâne singur cu ei în cortul imperial, din paloarea lor înfricoșată citește că pâra trebuie să fie întemeiată, dar spune:

Tu, războinicule, te-ai distins prin curaj și iscusință, și de aceea vreau să te răsplătesc dăruindu-ți una dintre femeile mele, tânără și plină de nuri, și sunt încredințat că te vei bucura de ea!

Oșteanul și femeia, căzuți la pământ, gata să-l roage să le cruțe viața, sunt acum zăpăciți și schimbă între ei priviri nedumerite și neajutorate.

Războinicul nu mai e în stare decât să bâiguie: O Hane, bunătatea ta nu are margini, dar nu sunt vrednic de un asemenea dar și nu știu cum voi putea să-ți mulțumesc!

Hanul grăiește, mai aspru de data asta: Nu e nevoie de nici o mulțumire, oștene, însă darul e însoțit de o condiție; vei pleca să slujești în capătul

de apus al imperiului, luîndu-ți femeia cu tine, și să nu-ți treacă vreodată prin gând să te întorci!

Războinicul: Porunca aceasta mă umple de bucurie, o Hane, și prin asta darul devine și mai prețios!

Hanul face semn precum că cei doi pot să plece, ca și cum și-ar fi pierdut răbdarea; orice cuvânt în plus despre această întâmplare e de prisos, oșteanul și femeia ating podeaua cu frunțile, se ridică și se depărtează, împreună.

Hanul e mulțumit de felul cum a procedat, dar stă o clipă și se gândește: ce vor crede oare cei doi, femeia și războinicul, despre hotărârea lui, îi vor pătrunde oare înțelesul, sau vor simți iertarea ca pe o povară, și hatârul lui îi va împinge să se învinuiască unul pe altul, căci fapta lor, știută de el, va stărui ca o amenințare asupra lor, oricât de departe ar pleca.

Pe Han nu-l mai încearcă așa de des pofta pentru femei, dar când îl apucă,

nu-i lipsește putința; nu-și frământă mintea, ci bagă doar de seamă că a început

să-și dorească mereu femei noi, din ce în ce mai noi, mai ales din cele foarte tinere, în timp ce pe celelalte nu le mai bagă în seamă.

Merkita Khulan a rămas favorita lui multă vreme, însoțindu-l în ultimele campanii și trăind ca o regină în propria lui iurtă tivită cu mătase, cu slujnice și sclave — o femeie frumoasă și focoasă, o văpaie cu care i-a fost dat să se-ncălzească și care nu i-a folosit numai pentru a-și potoli poftele.

Dar parcă acum nu-l mai atrage, din vina lui sau a ei, nu-și dă seama, și deși continuă s-o viziteze, nu-i mai face plăcere, și stau doar de vorbă, aproape tot așa cum se petrec lucrurile și cu prima lui soție, Byrte.

Hanul își face drum pe la iurtele altor femei pentru a-și astâmpăra pofta, încă n-a ajuns să cunoască toate femeile care-i aparțin, alese de el însuși sau primite în dar, care-l așteaptă în iurtele

lor și sunt interzise altor bărbați, kataice, turcoaice și persane de viță aleasă, foarte tinere sau mai coapte, frumoase sau deosebite, stilate ca niște statuete de abanos sau neastâmpărate ca niște iepșune, subțiri și mlădioase sau voinice și dolofane.

Hanul nu știe exact pe care le preferă, trece de la un gen la altul, se pare că toate îl cam dezamăgesc, sau e dezamăgit de el însuși; de multe ori nu mai are chef să revină la cele la care a fost o dată, și deseori se gândește că femeile nu mai sunt ca odinioară, dar pricepe, chiar dacă nu vrea să recunoască în sinea lui, că nici el nu mai e cel de altădată, și pofta unui bărbat depinde în primul rând de el însuși.

Atunci ce caută Hanul la femei, are oare nevoie de această plăcere care îl lasă totuși pe jumătate dezamăgit, n-ar fi mai bine să renunțe, ori poate vrea să vadă cât mai mulți feciori născându-se și crescând în jurul lui, în zilele sale de bătrânețe, sau caută, în sinea lui și în cei din jur, o dovadă că bărbăția nu i s-a stins, că puterile i-au rămas întregi?

Întrebările acestea nu-l frământă cu adevărat atâta timp cât pofta și putința merg cot la cot, dar iată că putința îl înșală deși pofta stăruie, lucru care îl miră și îl mâhnește, devenind un gând chinuitor.

Umblă dintr-o iurtă într-alta, neliniștit ca un urs bătrân care nu-și găsește bârlogul, se așază și se uită la femei, fel de fel, de multe ori iese fără nici un cuvânt, uneori le încearcă, se lipește de ele, se culcă lângă ele, sau peste ele: pofta îl cuprinde, dar e fără de putință.

Le pune să se dezbrace cu încetineală în fața lui, să se miște în dans, sau să se așeze într-un fel ispititor, dar în zadar, și numai pofta sporește neputincioasă: o grea umilință pentru un bărbat ca Hanul, care are puterea să hotărască peste nenumărate vieți omenești, care-și poate aduce

femei din toate colțurile lumii, și iată că nu e în stare să se folosească de ele, nu-și poate face cheful cu ele.

Le îngăduie femeilor să-și încerce cu el toate meșteșugurile, din cele pe care

le-a disprețuit și le-a condamnat întotdeauna, dar asta nu duce decât la acte doar pe jumătate împlinite, care nu-i potolesc dorința și nu reușesc să-i ascundă înfrângerea, și atunci se poate întâmpla să-l cuprindă o mânie cu totul absurdă față de femeia care l-a umilit cu aţâţările pe care el însuși le-a îngăduit, o îmbrâncește și poate chiar o izgonește pentru totdeauna din Karakorum.

Câteodată i se năzare că ar trebui s-o dea pe mina călăului, nici mai mult nici mai puțin, sau s-o ucidă chiar cu mâna lui, pentru că a încălcat legea dictată de el, dar se oprește la timp, gândindu-se că ar însemna să meargă prea departe, că s-ar contrazice pe el însuși, căci el e Hanul, și n-are voie să-și piardă cumpătul.

Dar nu rămâne mult timp pradă acestei obsesii, nefiind omul care să se lase stăpânit de propriile-i pofte; refuză să se lase împins la sminteală și să ajungă de râsul lumii, își adună toată puterea voinței împotriva acestei dorințe neputincioase, o suprimă și o depășește.

Și atunci, după un timp, se dovedește că slăbiciunea Hanului a fost o simplă întâmplare, căci trece peste ea, și pofta și putința și-au dat mina din nou; îşi poate găsi din nou mulțumirea cu femeile sale, dar a priceput avertismentul: e de fiecare dată un dar și nu ceva de la sine înțeles, o posibilitate pe care n-are voie s-o irosească nechibzuit.

Iată ce dictează Hanul în legătură cu relația dintre bărbați și femei:

Îndatorirea de căpetenie a bărbatului, potrivit voinței Cerului, este să poarte războaie, iar a femeii să nască feciori care vor deveni războinici și fiice care vor naște alți feciori.

In afară de asta, femeia mai are îndatorirea să muncească pentru familie, să îngrijească iurtele și cirezile, să pregătească pâsla, pieile și alte lucruri trebuincioase, astfel încât să-l ajute și să-l sprijine în toate felurile pe bărbat în îndeletnicirea lui de războinic.

E firesc ca bărbatul să-și ia femeile pe care le poftește și de care are nevoie, astfel încât să le poată rodi și să aducă pe lume mulți feciori, viitori războinici.

In schimb, femeia nu are dreptul să se dea altor bărbați, atâta timp cât cel pe care-l are îi poate rodi pântecele, dar dacă lucrurile nu stau așa, atunci e slobodă să caute alți bărbați.

E firesc ca un fiu să poftească la femeile tatălui, dar nu se poate atinge de ele decât dacă părintele moare și i le lasă moștenire, în afară doar de femeia care l-a născut și e propria lui mamă.

Dacă sunt mai mulți feciori, dreptul de a prelua femeile tatălui revine cu precădere fiului celui mai vârstnic, dar acesta poate să renunțe la vreuna, la câteva sau chiar la toate, care revin atunci fiilor mai tineri.

Domnește, și pe bună dreptate, o anume lege a compensației între bărbați și femei, astfel incit bărbații foarte tineri sunt atrași de femei mai vârstnice și mai coapte, în timp ce bărbații mai în vârstă și mai formați preferă adesea femei foarte tinere și neîncercate.

Când o femeie a devenit prea bătrână pentru a zămisli prunci, e de-a dreptul odios ca bărbatul să-și mai verse sămânța în ea, și același lucru e adevărat când e vorba de o fată foarte tânără, care nu e încă în stare să zămislească.

Unele femei frumoase, ațâțătoare la înfățișare, sunt adesea mai reci în dragoste decât femeile mai puțin arătoase, și oferă de multe ori plăceri mai mici, dezamăgind, și e un gând cu care bărbații se împacă foarte greu.

Femeia care oferă plăcerile cele mai mari poate fi căutată cu folos pe întuneric, întrucât nu ochiul e acela care se va bucura de ea, și privirea înșală de multe ori.

Mai mulți bărbați nu se bucură în același fel de aceeași femeie, ci dimpotrivă, lucrurile sunt astfel orânduite încât o femeie care pare prea puțin sau deloc atrăgătoare pentru un bărbat îi poate da altuia cele mai mari plăceri.

Ceea ce-l bucură la urma urmei pe bărbat nu e femeia, ci propria lui reprezentare și propria lui putere, și dacă reprezentările sale sunt îndeajuns de vii și puterea lui îndeajuns de mare, atunci orice femeie îl satisface la fel de mult.

E odios ca un bărbat să folosească alte deschizături ale femeii, în afară de cea prin care e făcută să rodească, căci asta înseamnă sămânță risipită fără rost și un instinct obosit, care are nevoie de odihnă.

E o faptă cumplit de scârnavă dacă un bărbat se folosește tot de bărbat în loc de femeie, și nu numai că e dezgustător dar se și interzice sub pedeapsă cu moartea.

Războinicul nu trebuie să-și pună ochii pe caii săi și să fie ispitit a-i folosi în chip de femei, căci își irosește puterile fără rost, și își pierde vigoarea trebuincioasă în luptă.

In război se ivește prilejul de a silui femeile, în locurile cotropite, și asta e o ispită dintre cele mai atrăgătoare, și chiar un imbold în campanii, dar asemenea silnicii nu trebuie săvârșite fără măsură, nu trebuie să devină un obicei statornic, căci atunci ruinează puterile și pofta războinicului.

Bărbatul trebuie să fie tot timpul cu băgare de seamă, pentru a păstra cumpăna cuvenită între putință și poftă, căci prea mult dintr-una și prea puțin dintr-alta nu duc decât la nemulțumire.

În preajma toamnei se ține un kurultai mai mic în Karakorum, pentru a se lua ultima hotărâre cu privire la războiul contra regatului Hsia; fiii Hanului, Djuti și Tjagatai, sunt prinși până peste cap în ținuturile de apus și sunt scutiți de a se înfățișa, la fel și Poru, fiul lui Mukali, care poartă război cu regatul Kin, dar în schimb iau parte Ogotai și marele comandant de oaste Tuli, precum și numeroși alți hani și orhani.

Iscoade și tot felul de emisari s-au prezentat ca să dea rapoarte despre starea de lucruri din regatul Hsia, despre neîncetatele încălcări ale tratatului de pace încheiat cu câtva timp în urmă, despre atacurile de la graniță și jefuirea caravanelor, despre birurile rămase de atâta timp neplătite, despre aliațele trădătoare și pregătirile de război sub îndrumarea lui Asjagambu, vechiul dușman, o namilă de tibetan care-i comandantul suprem al tanguților.

Despre toate astea Hanul n-a știut mult timp mai nimic, dar acum dovezile sporesc și mânia pe care și-a stăpânit-o atâta vreme poate să izbucnească, așa că își anunță hotărârea fără nici o șovăială: vor începe neîntârziat pregătirile de război împotriva regatului Hsia, și până la primăvară vor fi isprăvite. Hanul însuși va conduce campania, va porni încă o dată la luptă în fruntea credincioșilor lui războinici mongoli, răzbunarea se va înfăptui fără cruțare și se vor întoarce încărcați cu prăzi!

Cuvintele hotărâtoare au fost rostite, în jurul Hanului izbucnesc urale, căpitanii și oștenii de rând pătrund în iurta imperială, se aduce vin în pocale și beau cu toții în cinstea hotărârii kurultaiului, pentru războiul care-i așteaptă și pentru izbânda neîndoielnică.

Doar că Hanul, în sinea lui, nu poate scăpa de o anumită presimțire, și deși încearcă să se ațâțe și să se lase cuprins de furie, furia nu mai are aceeași

putere ca odinioară și nu-l mai umple cu totul; își spune că e vorba de o cuvenită răzbunare și prin urmare o datorie sfântă, dar cu toate acestea în sufletul lui stăruie șovăiala și neîncrederea.

Îşi simte povara vârstei, poate că fără să recunoască se codește puțin în fața îndemnului la o nouă campanie, și mai are și o presimțire, simte că nu se va mai întoarce din acest război, dar în același timp își spune că mai bine să piară în luptă decât în iurta lui, acolo în Karakorum, că singurul lucru care-i rămâne, ca bătrân războinic mongol, e să moară în toiul bătăliei.

Hanul îl cheamă la el pe Ie-liu și îi cere sfatul asupra treburilor care-l frământă.

Poate că nu mă voi mai întoarce din războiul cu regatul Hsia, spune Hanul, și de aceea totul trebuie să fie rânduit pentru viitor înainte de a-mi da sfârșitul.

Urmașii mei vor trebui siliți să respecte cu străşnicie Iassa, cartea mea de pravile, care înnoadă trecutul cu viitorul mongolilor, care interzice orice nelegiuire și împiedică degenerarea, astfel încât însușirile războinice să nu se moleșească prin trai tihnit și înmuierare.

Iassa va fi consultată înaintea oricărui alt sfat, pentru că nimeni nu trebuie

să-i uite poruncile și să fie ispitit a se îndepărta de ele; Iassa arată că lucrul cel mai de căpetenie e să nu se ivească nici o dezbinare, imperiul să nu se destrame sau legăturile să se risipească, și toți, într-o înțelegere deplină, să aleagă un han suprem și să se supună cu totul voinței acestuia.

Dar acum, înțeleptule Ie-liu, ar urma să știu care dintre fiii mei va fi desemnat ca urmaș, cine va fi ales Mare Han după mine, și în privința asta vreau să-ți aud părerea despre feciorii mei!

Ie-liu își scutură mânecile largi de mătase, își scoate mâinile lungi și slabe, își mângâie barba

lungă și subțire, și rămâne tăcut o clipă, în timp ce Hanul stă în așteptarea răspunsului.

O Hane, spune el după o vreme, feciorii tăi sunt cu toții oameni de seamă, războinici viteji, cuceritori din fire, și împărăția ta va fi în mâini bune sub ocârmuirea oricăruia dintre ei.

De aceea, întrebarea care se pune este cum vor putea ei să se înțeleagă în cel mai bun chip, cum se vor putea supune unuia dintre ei, și în acest caz care va trebui să fie acela, lucru care se hotărăște și după firile lor diferite, și nu numai prin lege și judecată.

Djuti, cel mai vârstnic dintre fiii tăi, e întunecat la suflet, o Hane, neîncrezător și mânios, în sinea lui e nesigur pe el și trebuie tot timpul să se convingă de vrednicia lui prin acte cutezătoare de bravură gratuită; în ciuda destoiniciei și a curajului nu e un conducător de oaste iubit, nu se pricepe să-și câștige oamenii așa cum se cuvine, mânia i se aprinde repede și se pierde cu firea: de aceea Djuti mi se pare prea puțin potrivit ca Mare Han și ca păstrător al unității imperiului.

Hanul încuviințează cu o mișcare a capului, cu ochii aproape închiși și Ie-liu continuă: Tjagatai, următorul ca vârstă, e cel mai tare și mai neînduplecat, o voință de fier pe care nimic nu o poate clătina, e ca un berbece irezistibil care străpunge cele mai puternice ziduri, e cel care îngenunchează multe cetăți, o unealtă pe care te poți bizui în toate privințele, dar mi se pare că tocmai neînduplecarea lui îl face nepotrivit pentru locul de înalt cârmuitor, căci nu știe să cedeze atunci când e neapărată nevoie, și e mai înclinat să dezbine decât să unească.

Ogotai, cel de al treilea fiu, cel mai vânjos și mai zdravăn, e bun de felul lui și sfios, se mânie greu și-și iese cu greu din sărite, nu e o unealtă dură și inflexibilă ca frații săi, căci are o fire diferită; e împăciuitor și îngăduitor, dar are slăbiciuni care pot fi fatale unui Mare Han, e

înclinat spre petreceri și pofte trupești, poate să ajungă robul poftelor sale, și acestea, o Hane, îi sunt dovezi potrivnice!

Tuli, cel mai tânăr dintre feciorii tăi, e cel mai strălucit comandant de oaste, cel mai chibzuit războinic, care nu-și pierde niciodată cugetul și judecata, a condus fără doar și poate cele mai mari și mai grele campanii militare, dar e foarte trufaș și cu greu se poate supune cuiva; ar fi deci fără îndoială un domnitor minunat, dar i-ar veni foarte greu să țină imperiul unit...

Hanul îl întrerupe pe katai, nu fără o anume indignare: Să înțeleg oare din asta că nu găsești pe nici unul dintre fiii mei potrivit pentru a fi Mare Han, căci după judecata ta n-a mai rămas nici unul?

O, nu, Hane, răspunde Ie-liu, judecata mea e o mișcare de înconjur și de încercuire, și acum ajung la încheierea hotărâtoare; alegerea trebuie, după părerea mea, să cadă asupra lui Ogotai, pentru că e singurul cu care ceilalți trei frați pot ajunge la o înțelegere, pentru a i se supune și a-l recunoaște ca Mare Han.

Ogotai e iubit de toți, nu se supără și nu stârnește pe nimeni, e cel mai puțin războinic și nu e făcut pentru misiuni militare în aceeași măsură ca ceilalți, și cum lipsa lui din campanii se va simți prea puțin, în felul acesta între el și ceilalți încordarea nu va putea ajunge prea mare; e greu de crezut că Djuti, Tjagatai sau Tuli s-ar putea supune altuia dintre ei în afară de Ogotai, de ale cărui hotărâri să asculte, dar în ce-l privește pe Ogotai, lucrul acesta e foarte cu putință și iată deci încheierea mea, o Hane!

Hanul rămâne mai multă vreme pe gânduri, după care spune:

Îți mulțumesc, Ie-liu, tu cel întotdeauna la fel de înțelept, da, judecata ta se apropie foarte mult de a mea, și mă întărește în hotărârea pe care trebuie s-o iau: Ogotai urmează deci să fie Marele

Han, domnind din Karakorum peste întreg imperiul, Djuti va avea mână liberă să ducă la îndeplinire cuceririle dinspre nord-vest în care a pătruns pe un făgaș adânc, Tjagatai va domni în ținuturile de la sud-vest, pe care le-am cucerit, dar care sunt greu de ținut în frâu, și Tuli va pătrunde mai departe în răsărit, pentru a supune amândouă regatele din Katai.

Kin și Sung; cu toții vor fi însă obligați, fără crâcnire, să se întoarcă în Karakorum pentru kurultai, atunci când vor fi chemați, și voința lui Ogotai va fi atotputernică, ea va hotărî și va ține imperiul unit: în felul acesta va trebui să fie cârmuită împărăția și fiii mei să se înțeleagă în pace!

Ie-liu se plecă în fața Hanului, mâinile i-au dispărut din nou în mânecile largi și nu mai are nimic de adăugat.

In timp ce se desfășoară pregătirile pentru noul război care va începe la primăvară, iată că sosește din nou vremea iernii, cu viscole năprasnice peste podișuri și frig aspru, pătrunzător.

Furtuna șuieră și se tânguie prin Karakorum, zguduie iurtele și casele, pare că face să tremure chiar pământul, întunecă lumina zilei cu vârtejuri de zăpadă pe care privirea nu le poate străbate, împroașcă zăpadă în toate crăpăturile și adânciturile, adună nămeți înalți chiar și în orașul cu case înghesuite.

Când văzduhul se limpezește sosesc zilele senine, geroase și încremenite, când iurtele stau de parcă sunt turnate în fier, când fumurile hornurilor se ridică drept, ca niște trunchiuri de copaci înalți, zvelți, înainte de a-i răsfira coroanele de fum, pe care razele piezișe ale soarelui le colorează în arămiu, în timp ce casele de lemn au căpătat o albeață orbitoare, iar bârnele scorojite de ger se crapă cu trosnituri ascuțite.

Printre iurte și case au fost croite poteci înguste prin zăpadă, săpate ca niște râpe, cu pereți

drepți care de multe ori au înălțimea unui stat de om, și în jurul oamenilor care umblă pe acolo stăruie aburii răsuflării ca un fum albăstrui, palid, iar razele soarelui se frâng așa fel încât în fața lor apar mici curcubee.

O roșeață palidă, trandafirie se răspândeşte către seară peste întinderea de omăt, și apoi se umbrește, trece într-un vinețiu închis, văzduhul devine verde ca sticla și fragil, de s-ar părea că un simplu strigăt ar putea să-l spargă, iar după ce se lasă întunericul lumea se înmoaie puțin, ca un postav, dar e străpunsă îndată de stelele ascuțite ca niște sulițe.

Și iată că se ridică vâlvătaia aurorei boreale, și atunci mongolii se înfioară și-și feresc fețele ca să n-o vadă când ies din iurte pentru a vărsa apa în zăpadă sau pentru vreo altă treabă, căci după credința lor Cerul e mânios sau se războiește cu puteri primejdioase, dintr-acelea care se ridică prin pădurile nordului.

Aurora boreală e făcută parcă din raze de gheață și foc, o unire nefirească, înfricoșătoare de flăcări și ger, mărturie a unei lumi neomenești, unde sângele e înghețat și fără culoare ca zăpada, unde nici măcar un fir de păr nu se poate îndoi fără să se frângă ca un vreasc înghețat.

Și câteodată parcă s-ar căsca însuși pântecele cerului, ale cărui măruntaie se încolăcesc într-un joc sau într-o luptă cumplită, și atunci șamanii ies pentru a urmări aceste despicături și zvârcoliri ale văzduhului cu speranța că le vor putea tălmăci înțelesul și astfel vor deslușI întâmplările viitoare.

Întocmai ca un șaman, Hanul se simte ademenit să iasă în noaptea luminată de aurora boreală și să dea ochii cu flăcările geroase, cu fața îndreptată în sus, lăsându-și ochii să privească tot ceea ce poate suporta vederea oricăruia dintre oameni, și își alungă astfel vechea spaimă mongolă, căci oricare ar fi tâlcul acestor lupte de vâlvătăi ale Cerului, e lucru știut că n-au vătămat

niciodată pe nimeni, și în ciuda înfățișării lor amenințătoare nu s-au pogorât niciodată pe pământ pentru a-l mistui pe careva cu focul lor viforos.

Hanul se sfătuiește din nou cu Ie-liu și îi spune: Trebuie să știi, înțeleptule katai, că războiul care se apropie acum nu mă bucură la fel de mult cum m-ar fi bucurat odinioară, știu că are un rost și e de neocolit, și nu mai încape îndoială că e singura cale, Cerul vrea acest război și îl cere, dar oare ce mă face să am totuși o strângere de inimă?

Ie-liu răspunde: După părerea mea, asta ține de maturitatea experienței și de o intuiție profundă, o Hane!

Hanul: Te sfiești să spui că e vorba de sângele meu îmbătrânit și sleit, tălmăcești șovăiala mea ascunsă ca fiind un semn de înțelepciune și chibzuință, dar poate că totul mi se trage dintr-o prea îndelungată vreme de liniște, din obișnuința cu pacea și traiul tihnit, aici în Karakorum, și așa ceva nu poate să-i priască unui vechi războinic.

Sau poate vrei să spui că am început să mă îndoiesc chiar de propriile mele strădanii, de război ca formă firească de viață pentru mongoli, ca singurul mijloc de a păstra și de a lărgi imperiul, de putința de a străbate mai departe și a cuceri și mai mult din această lume, oare acestea sunt gândurile tale?

Ie-liu: Dacă tu însuți spui aceste lucruri, o Hane, atunci află că e tocmai ce cred și eu, dar poate că sunt în același timp și convingerile tale, ceea ce începi să întrevezi ca fiind adevărat, dincolo de toate cuceririle strălucitoare, îndărătul măreției și bogăției pe care războiul le-a adus după sine; da, ceea ce începi tu să te întrebi în sinea ta e dacă toate acestea pot merge așa mai departe, dacă se mai găsesc încă alte țări de trecut prin foc și sabie, pentru fiii și nepoții tăi, dacă aceștia nu vor trebui în cele din urmă să renunțe la război ca mijloc de căpetenie și să instaureze în schimb

activitățile pașnice, agricultura, meșteșugăritul, negoțul?

Hanul: Vorbești cu multă îndrăzneală, kataiule, și se prea poate să ai dreptate, căci acest timp se apropie, dar încă n-a sosit, poate că e un lucru căruia nepoții mei, sau fiii lor vor trebui să-i facă față, dar lumea mea nu poate și nu trebuie să se schimbe, eu trebuie să trăiesc și să mor ca un adevărat războinic mongol!

Ie-liu: Și totuși, o Hane, lumea se schimbă neîncetat, și schimbările nu vor conteni, și tu însuți ai contribuit la ele mai mult ca oricare altul; e ca și cum ai da drumul unui bolovan din vârful muntelui, care se rostogolește în vale și trage după el și alți bolovani, crescând într-o avanlanșă pe care nimeni n-o poate stăvili.

Hanul: M-am străduit să-i unesc pe toți mongolii, să-i fac un singur neam, într-un imperiu puternic, mi-am sporit chiar strădaniile și în ce privește popoarele înrudite, da, chiar și în privința popoarelor mai îndepărtate care au vrut să se supună imperiului și să intre în el; în felul acesta am făurit unitatea și armonia într-o mare parte a lumii, ceea ce a adus cu sine putere și tărie, ascultarea legilor drepte, pravila Iassa, și putința de a înflori și a propăși.

Ie-liu: E o lucrare măreață, o Hane, de bună seamă, dar dacă stai să te gândești puțin, toate acestea s-au făcut cu un preț nemaipomenit, căci au costat vieți fără număr, vieți de mongoli de ai tăi precum și ale altor războinici, oștile tale au trebuit să treacă prin încercări și cazne necrezut de mari; dar asta n-a însemnat nimic față de prețul ce l-au plătit popoarele cotropite, vieți nenumărate, suferințe cumplite, de neînchipuit, orașe distruse, ținuturi pustiite!

Hanul: Știi la fel de bine ca mine că ăsta e mersul lumii, căci dacă oștenii mei au căzut sau au trecut prin cele mai cumplite încercări, nu-i mai puțin adevărat, că au încercat bucuria de a trăi și a

muri ca niște mongoli adevărați, de a se simți mândri și de neînfrânt, de a lua cu ei robi și prăzi fără seamăn.

Cât despre cei cotropiți, aceștia n-au avut de suportat decât urmările dușmăniei lor, au fost supuși legilor aspre ale războiului, și eu le-am frânt împotrivirea, ceea ce nu se putea săvârși fără pierderea a multe vieți, fără nimicirea multor orașe și pustiirea unor ținuturi întinse, dar s-a petrecut oare ceva din toate astea fără voința Cerului?

Ie-liu: O Hane, cine poate la urma urmei să deosebească voința Cerului de izbânda celui tare, căci atâta timp cât cel puternic e însoțit de noroc, voința Cerului e alături de el, dar de îndată ce se poticnește, Cerul își întoarce fața de la el, și atunci cine poate spune când începe una și se termină cealaltă?

Hanul: îmi dai să înțeleg, cu alte cuvinte, că voința Cerului nu e de fapt altceva decât propria mea voință, dar asta înseamnă pur și simplu că te răzvrătești împotriva Cerului și-l hulești!

Ie-liu: Câtuși de puțin, o Hane, pentru că voința ta este voința Cerului atâta timp cât tu slujești Cerul, ca unealtă a lui, și tot ce se întâmplă e așadar din voința Cerului, dar dacă tu, ca unealtă a ei, trădezi și greșești, atunci harul Cerului te va părăsi de îndată.

Legea schimbării e chiar legea Cerului, nimeni și nimic nu se poate abate de la ea, și prin urmare oricât de mare ar fi imboldul de a cuceri regate și a supune popoare, obligația de a păstra noile regate și a ține în stăpânire noile popoare e și mai mare; puterea și teama nu ajung, uciderea și samavolnicia nu pot merge prea departe, și până la urmă nu poți reuși decât prin mulțumirea nevoilor de viață ale oamenilor, acele cerințe care se ivesc în împrejurările date, și prin aceasta voința lăuntrică a oamenilor va ajunge să năzuiască în același sens cu voința ta.

Hanul: Dar puterea poate ieși biruitoare prin distrugere, moartea poate triumfa prin nimicirea oamenilor!

Ie-liu: Dar atunci nu mai rămâne nimic din voința Cerului, pendulul revine înapoi cu repeziciune, se nasc alți oameni din nou, și se ridică într-o nouă împotrivire, care până la urmă nu poate fi înfrântă, războiul nu poate continua numai de dragul războiului, ca un scop în sine, căci atunci se întoarce împotriva celui care-l poartă și se macină în el însuși, menirea reală a războiului fiind de a păstra și a întări pacea.

Hanul: Vorbești ca un adevărat katai, deși ai trăit atâta timp printre mongoli!

Ie-liu: Kataii au purtat războaie mereu, dar în același timp s-au bucurat și de o pace statornică, căci pacea și războiul nu se exclud, se presupun una pe alta; o campanie dusă cu simțul măsurii la graniță, sau chiar imediat în afara hotarelor, și o pace care înflorește înăuntrul marelui regat, iată care e fericita artă a echilibrului, care slujește voința Cerului mai mult decât orice.

Hanul: Poate că asta e adevărat pentru katai, dar nu și pentru mongoli.

Ie-liu: Mongolii au răsturnat această balanță dar au stabilit alta, căci altfel nici nu se putea, și deci aceeași lege rămâne în picioare.

Hanul: Dar mongolii nu vor ajunge niciodată să semene cu kataii, mongolii sunt un popor de călăreți, nomazi, războinici, ei nu pot trăi în orașe, nu pot cultiva pământul și nici să se îndeletnicească cu diferite meșteșuguri, căci toate astea sunt împotriva firii lor slobode: ar însemna să se înrobească și să se frângă, și atunci mai bine se luptă până la ultima suflare și cad ca niște adevărați războinici!

Ie-liu: Nu toți oamenii trebuie să trăiască după același tipic, mulți nu pot trăi ca mongolii, nu sunt nomazi și nici setoși de luptă în aceeași măsură, vor să locuiască în orașe și sate, să se lege

de pământul pe care îl cultivă, să se dedice cu credință menirii lor de meșteșugari, lucrători, dregători, învățați, negustători, și menirea mongolilor e să poarte războaie, acele războaie inevitabile, și asta numai pentru menținerea păcii, pentru a păstra unitatea în cuprinsul uriașului imperiu, prin legi drepte și cârmuire înțeleaptă, astfel încât pentru toți să existe o treabă de făcut și o bunăstare firească, precum și o bună măsură de înțelegere și știință de a trăi.

Hanul: înțelepciunea ta e, ca întotdeauna, demnă de toată lauda și prețuirea, Ie-liu, și m-aș bucura nespus să-i văd pe urmașii mei ajungând la starea de lucruri care se oglindește în spusele tale; sorocul meu e pe aproape, și nu-mi rămâne decât să pun temeliile viitorului imperiu, dar până acum am făcut așa cum am găsit de cuviință, și trebuie să merg mai departe.

Acum mă așteaptă războiul cu regatul Hsia, și nici o îndoială sau presimțire nu mă poate opri să-l duc la bun sfârșit, dar dincolo de Hsia se află marile regate kataie, Kin nu e încă pe deplin cucerit, și dacă Sung se războiește acum cu Kin împreună cu o oaste de a noastră condusă de Boru, asta nu ne împiedică să atacăm regatul Sung în cel mai scurt timp, pentru a-l cotropi și a-l alipi imperiului nostru, potrivit gândului nostru, căci doar o singură voință poate domni pe Pământ, precum și în Cer, dar asta va fi treaba urmașilor mei și eu nu voi mai apuca ziua aceea.

Hanul s-a cufundat în gânduri, îi face semn lui Ie-liu că întrevederea s-a terminat și că vrea să rămână singur.

Iată ce dictează Hanul pentru urmașii săi:

Acestea să fie porunci pentru fiii și nepoții mei, precum și pentru urmașii acestora, atâta timp cât va dăinui imperiul mongol:

Să nu uitați niciodată că sunteți sânge din sângele meu, și dacă o să vă proslăviți pe voi înșivă, vă veți face vinovați față de mine.

Între voi să nu fie niciodată vărsare de sânge, să nu se strecoare vrajbă sau dezbinare.

Imperiul trebuie să rămână unul singur, și neîmpărțit, pentru ca părțile să nu poată ajunge la harță, devenind astfel o pradă pentru dușmanii din afară.

O singură voință poate domni, și numai una, dar ea trebuie dusă la îndeplinire de mai mulți, care i se vor supune, înțelegând limpede țelul urmărit.

Războiul este și va rămâne menirea de căpătâi, căci prin asta imperiul va rezista împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru, se va lărgi și se va întări.

Hotarele nu sunt niciodată definitive, atâta timp cât mai există o lume în afara lor.

Menirea poporului aflat sub cârmuire este aceea de a urma voința domnitorului, de a îndeplini toate muncile și de a-și pune în folos toată priceperea, spre câștigul și interesul imperiului.

În aceste condiții ei se vor bucura de drepturi depline și de toate înlesnirile pe care imperiul le pune la dispoziție.

Pe calea războiului se va avea grijă ca nici un popor să nu ajungă prea puternic, devenind astfel un pericol pentru sine însuși și pentru altele.

Războiul va avea chiar grijă ca bărbații să rămână bărbați și femeile femei.

Lipsa de măsură în plăceri sau în felul de viață se pedepsește de la sine, și omul cu scaun la cap le va ocoli.

Urmează calea ispitelor și înfruptă-te din plăceri până la o anumită limită, dar nu le lăsa să pună stăpânire pe tine.

Plăcerile tind să-i răpească omului libertatea, nu te lăsa târât în sclavia lor și cu timpul rupe-te de ele.

Dar nu lăsa nici ispitele să se adune sau să devină prea puternice, căci nici un fluviu nu poate

fi îndiguit fără să încerce a-și forța ieșirea.

Împotrivirea la plăceri poate deveni de asemenea o sclavie, iar cel puternic nu trebuie să se lase târât nici în aceasta.

Există un echilibru între contrarii și cine îl tulbură se va prăbuși.

Mânia își are rostul ei la un bărbat, dar stăpânirea mâniei are un rost la fel de mare.

Dacă timpul o îngăduie, lasă fiecare hotărâre să se coacă și voința să se limpezească, căci o furtună puternică nu se stârnește dintr-o dată.

Omul nu trebuie să-și bată prea mult capul cu ce a făcut, căci asta îl face mai slab și nu-i slujește la nimic, dar își poate îndrepta nemulțumirea către sine, ca o mânie purificatoare, mustrându-se astfel că nu a putut vedea lucrurile îndeajuns de limpede.

Un adevărat bărbat rămâne simplu și dintr-o bucată, și se privește pe sine însuși ca și cum ar fi vorba de un altul.

Un domnitor trebuie să fie dur ca o stâncă și cuprinzător ca apa.

La un an după întoarcerea in Karakorum, la vremea primăverii, Hanul pleacă din nou la război împotriva regatului Hsia, lăsând-o pe Byrte să troneze în iurta imperială, cu feciorul Ogotai alături; pornește în fruntea trupei sale de elită, toți călări pe armăsari albi, cu tuiul înălțat, precum și cu o sumedenie de flamuri cu însemne de cort, care flutură în bătaia vântului.

Hanul nu se uită îndărăt nici măcar o singură dată, nici nu-și poate da seama dacă părăsește Karakorum cu inima strânsă sau cu bunăvoie, dacă presimte că nu se va mai înapoia niciodată sau dacă, dimpotrivă, speră să-și petreacă anii bătrâneții tot acolo; e neîndoielnic că războiul care-l așteaptă e singura lui preocupare, îi absoarbe

toate gândurile, acea încheiere definitivă a socotelilor cu un vechi dușman nelegiuit.

Hanul se îndreaptă spre răsărit cu garda sa, către malurile lacului Kerulen, unde oastea s-a adunat sub comanda lui Tuli: o sută cincizeci de mii de războinici, cu cai de două sau de trei ori pe atâta, și cu calabalâc mai mult ca de obicei, încărcat pe cămile și tras de iaci, cu merinde din belșug și mașinării grele de asediu.

În timpul drumului Hanul are un accident: pe când galopează pe un teren anevoios, calul se împleticește și cade, Hanul nimerește sub cal, îi simte toată greutatea și-l fulgeră o durere cumplită care-l face să strângă din dinți, și rămâne apoi lungit la pământ, chiar după ce calul s-a ridicat din nou cu o smucitură, proptindu-se doar în trei picioare.

Hanul nu-i lasă pe oamenii care s-au bulucit în jur să-l ajute să se ridice, deși fața i s-a întunecat de durere și de o mânie care îl sfâșie lăuntric; oamenii rămân acolo nedumeriți, și nimeni nu îndrăznește să se apropie de Han, care acum arată spre cal și face un semn.

Atunci bagă ei de seamă că armăsarul și-a rupt un picior și pricep că Hanul îi vrea moartea; unul dintre ei își trage paloșul și-l înfige adânc în pieptul calului, după care îi smulge inima, încă vie, gâlgâind de sânge, și i-o întinde Hanului.

Acesta apucă inima calului într-o mână și o strânge cu putere, în semn că-și ia rămas bun de la armăsarul său, și totodată ca un leac pentru durerile ce-i sfârtecă trupul, în timp ce sângele țâșnește printre degete și se scurge pe pământ în șuvițe.

După care Hanul rostește printre dinții încleștați: Ajutați-mă să mă urc pe alt cal și să pornim mai departe! și oamenii îi aduc un cal, îi pun șaua Hanului și stăpânul e urcat în șa; sudoarea îi șiroiește pe obraz, dar el își trage

căciula mai adânc, pe frunte, dă pinteni calului mai departe, în fruntea gărzii, întocmai ca mai înainte.

Durerile care-l încearcă sunt cumplite, dar el le îndură, până când nu mai poate să-și țină udul, care începe să curgă dintre coapse, însă el nu stă să ia aminte la asta și călărește mai departe cu dinții încleștați.

Mânia care a izbucnit lăuntric și s-a întors împotriva sa face loc treptat gândurilor: de ce a trebuit să i se întâmple așa ceva, și tocmai acum, lui care a căzut de pe cal de nu știu câte ori în viață și nu a pățit niciodată nimic, oare pricina să fie îngreunarea și înțepeneala bătrâneții, sau a fost pur și simplu o întâmplare?

Dar există oare întâmplări care nu cuprind și un tâlc, îndărătul cărora nu se ascunde altceva: oare acest accident înseamnă o prevestire, un semn rău prevestitor înaintea războiului, sau își are rădăcina într-o rămășiță de șovăială din propriul lui suflet, o fisură ascunsă a propriei sale voințe, și atunci ar fi vorba, de fapt, de un accident pe care și l-a provocat el însuși?

Când se lasă seara Hanul trebuie coborât de pe cal și purtat într-o căruță cu cort adusă anume; are fierbințeală mare și încă mai asudă, fața îi arde ca o văpaie și îl chinuie o sete cumplită, peste noapte doarme prost și se răsucește gemând în culcușul său, dimineața dă ordin de pornire, dar nu se urcă pe cal ci rămâne mai departe în chibitcă, lăsând-o să înainteze încetișor.

Sub comanda lui Tuli oastea se urnește de la Kerulen și se îndreaptă către sud, prin Bogi, în etape repezi, în timp ce Hanul cu garda sa vine din urmă, ceva mai încet; încă mai are dureri și fierbințeală, ceea ce înseamnă că de pe urma căderii

s-a ales cu vătămături lăuntrice, și e sfătuit să călătorească întins, lungit în culcușul său din chibitcă.

Sudoarea îl năpădește tot timpul, nu-și poate ține udul, în jurul lui roiesc muștele și nu-i chip să fie alungate din cort, îl chinuie setea oricât de mult ar bea, mădularele încep să i se umfle, e nervos și periculos ca o fiară de pradă rănită; zace cu dinții încleștați și ochii închiși, nu scoate nici măcar un vaier, gemând doar în timpul somnului agitat.

Merkita Khulan nu e cu el de data asta și el se înfrânează, refuză să trimită după ea, de-abia poate să le rabde pe cele câteva kataice tinere care stau în preajma cortului, la îndemână în orice clipă; femeile astea știu atât de bine să se facă nevăzute, după cum se pricep să-l îngrijească, să-l șteargă de sudoare, să-i schimbe veșmintele și să-i dea să bea.

Hanului nici prin gând nu-i trece să se întoarcă, să renunțe la campanie, ba voința lui chiar se ascute odată cu nenorocirea și obstacolele; acum mai mult decât oricând războiul trebuie purtat cu orice preț, chiar dacă-l va costa viața, și el însuși va lua parte la el până-n ultima clipă, căci așa cere onoarea lui de războinic și de mongol, a celui mai mare dintre toți hanii.

Se luptă cu durerile, cu junghiurile care nu-i dau pace o clipă, și care parcă-i săgetează trupul de fiecare dată când se zdruncină chibitca, de parcă ar fi niște fulgere albe de durere, și la fel de chinuitoare e și lupta cu aiurările pe care le aduce fierbințeala: sunt vedenii năstrușnice și închipuiri obsedante care-l copleșesc, cețoase și ireale și totuși atât de apăsătoare, atât de istovitoare și greu de alungat.

Zilnic sosesc olăcari, cele mai iuți dintre ștafetele-săgeată, care-i transmit Hanului rapoarte din partea lui Tuli, despre înaintarea armatei și intențiile inamicului; o primă ciocnire are loc la hotarul cu regatul Hsia, unde forțele tangute, alcătuite în marea lor majoritate din tibetani și turci, sunt lovite și în cea mai mare parte nimicite.

Generalul tanguților, vicleanul tibetan Asjagambu, își concentrează după aceea trupele în

cele mai întărite cetăți, și evită pe cât se poate să dea piept cu oastea mongolă în câmp deschis; Tuli se folosește de tactica obișnuită a mongolilor, străpunge rapid fortificațiile printr-un atac năprasnic, sau se mulțumește să împresoare și să izoleze orașele pentru a pleca apoi degrabă mai departe.

Al doilea oraș ca mărime din regatul Hsia cade după lupte crâncene, în care berbecii, catapultele și aruncătoarele de foc sparg sistemul de fortificație, flăcările de ulei împroșcate prin țevi deschid breșe prin care pătrund călăreții lui Tuli, printre ziduri sfărâmate, grinzi cuprinse de flăcări și mormane de leșuri înnegrite.

Între timp starea Hanului se îmbunătățește, astfel că poate să călătorească cu chibitca atât ziua cât și noaptea, fără întrerupere; boii de ham se schimbă mereu, și tot timpul o numeroasă echipă de lucrători merg în față pentru a-i nivela drumul, în locurile mai grele se așternu covoare sub roți, și acum Hanul poate fi scos pe platformă, în chibitcă, și de acolo poate privi ținutul prin care trece.

Au ajuns în regatul Hsia, țara aceea afurisită care acum va fi îngenuncheată, și Hanului i se umple inima de bucurie, când vede orașele și satele arse și devastate, holdele strivite, stăvilarele rupte, apa revărsată în care plutesc leșuri de oameni și animale, mormane de pietre înnegrite, bârne arse, câini care o iau la fugă schelălăind, turme de porci sătui de ospățul cu leșuri și atât de îngreuiați încât se lasă călcați sub copite, încercând doar să muște caii de picioare.

Încet-încet Hanul îl ajunge din urmă pe Tuli și forțele masive ale armatei, dar acum se apropie toamna, copacii încep să se îngălbenească și nopțile se fac mai răcoroase, albul zăpezii proaspăt căzute strălucește pe crestele munților, în depărtare, și comandantul tanguiților își dă în cele din urmă seama că n-are încotro și trebuie să-i înfrunte pe mongoli într-o ciocnire directă înainte

ca aceştia s-o apuce pe drumul spre capitala Erikaia, înainte ca cetatea să fie împresurată sau să cadă sub loviturile asediului.

Ciocnirea are loc pe o câmpie de pe malul fluviului Huang-ho, unde apa revărsată tocmai a prins o pojghiţă de gheaţă care-i face pe cai să alunece şi să se împleticească şi atacul e greu de dus la capăt; atunci mongolii înfăşoară copitele cailor cu cârpe sau paie, ca să reziste mai bine la alunecuş, şi acum se pot azvârli asupra tanguiţilor cu forţă şi iuţeală sporită, îi aruncă din şei, într-o masă inertă, şi îi măcelăresc, şi sângele se scurge fumegând pe gheaţă şi se încheagă într-un strat roşu-întunecat.

Rămăşiţele trupelor tangute, care scapă împreună cu comandantul lor Asjagambu, sunt urmărite fără răgaz, hăituite prin munţii Alla-shan, unde fugarii sunt prinşi din urmă şi nimiciţi sau risipiţi în pâlcuri care dispar pe povârnişuri; Asjagambu însuşi e prins şi adus în faţa Hanului, silit să se prosterneze la picioarele lui, după care e osândit la moarte pentru că a fost părtaş la trădarea regelui din Hsia, şi executat cu mare pompă, ţinându-se seama de meritele lui ca războinic.

Hanul iernează împreună cu întreaga oaste în regatul Hsia, Erikaia e asediată dar rezistă la încercările de asalt şi atunci mongolii se mulţumesc să ţină cetatea împresurată şi lasă foametea să-şi facă lucrarea printre oamenii închişi înăuntru.

Hanul nu s-a însănătoşit, dar se simte mai bine pe vreme de iarnă, şi caută să se odihnească tot timpul cât ţine asediul, încearcă chiar să încalece şi să facă scurte plimbări, numai că junghiurile revin şi fierbinţeala urcă, trupul e umflat şi greu, fiecare sforţare îi stoarce valuri de sudoare.

El trebuie să-şi folosească toată puterea voinţei pentru a-şi stăpâni setea şi în schimb e silit să se hrănească; lucrul ăsta îl sâcâie, şi nici femeile

nu-l mai ispitesc, ci mai curând îi fac silă, dar le suportă totuși îngrijirile.

In jurul lui se adună o sumedenie de oameni pricepuți în meșteșuguri doftoricești, care fac tot ce le stă în putință ca să găsească leac pentru răul din trup, dar nu sunt de aceeași părere în ce privește natura bolii și cum trebuie tratată, încercând diferite fierturi, luîndu-i sânge, chinuindu-l cu înțepături cu ace și cu băi în apă fierbinte sau în apă foarte rece, dar răul stăruie și nu se lasă alungat; la fel de neputincioși sunt șamanii și vracii, cărora li se îngăduie să-și încerce priceperea pe pielea Hanului, pentru a izgoni duhul rău care i s-a încuibat în trup, ard în fața lui tot felul de substanțe cu mirosuri tari, execută dansuri magice cu răpăit de tobe și strigăte sălbatice, îi freacă corpul cu animale vii care sunt apoi ucise, dar totul e în zadar.

Dar nici Hanul nu așteaptă nimic de la toate aceste încercări, chiar dacă nu se împotrivește, întrucât știe mult prea limpede că zilele îi sunt numărate; trupul lui, care l-a slujit atât de bine și a îndurat atâtea, acum și-a pierdut puterea și se află în destrămare, și nu i-a mai rămas decât să moara ca un adevărat mongol, fără spaimă și văicăreli.

În primele zile ale iernii sosește o ștafetă-săgeată dinspre apus cu știrea că Djuti a pierit răpus de o boală, undeva în stepele de sud ale Rusiei; Hanul primește vestea în tăcere și se închide în iurtă, și nu lasă pe nimeni să-l vadă la față timp de trei zile, căci e cuprins de o mare mâhnire: îl copleșește mult prea puternic, și el ia asta ca un semn de slăbiciune, lucru cam rușinos și umilitor.

Da, Djuti e mort, fiul lui prim-născut, Oaspetele cel întunecat, asupra căruia a stăruit îndoiala de la începutul începutului, și Djuti a simțit-o, a luat-o asupra lui, ca un fel de neîncredere în sine, fiind veșnic pus pe râcă și sfadă, mereu preocupat să se convingă de ceva și

să-i convingă și pe ceilalți, ah, Djuti cel arțăgos și nenorocos, singuraticul, întristatul, frământatul, temător chiar față de propriii lui războinici, fără a putea să le trezească respectul!

Djuti, cel mai vârstnic dintre feciorii Hanului și totodată primul dintre ei care pleca pe tărâmul celălalt înaintea tatălui, dar nu ca un războinic căzut în luptă, ci ucis de o boală înainte de vreme, după cum și tatăl poate muri dintr-o clipă într-alta, dar altfel, luptându-se cu bătrânețea, dacă nu cumva, printr-un noroc neprevăzut, avea să cadă tot pe câmpul de bătaie, doborât de arme.

Dar nici Djuti nu fusese departe de luptă, viața lui devenise de mult timp o campanie militară, plină de lupte neîntrerupte, ca niște valuri zbuciumate, de ciocniri, urmăriri, retrageri, cuceriri care sporeau mereu: în mijlocul acestor lupte s-a îmbolnăvit Djuti și a pierit, în- tr-un culcuș înjghebat la întâmplare.

Nu, își spune Hanul, onoarea de războinic a fiului său nu e umbrită de nimic, de la el n-a sosit niciodată vreo veste de înfrângere, și toți aceia care s-au îndoit de el, și erau mulți, după cum el însuși se îndoia de sine, toți aceia n-aveau nici un motiv s-o facă, ba Hanul, în ceea ce-l privește, s-a simțit chiar de multe ori nesigur în fața lui Djuti, care într-un chip cu totul deosebit voise să meargă pe propriile lui căi și să-și urmeze voința, fără să-și sfideze tatăl, direct și fățiș; stăruise totuși sentimentul că nu te puteai bizui pe el, și Hanul își amintește că, Djuti a trebuit să fie adus la kurultaiul de pe Sîr- Daria, și cum în cele din urmă a sosit, mai binevenit ca oricare altul, și cum a adus daruri fără seamăn, cei o sută de mii de cai din Kiptjak; primejdia fusese atunci foarte aproape, în mânia dezamăgirii sale Hanul era gata hotărât să-l pedepsească pentru nesupunere, dar cât de greu îi căzuse pe suflet această hotărâre!

Moartea lui Djuti îl umple de jale, dar în același timp Hanul simte un fel de ușurare: acum a

trecut orice primejdie din partea fiului celui plin de hachițe și toane, acum nu se mai poate întoarce împotriva Hanului și nu-i mai poate răni sentimentele, nu-i mai poate înșela încrederea, și prezența lui nu mai amenință unirea și armonia dintre fiii care-l vor urma la cârma imperiului, și în felul acesta totul a devenit mai simplu și mai ușor...

În a patra zi Hanul deschide din nou iurta și iese, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, și își face cunoscută hotărârea de a-l așeza pe Bătu, fiul lui Djuti, în locul său, cu toate împuternicirile ce-i revin ca înalt guvernator peste ținuturile de nord-vest ale lumii.

Hanul zace în iurta lui și deodată își dă seama că e străvezie, că lumina pătrunde de parcă prelata groasă de postav ar fi doar un văl subțire, care nu împiedică nici măcar păsările, și ele trec acum în zbor de-a dreptul prin ea, și țipetele lor sunt aproape omenești, provocătoare, batjocoritoare, și le zărește chiar limbile lungi, ca niște flăcări roșii în pliscurile căscate, râsetele lor îl chinuie, îl sfârtecă, se zvârcolește în culcuș dar nu e în stare să se ridice, zace acolo de parcă ar fi țintuit, încătușat, fără măcar să poată chema pe cineva, și păsările continuă să pătrundă în cort, râd din ce în ce mai deșănțat, și după păsări cu cioc și limbi de foc vin păsări negre de pradă, cu penele sfâșiate, aproape jumulite, și n-au capete de pasăre, ci figuri de oameni, mici și chircite, cu nasuri strâmbe, ochi bulbucați, guri lungi care se despică în rânjete și hohotesc răgușit, vin în zbor domol, cu aripi încovoiate, poposesc fâlfâind, ca într-un arbore invizibil, se apucă cu ghearele de crengi nevăzute, stau acolo și râd, se apleacă în față de

parcă ar vărsa, se strâng din ce în ce mai multe, o uriașă coroană de copac înțesată cu păsări și se târăsc în jurul lui, păsări care se cațără ca niște șopârle, se urcă și rămân agățate, pieziș sau în sus și în jos, râzând cu fețele lor mici, dezgustătoare, zbârcite ca niște pui de om smulși din pântecul mamei înainte de soroc, cu pielea de un roșu crud, de-ai zice că sunt jupuite sau opărite, dar când nu mai poate să rabde, păsările se sperie de ceva și încep să plece, fâlfâie și bat din aripi, se depărtează cu hohote de râs, ca niște babe, într-o duhoare grețoasă de carne putrezită și acum Hanul aude pământul duduind, o răpăială surdă care sporește repede, mai tare, mai întețită, ca niște copite de cai, nenumărate copite de cai tropotind pe pământ uscat, cascade de râs rostogolindu-se zgomotos, bolovănos.

Şi iată că hergheliile de cai l-au năpădit, trec în goană peste el, ca o vijelie de trupuri, picioare și copite, cu coame fluturânde și cozi care scânteiază ca tăciunii, da, care se aprind îndată și izbucnesc în văpăi lungi, iurta nu-l apără mai mult decât o pânză de păianjen sfâșiată, și acum vede boturile căscate ale cailor, care se apropie atât de tare încât simte mirosul de spumă în față, și din boturile căscate izbucnește râsul, un râs de cal care seamănă cu un nechezat, mai încetișor la început, crescând apoi sălbatic, furios și batjocoritor totodată; deodată capetele de cai au devenit figuri de femei, cu guri mari, lăbărțate râzând zgomotos, cu dinți ascuțiți sau doar câteva măsele înfipte în gingiile roșii, râzând prelung, stăruitor, din când în când cu sunet aproape sticlos, rostogolindu-se ca niște grămezi de mărgele uriașe; și iată acum capetele rostogolindu-se pe pământ, învârtejindu-se ca niște frunze veștede, dar se izbesc și se pocnesc unele de altele, tot râzând cu dinți și limbi însângerate, cu găuri negre în loc de guri, putrezite și măcinate, dar râzând mai departe nestingherite, capete care trăiesc după moarte și râd de orice, râd

de el, de Han, de puterea lui de domnitor, de război și lupte, de spaime și temeri, de viață și de moarte, de toți, de tot, de tot, peste tot numai râsete, nimic altceva decât râsete, ca o furtună abătută peste lume, pustiitoare, nimicitoare; și râsul se preschimbă într-un foc, un foc care râde, flăcări care dănțuiesc și râd, saltă de râs și fac sărituri lungi, zboară deasupra lumii, se perindă peste câmpii, trec în zbor peste munți, sorb lacurile și fluviile, mistuie și pârjolesc pădurile, în goană turbată, și în urma lor rămân orașe în flăcări, în toate colțurile lumii, herghelii de cai și cirezi de vite care gonesc cuprinse de flăcări, se prăbușesc și se înnegresc, bolovani care ard incandescent și crapă, iurte care ard și se risipesc în vânt ca un flux de lumină, sau se scorojesc și se ofilesc ca niște flori, un foc al cărui râs se stinge, flăcări într-un dans hohotit prin lume.

La sosirea verii, Erikaia e tot împresurată, împotrivindu-se cu încăpățânare, dar Hanul n-așteaptă ca orașul să cadă, ci începe să-și mute grosul trupelor către sud, înspre căile din jurul cursului superior al râului Weiho.

Acolo se întâlnesc hotarele între Hsia, Kin și Sung, și din punctul acela oștile Hanului au posibilitatea să se repeadă în diferite direcții, regatul Hsia e socotit cucerit, și acum e vorba de presiuni asupra regatului Sung, pentru a se putea croi trecere liberă spre Honan provincia din capătul de sud-vest al regatului Kin, care va fi astfel supus unei ample mișcări de încercuire.

Dar înainte ca acest plan să fie dus la îndeplinire sosește o ștafetă de solie din partea regelui din Hsia, cu cerere de pace, căci foametea și arșița crescândă a verii au frânt în cele din urmă rezistența capitalei asediate; Hanul întocmește îndată un tratat de pace care prevede ca Erikaia să se predea fără condiții, și regele însuși să se înfățișeze Hanului pentru a-și confirma supunerea.

Între timp boala Hanului se înrăutățește, arșița verii sporește durerile și fierbințeala, și el înțelege prea bine că sfârșitul e aproape; îi cheamă pe marii comandanți de oști, în frunte cu Tuli și, stând pe jumătate culcat, cu fața ca o mască răvășită, dar încă enigmatică, se uită la ei și le face cunoscută hotărârea, în câteva cuvinte: Ogotai îl va urma ca Mare Han al imperiului mongol, dar până se va întruni kurultaiul, unde domnitorul va fi ales după cum cere legea, până atunci va domni Byrte.

Mai departe Hanul hotărăște ca regele din Hsia să fie executat când va sosi în tabăra mongolă, supușii săi să fie luați în robie și capitala Erikaia distrusă până la ultima piatră, plecarea Hanului dintre cei vii va fi ținută în mare taină până când se vor fi înfăptuit toate acestea, pentru ca răzmerița dușmanilor să nu se aprindă din nou.

Războiul cu regatul Kin va continua fără întrerupere, până când această țară va fi pe deplin cucerită si supusă, Tuli va pătrunde prin Honan și se va întâlni cu armata lui Boru dinspre nord, într-o zdrobitoare manevră de încercuire, după care va trebui să se hotărască ce e de făcut cu regatul Sung. La miazăzi, lucrul cel mai important fiind ca dușmanii Hanului să nu profite de moartea acestuia, să nu li se dea răgaz să răsufle.

Tuli îngenunchează în fata tatălui aflat pe patul de moarte, care-și întinde spre el mâna și adeverește hotărârea lui de mai înainte: Tuli va stăpâni peste toate ținuturile de la răsărit, cele cucerite și cele care au mai rămas de cucerit, în timp ce Tjagatai va răspunde de ținuturile de la apus ale imperiului, dar amândouă trebuie să-i dea ascultare lui Ogotai, ca Mare Han, și să se supună voinței acestuia, să urmeze poruncile din Iassa, în tot ce fac, să evite certurile interne, toate neînțelegerile care ar putea duce la dezbinarea imperiului.

Grija pentru menținerea imperiului nu-i dă pace Hanului până-n ultima clipă, dar lupta cu

moartea o poartă singur, înconjurat doar de câteva slujnice, înăuntru, în iurta închisă, și moartea lui nu se trădează prin nimic, nici un bocet, nici o ceremonie, nici coborârea stindardului sau a vreunei flamuri cu însemne.

Trupul Hanului e așezat într-un sicriu de fier aurit, închis cu grijă, și în fața iurtei fac de gardă câteva schimburi de străji, zi și noapte.

E luna august, în anul Porcului, același semn din bestiariu în care s-a născut Hanul în urmă cu cinci cicluri de doisprezece ani, și în lumea creștină se notează anul Domnului 1227.

Regele din Hsia se înfățișează cu suita sa în tabăra mongolă, primirea lui se face cu mare pompă, dar oaspeții nu sunt conduși în iurta Hanului cu stindardul ridicat, ci în alta, împodobită sărbătorește.

Oaspeții se așază la o masă așternută, atmosfera de petrecere se încropește repede de îndată ce s-au golit primele pocale, în așteptarea Hanului, și atunci comandanții mongoli își trag paloșele, toți deodată, și îl lovesc pe regele din Hsia și toată suita lui, după cum fusese hotărârea răposatului Han.

După aceea are loc plecarea în grabă, drumul înapoi spre Karakorum, cu domnitorul mort, în sicriu, odihnind în iurta încărcată într-o chibitcă; garda Hanului o escortează, sub comanda directă a lui Tuli, în timp ce restul oastei rămâne pe loc, sub comanda unui locțiitor, pentru a continua luptele.

Convoiul funerar înaintează în liniște, pe un front larg de câteva mile, și războinicii ucid fără cruțare tot ce le iese în cale, oameni și dobitoace, și nu numai atât, dar ni-micesc orice așezare, orice clădire, devastează și incendiază ogoarele; e un fel de a da glas durerii, o ușurare, fiind în același timp și un semn de cinstire a Hanului, în credința că toți cei uciși în cursul acestei procesiuni funerare îl vor urma pe răposat în împărăția morții pentru a-l sluji.

De-abia când convoiul mortuar iese din provinciile dușmane și intră în propriile teritorii de deșert, abia atunci se trimit „ștafetele-săgeată“ în toate părțile, pentru a anunța moartea Hanului, și atunci procesiunea se îndreaptă mai departe, spre Karakorum.

Cete de oameni copleșiți de jale le ies în cale și se alătură convoiului, pâlcuri de călăreți sosesc din Karakorum și descalecă pentru a se trânti la pământ în urma carului mortuar, la marginea orașului sicriul e ridicat din chibitcă și purtat pe umeri de războinici, strigătele de jale acoperă răpăitul tobelor, oamenii se trântesc pretutindeni în țarină și tot felul de veșminte, blănuri și covoare se întind pe pământ, pe unde trece convoiul, cu aurul sicriului scânteind în bătaia soarelui.

Byrte cu Ogotai alături stau să primească mortul în iurta imperială; sicriul e pus pe pământ, în fața lor, și cei doi cad în genunchi lângă el, după care se deschide încuietoarea, și o seamă de vechi tovarăși do arme ai Hanului se perindă pentru

a-l privi ultima oară pe domnitorul care zace acum mort.

Și după aceea sicriul e scos din nou din Karakorum, și încărcat într-o chibitcă, și convoiul funerar se urnește din nou, spre lunca fluviului, unde Hanul va fi îngropat în crângul de molifți pe care el însuși l-a ales după propria lui dorință.

Şi pretutindeni pe unde trece convoiul funerar al Hanului se înalță cântece de despărțire:

Trece iurta mortului, roțile scârțâie, boii se tânguie, căci înăuntru odihnește Hanul:

Pe întinderi de pustie răsună strigăte și munții le repetă în toate zările: Marele Han e mort!

Iarba din vâlcele și stufărișul luncilor murmură și șoptesc: Marele Han e mort!

Țipătul rațelor sălbatice și aripile greierilor poartă vestea peste șoapte: Marele Han e mort!

Ștafetele-săgeată zboară pe cai înspumați și vestea răsună în clinchet de clopoței: Marele Han e mort!

Da, Marele Han e mort, cel mai mare dintre toți mongolii e dus acum de pe această lume, dar puterea lui încă mai stăruie!

Apele-și opresc curgerea, brazii cei înalți se scufundă în adâncuri și pământul se zvârcolește de durere!

Fiarele pe care le-a hăituit, armăsarii pe care i-a călărit se opresc printre umbre pentru a-și aduce aminte de el.

Fumurile iurtelor se apleacă, dar vântul aduce mireasmă de trandafiri, împrospătată de ploaie.

Marele Han e mort: jale, jale la moartea lui și bucurie, bucuria că el a trăit!

Și el a fost încărcat cu voința Cerului, ca un nor de furtună, și o lume întreagă a orbit cu fulgerele sale!

Căci până la el nimeni nu și-a mai mânat calul atât de departe spre soare-apune și soare-răsare.

Ca un cuceritor fără pereche s-a oprit în fața nemărginitului ocean și a munților cu piscuri până-n nori.

El a-ndoit și-a apropiat capetele cele mai depărtate ale lumii, așa cum

se-ncordează un arc până ce stă să plesnească.

El a unit ce-a fost mai deosebit pe lume, cu o punte mai măreață decât un arc de curcubeu.

A nimicit și a întemeiat, a luat cu nemiluita și a dat cu nemiluita, nimeni și nimic nu i-a putut sta împotrivă, și neabătută a fost dreptatea lui, precum cea a Cerului însuși!

Și a fost el, ca nimeni altul, pedepsitorul nedreptăților și răsplătitorul credinței, soarele strălucitor al mongolilor.

Sabia lui era ca un fulger coborât din limpezimea albastră a cerului, meșteșugul lui de războinic o îngemănare de fier încins și cea mai curată gheață.

A venit ca o furtună, și răcnetul lui a fost ca de armăsar sălbatic, dar a fost totodată ca o zi limpede de iarnă, cu fumuri ce se ridică drepte în văzduh.

Cu înțelepciunea sa deschidea inimile și pătrundea în măruntaiele trupului, el tălmăcea toate semnele tainice, întocmai ca cel mai mare dintre șamani.

El a lărgit lumea și a făcut loc pentru cele ce vor trebui să se întâmple, pentru tot ce se va ivi.

El și-a condus poporul prin poarta Viitorului, de unde cale de întoarcere nu se mai află!

Timpuri mărețe, lupte grozave! cum zbârnâiau corzile arcurilor, cum șuierau săgețile în mirosul acru de sânge vărsat!

Iar pentru vrăjmașii săi el era fior de groază, ce-i cutreiera până și-n vise și-n oracole.

Da, un cumplit fior de groază pentru țările ce se umflau și se-ngrășau în bălegar și fum, pentru noroadele desfrânate din orașele de piatră.

Și până și arborele lumii tremură sub pașii Marelui Han, tremură ca un stejar de fier cu frunze de aramă.

In toate zările lumii: supunere sau prăbușire, și doar dovada credinței și supunerii drept chezășie pentru viața oamenilor.

Și fiecare vijelie înghițită de o și mai mare vijelie, ca o flacără înghițită de marea vâlvătaie sălbatică.

Nemărginită și nemăsurată îi e măreția și cinstea, iurta lui e precum bolta Cerului însuși.

Și nici măcar o pată de uitare nu-i va umbri amintirea, căci a fost ca un vultur ce a măturat în zborul lui întreg pământul.

E dus Marele Han, dar au rămas moștenitorii lui, puii de vultur care se reped din înălțimi.

Domnitor va fi el și în împărăția morții, neputincioși sunt dulăii infernului în fața lui.

În somnul lui își va cuprinde imperiul, va stăpâni totul și va dărui totul, cel mai puternic dintre toți cei cu mâinile goale.

Nomadul curat, limpede ca un izvor, simplu ca iarba în vânt, cu inima de frate, darnic și cinstit!

Și totodată cel mai cumplit mongol, care mult timp va face arborele lumii să tremure ca un stejar de fier cu frunze de aramă!

Marele Han e mort, Marele Han nu va muri niciodată!

Așa cântă rapsozii mongoli, așa vor cânta și mai departe nepoții și strănepoții lor.

Lector: MARIA VONGHIZAS
Tehnoredactor: AURICA IONESCU
Bun de tipar 08.11.1973. Tiraj 15 660.
Coli de tipar 13.
Tiparul executat sub comanda nr. 30 533 la Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii", Piața Scânteii nr. l
București
Republica Socialistă România

COPERTA VERSO

COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC

Gengis-Han, temutul cuceritor pornit din stepele Asiei, rămâne una dintre marile enigme ale istoriei.

Artur Lundkvist încearcă să reconstituie personalitatea complexă a Hanului, plăsmuind o lume plină de fascinația pitorescului, cu frământări care se proiectează în contemporaneitate, pe un fond de idei cu certă valoare actuală.

Lei 7,50

Table of Contents

MAI MULTE FELURI DE A SCRIE ISTORIA
Se întorcea în Karakorum
De fiecare dată primăvara sosea
Iurta Hanului
Tânărul Temugin rămăsese o vreme
După ce ieși din Karakorum
Karaiții fuseseră învinși
Înapoierea Hanului la Karakorum
Țara Katai era împărțită
La marginea orașului Karakorum
Ie-liu, kataiul învățat
Au ajuns la urechile Hanului
La poalele munților înalți
Călărind, călărind, călărind
Unul dintre șamanii
In visele sale de peste noapte
În preajma toamnei
La un an după întoarcerea in Karakorum
Hanul zace în iurta lui

Table of Contents

MAI MULTE FELURI DE A SCRIE ISTORIA	2
Se întorcea în Karakorum	9
De fiecare dată primăvara sosea	22
Iurta Hanului	32
Tânărul Temugin rămăsese o vreme	46
După ce ieși din Karakorum	60
Karaiții fuseseră învinși	71
Înapoierea Hanului la Karakorum	80
Țara Katai era împărțită	90
La marginea orașului Karakorum	100
Ie-liu, kataiul învățat	113
Au ajuns la urechile Hanului	124
La poalele munților înalți	135
Călărind, călărind, călărind	147
Unul dintre șamanii	162
In visele sale de peste noapte	175
În preajma toamnei	191
La un an după întoarcerea in Karakorum	203
Hanul zace în iurta lui	211